

TÜ ÕIGUSINSTITUUT
INTELLEKTUAALSE OMANDI ÕIGUSE ÕPPETOOL

Aleksei Kelli

KONFIDENTSIAALSUSKOHUSTUS USALDUSSUHTES
Magistritöö

Juhendaja prof **Heiki Pisuke**

2005

Sisukord

Sisukord.....	2
Sissejuhatus	3
1 Konfidentsiaalsuskohustuse põhiseaduslikud alused	7
1.1 Sissejuhatus temaatikasse	7
1.2 Konfidentsiaalsuskohustuse aluseks olevad põhiõigused.....	11
1.2.1 Õigus vabale eneseteostusele kui konfidentsiaalsuskohustuse alus	11
1.2.2 Õigus eraelule ja omandile ning teised põhiõigused kui konfidentsiaalsuskohustuse alused	13
1.3 Konfidentsiaalsuskohustuse aluseks olevate põhiõiguste piirangud	17
1.3.1 Sissejuhatus temaatikasse	17
1.3.2 Õiguse vabale eneseteostusele kui konfidentsiaalsuskohutuse aluse piirang...	18
1.3.3 Õiguse eraelule ja omandile ning teiste põhiõiguste kui konfidentsiaalsuskohustuse aluste piirangud.....	19
1.3.4 Õigus väljendusvabadusele ja õigus saada informatsiooni kui konfidentsiaalsuskohustuse aluseks olevate põhiõiguste piirangud	20
1.4 Kokkuvõte	23
2 Usaldussuhe kui konfidentsiaalsuskohustuse eeldus.....	24
2.1 Sissejuhatus temaatikasse	24
2.2 Usaldussuhte olemus	27
2.2.1 Üldise õigussüsteemi lähenemine usaldussuhtele	27
2.2.2 Kontinentaalse õigussüsteemi lähenemine usaldussuhtele.....	31
2.2.3 Eesti õigussüsteemi lähenemine usaldussuhtele.....	34
2.3 Usaldussuhe kui õigussuhe.....	35
2.4 Usaldussuhete subjektid	44
2.5 Usaldussuhte sisuks olevad kohustused (usalduskohustused).....	49
2.5.1 Usaldussuhte põhikohustus	50
2.5.2 Usaldussuhte kõrvalkohustused.....	51
2.5.2.1 Konfidentsiaalsuskohustus	52
2.5.2.2 Lojaalsuskohustus.....	55
2.5.2.3 Teatamiskohustus	56
2.5.2.4 Arvestamiskohustus.....	60
2.6 Usaldussuhte tekkimine	64
2.7 Kokkuvõte	67
3 Konfidentsiaalsuskohustuse kui usalduskohustuse erisused	68
3.1 Konfidentsiaalne informatsioon kui konfidentsiaalsuskohustuse objekt.....	68
3.2 Konfidentsiaalsuskohustuse tekkimine ja lõppemine.....	73
3.3 Konfidentsiaalsuskohustuse erandid.....	80
3.3.1 Konfidentsiaalsuskohustuse erandid erahuvides	82
3.3.2 Konfidentsiaalsuskohustuse erandid avalikes huvides	85
3.4 Kokkuvõte	90
Lõppsõna	91
Summary	94
KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU.....	100
KASUTATUD MUU MATERJALI LOETELU	107
KASUTATUD ÕIGUSALLIKATE LOETELU.....	109
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA LOETELU	111
KASUTATUD LÜHENDITE LOETELU.....	114

Sissejuhatus

Konfidentsiaalsusega seonduvad probleemid ei ole uudsed. Sisuliselt võib sama öelda ka kõige muu kohta, millele tänane ühiskond peab otsima vastuseid. Isegi uusimate teadussaavutustega seonduv on filosoofiliselt taandatav juba aastatuhandeid inimkonda vaevanud vastuoludele. Seejuures on asjakohane meenutada Koguja mõttekäiku: "Kõigist asjust, mis väsitavad, ei suuda üksi rääkida: silm ei küllastu nägemast ja kõrv ei täitu kuulmast! Mis on olnud, see saab olema, ja mis tehtud, seda tehakse veel – ei ole midagi uut päikese all! Või on midagi, mille kohta võiks öelda: "Vaata, see on uus?" Kindlasti see oli juba olemas muistsetel aegadel, mis on olnud enne meid!" (Koguja 1:8,9,10).

Kuigi inimkond on läbi aastatuhandete püüdnud lahendada samu probleeme, ei ole need alati ühtviisi aktuaalsed. Lisaks ajalisele dimensioonile võib aktuaalsust mõjutada ka ruumiline mõõde. Kõik see iseloomustab ka konfidentsiaalsuskohustust.

Käesolevas töös mõistetakse konfidentsiaalsuskohutuse sisuna kohustust hoida mingi teave saladuses. *Confidentia* tähendab ladina keeles usaldust, mistõttu saab rääkida ka usalduskohustusest. Sisuliselt võiks konfidentsiaalsuskohustuse eestikeelse vastena olla sobilik ka saladuskohustus. Autor on keske terminina kasutanud siiski sõna „konfidentsiaalsuskohustus”, kuna see avab kõige paremini tema sisu (saladuses hoidmise) ja eesmärgi (usalduse kaitse). Magistritöös analüüsitakse konfidentsiaalsuskohustust peamiselt eraõigusliku kohustusena.

Autor on arvamisel, et konfidentsiaalsus on muutumas järjest aktuaalsemaks tänapäeva tsiviliseeritud ühiskonnas, kus igaühe isikliku elu sfäär on pidevalt kitsenemas. Küsimus konfidentsiaalsuskohustuse rakendatavuse kohta on seega küsimus avalikkuse ja privaatsuse vahekorra ja tasakaalu ning konfidentsiaalsuse eesmärgist eraõiguslikus suhtes.

Eesti eraõiguse arengut ei takista praegusel hetkel enam normatiivse baasi puudumine. Probleemid seonduvad pigem arusaamisega uutest seadustest ning ka õigussüsteemist tervikuna. Eesti juristi ees seisab uue väljakutsena võlaõigusseaduse rakendamine (Varul 2000, 117). Magistritöö autor soovib siin anda oma panuse konfidentsiaalsuskohustusega seotud küsimuste analüüsimisel.

Autori eesmärgiks antud töös on vastata kontseptuaalsele küsimusele, millal isikul on õigus konfidentsiaalsusele ehk teisisõnu, kas konfidentsiaalsuskohustus on üldist laadi (esineb kõigis suhtes) või eksisteerib peamiselt kindlas suhtetüübis.

Konfidentsiaalsuskohustuse üldisem käsitus on aktuaalne, seda enam, et selle raames saab analüüsida ka muid konfidentsiaalsusega seonduvaid alaprobleeme. Kontseptuaalse selguseta ei olekski kuigi põhjendatud asuda tegelema detailsete küsimustega.

Seondult konfidentsiaalsega on oluline selgitada, kuidas seda kaitsta (Елютина 2002, 23). Esimene samm selleks on õigustuse omamine konfidentsiaalsuse nõudmiseks. Konfidentsiaalsuse efektiivseks kaitseks ei piisa moraalsest õigustusest, see õigustus peab olema ka juriidiline. Konfidentsiaalsuskohustuse õiguslike aluste analüüsi alustatakse käesolevas töös õigussüsteemi hierarhia tipust ehk siis konfidentsiaalsuskohutuse põhiseaduslikest alustest.

Magistritöö esimese peatüki eesmärgiks on konfidentsiaalsuskohustuse põhiseaduslike aluste analüüs. Aluseks võetakse seejuures põhiseadus, mis on baasiks nii õiguskorrast arusaamisele tervikuna, kui ka eraõigusliku konfidentsiaalsuskohustuse mõistmisele. Sissejuhatavas peatükis ei keskenduta niivõrd erinevatele riigiõiguslikele teooriatele, kuivõrd pannakse paika lähtekohad, mille raames leiab aset konfidentsiaalsuskohustuse edasine analüüs. Konfidentsiaalsuskohustuse põhiseaduslike aluste eelneva avamiseta ei ole võimalik mõista selle tegelikku olemust.

Magistritöö teise peatüki eesmärgiks on usaldussuhte kui konfidentsiaalsuskohustuse eelduse analüüs. Kõigepealt peatutakse usaldussuhte olemusel ning üldise ja kontinentaalse õigussüsteemi lähenemisel sellele. Järgnevalt käsitletakse küsimusi seondult usaldussuhte subjektidega. Teise peatüki lõpetab usaldussuhte sisuks olevate kohustuste ehk usalduskohustuste ning usaldussuhte tekkimise analüüs.

Magistritöö kolmanda peatüki eesmärgiks on konfidentsiaalsuskohustuse erisuste analüüs. Peatüki alguses keskendutakse konfidentsiaalsuskohustuse objekti temaatikale. Probleem seisneb siin selles, et vaatamata konfidentsiaalsuskohustuse olemasolule võib tekitada vaidlusi selle objekt. Näiteks kui konfidentsiaalsuskohustuse objektiks on ärisaladus, siis võib tekkida vaidlus selle piiritlemisel isiku oskustega. Kolmandas peatükis analüüsitakse samuti konfidentsiaalsuskohustuse tekkimist ja lõppemist. Selle peatüki kesksemaks teemaks on aga konfidentsiaalsuskohustuse suhtes erandite tegemine.

Magistritöö kirjutamisel on kasutatud traditsioonilisi õigusteaduslikke meetodeid. Uurimuse läbivaks meetodiks on analüütiline meetod. Probleemide mõistmist ajaloolises kontekstis aitas saavutada ajaloolise meetodi rakendamine. Lisaks kasutas autor ka süstemaatilist ja võrdlevat meetodit.

Järgnevalt on kokkuvõtvalt esitatud käesoleva uurimustöö hüpoteesid. Töö peamise hüpoteesi kohaselt eksisteerib konfidentsiaalsuskohustus reeglina usaldussuhtes. Autor seab eesmärgiks tõestada, et:

- 1) konfidentsiaalsuskohustuse aluseks on mitmed põhiõigused;
- 2) konfidentsiaalsuskohustus ei ole üldise iseloomuga (s.t ei laiene kõigile eraõiguslikele suhetele), vaid piirdub kindlate suhetega (usaldussuhetega);
- 3) kuigi konfidentsiaalsuskohutuses saab ka eraldi kokku leppida, on see oma olemuselt usalduskohustus ehk kohustus, mis eksisteerib usaldussuhtes;
- 4) usaldussuhte peamised tunnused on vähemalt ühe poole usaldusseisund ja sellest tulenevad kohustused (usalduskohustused);
- 5) konfidentsiaalsuskohustuse eesmärk on usalduse kaitse ning vahend selleks on salajasus;
- 6) konfidentsiaalsuskohustus on üldjuhul sätestatud seaduses või tekib tsiviilõiguse üldpõhimõtete alusel (nt hea usu põhimõte) ning ei sõltu eraldi kokkuleppe olemasolust;
- 7) konfidentsiaalsuskohustuse suhtes erandite võimaldamine seaduses omab ühiskondlikus kontekstis pigem negatiivset mõju.

Magistritöö on Eesti-keskne, mis tähendab, et lähtealuseks on Eesti õiguskord. Esimeses peatükis toetutakse ennekõike Eesti Vabariigi põhiseaduse kommentaaridele, kuid samas ka nii kodumaiste õigusteadlaste (Merusk, Narits, Maruste jt), kui ka välisautorite (Alexy, Reid, Belling jt) seisukohtadele. Kuna Eesti Vabariigi põhiseaduse põhiõiguste kataloog sarnaneb paljuski inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis sisalduvaga, on nimetatud konventsiooni üldkehtivus Euroopas aluseks pidamaks välisautorite seisukohti asjakohaseks ka Eesti kontekstis. Nimetatud konventsiooni ja selle rakenduspraktikat võib pidada Euroopa õiguskorda integreerivaks teguriks. Konfidentsiaalsuskohustust otseselt või kaudselt puudutava Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika ulatuslikust analüüsimisest on käesoleva töö raames loobutud.

Uurimustöö teises ja kolmandas peatükis lähtutakse samuti nii Eesti (Kull, Uusen-Nacke, Nõmper jt) kui ka välismaistest (Worthington, Zimmermann, Markesinis jt) autoritest. Kuna Eesti õiguskorras puudub väljakujunenud ja piiritletud usaldussuhte kontseptsioon, on autor paljuski toetunud välisautorite seisukohtadele. Välismaist teooriate rakendamisevõimaluste kohta on oma seisukoha avaldanud ka Riigikohus. Riigikohtu tsiviilkolleegium on märkinud, et asja lahendamiseks käsitleb kolleegium muu hulgas võrdlusmaterjalina ka teiste riikide asjakohaseid õigusakte ja praktikat (3-2-1-145-04).

Töö kirjutamisel oli mõnevõrra probleemiks küllaldase erialakirjanduse vähesus ja kättesaadavus Eestis, mistõttu käesolev magistritöö tugineb materjalile, mida autor sai Soome ülikoolidest või elektroonilistest andmebaasidest (näiteks Hein-online).

Lõpetuseks soovib autor tänada oma juhendajat professor Heiki Pisukest ja oma kolleege TÜ Õigusinstituudist mõistva ja toetava suhtumise eest.

1 Konfidentsiaalsuskohustuse põhiseaduslikud alused

1.1 Sissejuhatus temaatikasse

Sissejuhatava peatüki taotluseks on esitada konfidentsiaalsuskohustuse üldisemad lähtealused kehtivas õigussüsteemis. Kuna indiviidi käitumise õiguslik reguleerimine peab ennekõike vastama põhiseadusele, siis ongi käesoleva töö alguspunkt seotud põhiseadusest tulenevate põhiõiguste ja väärtustega, mille realiseerimist taotleb ka konfidentsiaalsuskohustus.¹ Mitte ainult konfidentsiaalsuskohustuse alguspunkt ei seonu põhiseadusega, vaid kogu õiguskorra mõistmise lähtealus tuleneb samuti põhiseadusest. Professor Raul Narits on seda seisukohta väljendanud järgmiselt: „Põhiõiguste kataloog on põhiseaduse sisu, mis kujundab ja vormib sisulist õiguskorda” (Narits 1998, 31).

Peatudes lühidalt allpool käsitletud põhiõiguste ja konfidentsiaalsuskohustuse seosel, asub autor seisukohale, et tegemist ei ole samatasemeliste mõistetega. Korrektne ei ole seisukoht, et näiteks õigusele eraelule vastandub konfidentsiaalsuskohustus. Õigem on öelda, et õigusele eraelule korreleerub kohustus austada eraelu. Konfidentsiaalsuskohustus saab teatud juhul olla üks element kohustusest austada õigust eraelule.

Kohustus austada isiku eraelu lasub üldjuhul riigil, mistõttu saab seoses avalik-õigusliku suhtega asuda seisukohale, et eraõiguslik isik on põhiõiguste kandja ja avalik võim adressaat (EV PS. Kom väljaanne 2002, 88, 162; Alexy 2001, 79 – 86 – eriväljaanne). Keerulisem probleem tõusetub põhiõiguste mõjust üksikisikutele. Nimelt tuleb vastata küsimusele, kuivõrd on põhiõigused kohaldatavad horisontaalselt eraõiguslikele suhetele. Robert Alexy on rõhutanud, et põhiõigused peavad avaldama mõju ka eraisikute omavahelistele suhetele, kuna ühe eraisiku vabaduse ja võrdsuse tugevdamine riivab samal ajal teise põhiõigusi (Alexy 2001, 85 – eriväljaanne). Eesti õiguskirjanduses on samuti leitud, et põhiõiguste mõju laieneb eraisikute vahelisele suhetele, mistõttu on ka eraisikuid võimalik näha põhiõiguste adressaatidena. Põhiõigused on oma olemuselt printsipiidid, mis kehtivad õiguses kui sellises (Merusk jt 1998, 177). Riigikohtu kriminaal- ja tsiviilkolleegiumi vaheline erikogu, lahendades au teotamisega tekitatud moraalse kahju hüvitamise kaasust, on asunud seisukohale, et põhiõiguse – õiguse aule ja heale nimele – tsiviilõiguslikud kaitsevahendid on sätestatud TsÜS §-le 23 lg 1 (3-2-1-99-97). See tähendab, et ka eraõiguslike õigusaktide

¹ Õiguskirjanduses räägitakse sageli nii inim- kui ka põhiõigustest, mistõttu oleks vajalik peatuda lühidalt terminoloogial. Antud töös lähtutakse Borowskile sarnasest käsitlusest, et inimõigused on moraalsed õigused, mis kehtivad nende sisulise õigsuse tõttu universaalselt kõigile inimestele ühtviisi ning need on positiivsele õiguse legitiimsuse mõõdupuuks. Põhiõigused omakorda jagunevad rahvusvahelisteks põhiõigusteks, mis on talletatud välislepingutes ja rahvuslikeks põhiõigusteks, mis on demokraatlike riikide põhiseadustes. Põhiõigused kujutavad endast katset transformeerida inimõigused positiivsesse õigusesse (Borowski 2001, 3-4).

regulatsiooni taotluseks on põhiõiguste kaitse.

Põhiõiguste mõju eraõigusele kätkeb endas keerulisi probleeme, millesse antud töö maht ja piiritletus ei võimalda süüvida. Sarnaselt põhiseaduse kommentaaride autoritega võib asuda seisukohale, et kellegi vabadus ei saa olla piiramatu. Seetõttu tulenevad põhiõigustest lõppastmes ka eraisikute omavahelistes suhtes õigused ja kohustused. Seda nimetatakse põhiõiguste teoorias põhiõiguste kolmikmõjuks (EV PS. Kom väljaanne 2002, 162). Kolmikmõju teooria jaguneb omakorda otsese ja kaudse kolmikmõju teooriaks. Otsese kolmikmõju teooria kohaselt kehtivad põhiõigused otse eraisikute vahel. Kaudse kolmikmõju teooria kohaselt on õigussuhe kolme osaleja vahel, kusjuures eraisikute vaheline suhe rajaneb eraõiguse normidel (eraisikute omavahelised subjektiivsed õigused on eraõiguslikud), kuid ühel eraisikul on põhiõiguse alusel õigus riigi kaitsele teise eraisiku poolt ähvardava ohu eest (EV PS. Kom väljaanne 2002, 162-163; Alexy 2001, 83-86 – eriväljaanne).

Õiguskirjanduses esineb samas seisukohti, et põhiõiguste vahetu mõju eraisikute vahelistes suhetes tooks vabaduse avardamise asemel endaga kaasa üksikisiku vabaduse olulise kitsenduse (Belling 2004, 4). Robert Alexy on siiski arvamusel, et Eesti põhiõiguste kataloog puudutab mitte ainult isiku suhet riigiga, vaid ka isikute omavahelisi suhteid, mis toimub põhikohustuste sätestamise teel (Alexy 2001, 83 – 84 – eriväljaanne).² Belling rõhutab omakorda, et tsiviilõiguse normide kohaldamisel (tõlgendamisel, õiguse edasiarendamisel) on kohus vahetult seotud põhiõigustega (Belling 2004, 6). Ka eesti õiguskirjanduses on asutud seisukohale, et eraisikute vaheline juriidiline vaidlus peab lõppastmes tuginema põhiseadusele (Merusk jt 1998, 177) ning et ka eraõigus peab tagama põhiõiguste kaitse (Uusen-Nacke 2003, 539). Seetõttu võib nõustuda professor Paul Varuliga selles, et põhiseaduse sätted on lähte-eelduseks õiguse loomisel ja selle rakendamisel kõigis õiguse valdkondades (Varul 2002, 150).

Lisaks sellele, et põhiõigused mõjutavad eraõigust läbi eraõiguslike normide tõlgendamise põhiõiguste valguses, võivad põhiõigused mängida olulist osa tsiviilõiguse üldklauslite sisustamisel. Põhiõiguste kaudse mõju teooria kohaselt ei lahenda põhiõigused konkreetselt eraõiguslikke vaidlusi, vaid nende mõju vahendajaks on määratlemata mõisted tsiviilõiguse üldklauslites, mida tõlgendatakse põhiseaduse valguses (Belling 2004, 6; Alexy 2001, 83 – 86 – eriväljaanne). Seda on rõhutanud ka Köhler, asudes seisukohale, et põhiseaduse hinnangutega saab sisuliselt konkretiseerida üldklausleid (Köhler 1998, 17).

Kehtivast eraõigusest võib leida näiteid üldklauslite kohta (hea usu põhimõte, head kombed, avalik kord ja mõistlikkus). Selliste mõistete sisu ei ole kindlalt fikseeritud, vaid eksisteerib

² Robert Alexy on põhikohustuste käsitlemisel seadnud esimeseks üldise austamis- ja arvestamiskohustuse (PS § 19 lg 2), mis on kõige üldisem individuaalõiguste tagamise kohustus (Alexy 2001, 27 – eriväljaanne).

ruum nende sisustamiseks. Üldklauslite mitmeti sisustatavust võiks siinkohal näitlikustada mõistliku isiku³ kategooriaga eraõiguses. Irene Kull on leidnud oma doktoritöös, et mõistlikkuse põhimõtet kasutatakse hea usu põhimõttega kõrvuti või nähakse selles ühte hea usu põhimõtte osapõhimõtet, mille eesmärk on anda hea usu põhimõttele objektiivne sisu. Hea usu põhimõttega võrreldes on mõistlikkuse põhimõttel lepingulises suhtes sekundaarne tähendus, kuna mõistlik on ainult see, mis on kooskõlas hea usu põhimõttega. Igasugune heas usus käitumine ei pruugi objektiivseid asjaolusid arvestades olla alati mõistlik. Mõistlikkuse põhimõtte kohaldamisel on eelkõige eesmärgiks tagada lepinguliste suhete majanduslik efektiivsus, kindlus ja ettenähtavus (Kull 2002, 48-51). DiMatteo aga käsitleb mõistlikku isikut (mõistlikkuse personifitseeritud väljendus) olendina, kes hõlmab ühiskondlikke ja kultuurilisi väärtuseid ning tavasid (DiMatteo 2001, 68). Pragmaatilisemalt sisustab seda kategooriat Whincup: “Mõistliku isiku kriteerium sunnib kohut tehingu puhul eriliselt arvesse võtma poolte tingimisjõudu, teiste sarnaste kaupade saadavust, ajendeid nagu madalam hind kõrgema riski eest, kas teised pakkujad kasutasid sarnaseid klausleid ja kas kaup oli tehtud ostja spetsiifilisel tellimusel (Whincup 1990, 157).

Tsiviilõiguse üldklauslite mõisteline avatus võib tekitada ka probleeme, mistõttu nenditakse, et tühistamaks poolte ühise tahte siduvust vastuolu tõttu avaliku korraga ja heade kommetega, on vaja, et taoliselt arvaksid kõik õiglased ja erapooletud inimesed, mis eeldab avarat ühiskondlikku toetust. Samas peab ta tõdema, et mida mitmepalgelisemaks ühiskond muutub, seda keerulisemaks muutub sellise konsensuse saavutamine (Markesinis jt 1997, 182).

Esmane põhiseaduse (s.h põhiõiguste) mõju eraõigusele seisneb nendes, et eraõiguslikud seadused peavad vastama põhiseadusele, mida vaidluse korral kontrollib kohus. Konkreetsemalt võib põhiõiguste mõju eraõigusele seisneda võimes kohustusi luua ja välistada nende siduvust.

Vastavalt võlaõigusseadusele võivad lepingupoolte kohustused tekkida hea usu põhimõttest (VÕS § 23 lg 1 p 4). Irene Kull on hea usu põhimõtet käsitlenud vahendina kaitsmaks põhiõigusi ja vabadusi (Kull 2002, 144 – II). Seetõttu võib öelda, et hea usus põhimõtte alusel kohustuste tekkimine seondub eesmärgiga kaitsta põhiõigusi.

Analüüsimeks põhiõiguste mõju eraõigusele, mis väljendub kohustuste siduvuse välistamises, võib viidata tsiviilseadustiku üldosa seaduse regulatsioonile, mille kohaselt heade kommete või avaliku korraga vastuolus olev tehing on tühine (TsÜS § 86). Nii head kombed, kui ka avalik kord on aga paljuski sisustatavad läbi põhiõiguste ja põhiseaduslike väärtuste. Põhiõiguste kehtivust võlaõiguses kinnitab ka VÕS § 5, mille kohaselt võlaõigusseaduses

³ Võib nõustuda Gluckmaniga, et kuigi praktikas ei kasuta kohtunikud tihti fraasi mõistlik isik otsesõnu, on viimane siiski sõnaselgelt väljendamatul kohal (Gluckman 1967, 125-129 vt Freeman 2001, 934).

sätestatust võib võlasuhte poolte või lepingupoolte kokkuleppel kõrvale kalduda, kui kõrvalekaldumine ei riku isiku põhiõigusi. Võlaõigusseadusest tuleneb samuti, et võlasuhtele ei kohaldata seadusest, tavast või tehingust tulenevat, kui see oleks hea usu põhimõttest lähtuvalt vastuvõetamatu (VÕS § 6 lg 2). Kõigi nende juhtumite puhul saab argumentatsioonis muu hulgas tugineda ka põhiõigustele.

Töö piiratud mahu ja piiritletud valdkonna tõttu ei pea autor otstarbekaks pikemalt peatuda põhiõiguste olemusel ja mõjul eraõigusele. Samuti ei ole esimese peatüki eesmärk konfidentsiaalsuskohustust mõjutavate põhiõiguste ammendav analüüs, vaid üldise konteksti loomine konfidentsiaalsuskohustuse käsitlesele. Järgnevalt on vaatluse all põhiõigused ja nende piirangud, mis loovad taustsüsteemi konfidentsiaalsuskohustuse olemuse paremaks mõistmiseks.

1.2 Konfidentsiaalsuskohustuse aluseks olevad põhiõigused

1.2.1 Õigus vabale eneseteostusele kui konfidentsiaalsuskohustuse alus

Igaühe õigus ehk vabadus⁴ vabale eneseteostusele tuleneb põhiseaduse § 19 lõikest 1. Vaba eneseteostus on laias tähenduses seotud inimese arenguga millegi kõrgema ja suhteliselt abstraktse poole (Merusk jt 1998, 180). Vabadus kujundada oma elu vastavalt soovile on inimväärikuse alus, mistõttu omistab põhiseadus vabadusele erilise kaalu ning kehtestab üksikisiku vabadussfääri lünkadeta kaitse. Õigus vabale eneseteostusele on üldine vabadusõigus, hõlmates kõik põhiseaduses nimetatud vabadused, mis ei ole kaitstud ühegi spetsiaalse vabadusõigusega. Näiteks kaitseb üldine vabadusõigus eraõiguslike lepingute sõlmimist või mittesõlmimist. Üldine vabadusõigus kujutab endast *lex generalis*'t, mis taandub, kui on riivatud mõni spetsiaalne vabadusõigus (EV PS. Kom väljaanne 2002, 158-159).

Õigus vabale eneseteostusele sisaldab endas lisaks üldisele vabadusõigusele ka üldist isiksusõigust (Alexy 2001, 49 – eriväljaanne). Isiksusõigus on suunatud nende tingimuste kaitsmisele, mis on vajalikud isiksuse vabaks eneseteostuseks (Merusk jt 1998, 181). Üldise isiksusõiguse sisuks on enesemääramisõigus ja enesekujutamiseõigus (EV PS. Kom väljaanne 2002, 160 – 161). Üldine isiksusõigus on oma üldisest iseloomust hoolimata üldise vabadusõigusega võrreldes *lex specialis* (Alexy 2001, 54 – eriväljaanne). Robert Alexy on üldist isiksusõigust püüdnud näitlikult defineerida läbi kaasuste gruppide. Selle käsitluse kohaselt kaitseb üldine isiksusõigus isikusaladust ja intiimsfääri, informatsioonilist ja seksuaalset enesemääramisõigust ning õigust oma kujutisele ja sõnale (Alexy 2001, 50 – 51 – eriväljaanne). Taavi Annus on selgitanud, et üldise isiksuseõiguse abil on soovitud tunnustada informatsioonilist enesemääramisõigust kui enesemääramise põhimõtte osa. Ta on põhjendatult juhitud tähelepanu asjaolule, et informatsioonilise enesemääramisõigus ei ole Eestis suurt tähelepanu leidnud. Põhjuseks on asjaolu, et lihtseadustega on isikut puudutava teabega seonduvaid küsimusi juba lahendatud ning osaliselt jääb isikuandmete kasutamine eraelu puutumatuse õiguse kaitsealasse. Samas ei pruugi teatud info eraelu kaitsega olla hõlmatud, mistõttu on oluline ka üldine informatsiooniline enesemääramisõigus (Annus 2001, 191-192).

Nii üldise vabadus- kui isiksusõiguse kaitseala toime mõjutab konfidentsiaalsuskohustust. Üldise vabadusõiguse aspektist vaadatuna võib konfidentsiaalsuskohustuse aluseks olla lepinguvabadus. Lepinguvabadus tagatakse mitte ainult sõlmimisvabaduse, vaid ka lepingu

⁴ Vabadus pole antud juhul õigusest midagi kvalitatiivselt erinevat (Merusk jt 1998, 180).

sisulise kujundamise vabadusena. Teiste sõnadega on lepingupooltel õigus valida mitte ainult eraõiguses normeeritud lepingutüüpide vahel, vaid nad võivad kujundada neid lepinguid sisuliselt seadusest kõrvalekalduvalt või õiguslikult siduvalt kindlaks määrata ja sõlmida ka seadusele täiesti tundmatuid lepingutüüpe (Schlechtriem 1999, 18). Kokkulepe ei ole siiski konfidentsiaalsuskohustuse tekkimise esmane alus, kuna konfidentsiaalsuskohustus on peamiselt sätestatud seaduse või tekib tsiviilõiguse põhimõtete alusel. Seejuures tõusetub küsimus konfidentsiaalsuskohustuse imperatiivsusest ehk suhte poolte õigusest kalduda selle täitmisest kõrvale. Autor on seisukohal, et nimetatud kohustuse täitmisest on kõrvalekaldu mine lubatav. Lepinguvabadus omabki üldjuhul tähtsust siis, kui isik loobub õigusest konfidentsiaalsusele. Lepinguvabadus on seejuures peamiseks aluseks konfidentsiaalsuskohustuse lõppemiseks.⁵

Konfidentsiaalsuskohustuse tekkimise seisukohalt on olulise tähtsusega hoopis vaba eneseteostuse aspekt, mis seondub üldise isiksusõiguse osaks oleva informatsioonilise enesemääramis- ja enesekujutamise õigusega. Üldise isiksusõiguse esemeline kaitseala sisaldab muu hulgas isiku informatsioonilist enesemääramist, mis tähendab igaühe õigust ise otsustada, kas ja kui palju tema kohta andmeid kogutakse ja salvestatakse. Üldine isiksusõigus hõlmab ka enesekujutamise õigust, mille all tuleb mõista õigust oma kujutisele ja sõnale. Lisaks kuulub siia õigus otsustada ise enda kohta käivate andmete avaldamise üle ning kas ja mil määral tohivad kolmandad isikud muuta tema isiksuse avaliku arutelu esemeks (EV PS. Kom väljaanne 2002, 160-161). Eesti õiguskirjanduses on käsitletud viitena Alexyle informatsioonilise enesemääramisõigusena (*resp* informatsioonilise eneseteostusõigusena) isiku õigust otsustada, millal ja millistes piirides tema isiklike andmeid avaldatakse (Merusk jt 1998, 182). Taavi Annus on määratlenud informatsioonilist enesemääramisõigust igaühe õigusena ise otsustada, kas ja kuidas informatsiooni tema kohta kogutakse ning avalikustatakse (Annus 2001, 192).

Kuna lepinguvabadus ei ole piisav argument konfidentsiaalsuskohustuse põhjendamiseks, siis eksisteerib vajadus analüüsida informatsioonilist enesemääramisõigust ja teisi põhiõigusi, mis võiksid mõjutada konfidentsiaalsuskohustuse tekkimist. Nende olulisust konfidentsiaalsuskohustuse tekkel iseloomustab näide olukorrast, kus arst osutab abi teadvuseta isikule. Taolist tegevust võib lugeda tervishoiuteenuse osutamiseks, kuid samas ei ole patsient avaldanud oma tahet, rääkimata siis veel kokkuleppest osutatud abi saladuses hoidmise suhtes. Ometi paneb võlaõigusseadus tervishoiuteenuse osutajale saladuse hoidmise kohustuse (VÕS § 768). Autori arvates tuleneb konfidentsiaalsuskohustus siin nii vaba eneseteostuse õigusest kui ka õigusest eraelule. Õiguskirjanduses on asutud seisukohale, et

⁵ Konfidentsiaalsuskohustuse tekkimist ja lõppemist käsitletakse alapunktis 3.3.

patsiendi ja arsti suhet puudutav konfidentsiaalsuskohutus loetakse olevat tekkinud taotlusest säilitada patsiendi autonoomia (Ngwena jt 1993, 73 vt Case 2003, 213).

Isegi kui tervishoiuteenuse osutaja konfidentsiaalsuskohustust ei oleks sätestatud võlaõigusseaduses, võiks see tuleneda hea usu põhimõttest, tuginedes seejuures informatsioonilise enesemääramisõigusele ja eraelu puutumatuse kaitsele. Täiendava argumendina saab kõne alla tulla ka usalduse kaitse. Probleem on siin selles, kuivõrd on vaba eneseteostus võimalik, kui isikul ei eksisteeri usaldust teatud sotsiaalsete institutsioonide vastu. Käesolevas töös mõistetakse (sotsiaalse) institutsiooni all teatud suhete kompleksi nagu näiteks patsiendi ja arsti ning kliendi ja advokaadi suhe.

Konfidentsiaalsuskohustus seondub teabe andja huviga kaitsta tema poolt edastatud või muul viisil saadut teda puudutavat informatsiooni. Samas ei ole konfidentsiaalsuskohustus taandatav ainult lepinguvabaduse põhimõttele, mille kohaselt on pooltel õigus selles kokku leppida. Aluse selliseks väiteks annab asjaolu, et nii mõnegi õigussuhete puhul ei eelda seadusandja konfidentsiaalsuskohutuse tekkimiseks eraldi kokkulepet. Võib isegi öelda, et konfidentsiaalsuskohutus saab eksisteerida sõltumatuna lepingust. Näitena võib tuua lepingueelse suhte, kus konfidentsiaalsuskohustus tekib ka siis kui lepinguni ei jõuta ning eraldi ei lepita kokku ka konfidentsiaalsuses. Lepinguvabadusega on konfidentsiaalsuskohustust taolisel juhul keeruline põhjendada. Sellises olukorras saaks konfidentsiaalsuskohutuse tuletada hea usu põhimõttest, kui see ei oleks seaduses eraldi sätestatud. Konfidentsiaalsuskohustus kaitseb siin pigem õigust informatsioonilisele enesemääramisele ja/või muid põhiõigusi, kui vaba eneseteostuse osaks olevat lepinguvabadust.

Lisaks informatsioonilisele enesemääramisele kui osale õigusest vabale eneseteostusele, saab konfidentsiaalsuskohutus tuleneda ka teistest põhiõigustest. Järgnevalt ongi vaatluse all teised põhiõigused, mis võivad õigustada isiku huvi teostada teabe kontrollimist läbi eraõigusliku konfidentsiaalsuskohutuse.

1.2.2 Õigus eraelule ja omandile ning teised põhiõigused kui konfidentsiaalsuskohutuse alused

Õigus eraelule (PS § 26)

Mitmed konfidentsiaalsuskohustused seonduvad eesmärgiga kaitsta isiku eraelulist teavet. Nii arstil kui ka advokaadil lasub kohustus hoida salajas info oma patsiendi või kliendi kohta. Kui seaduses ei oleks nimetatud kohustust sätestatud, võiks selle tuletada hea usu põhimõtte abil,

lähitudes eraelu kaitse vajadusest. Eraelusfäärist lähtuv informatsiooniline enesemääramisõigus on kaitstud PS §-ga 26. Eraelu kaitse on n.ö *lex specialis* üldise informatsioonilise enesemääramisõiguse suhtes.

Vaatamata eraelu kaitstuse olulisusele, on selle defineerimine keeruline. Näiteks ei ole Euroopa Inimõiguste Kohus andnud eraelu mõiste ammendavat määratlust (Reid 2004, 443). Kohtuasjas *Niemetz v Germany* leidis Euroopa Inimõiguste Kohus, et ei ole võimalik ega ka vajalik anda eraelu ammendavat definitsiooni.

Erialakirjanduse kohaselt on eraelu sfääriga hõlmatud isiku moraalne ja füüsiline terviklikkus, identiteet, isikuandmed, seksuaalsus ning isiklik ruum (Clayton jt 2000 vt Ovey jt 2002, 221). Eraelu viitab eelkõige isiku privaatsfäärile (Reid 2004, 444). Põhiseaduse kommentaarides on sedastatud, et isikuandmete kogumine, säilitamine ja avaldamine nii riigi kui ka eraisikute poolt ohustavad eraelu puutumatust. Eraelu kaitse hõlmab Euroopa Inimõiguste Kohtu käsitluses ka professionaalse ja ärilise iseloomuga tegevused, samuti võimude poolt isiku kohta avaliku informatsiooni kogumise ja talletamise teabetoimikutes (EV PS. Kom väljaanne 2002, 229 – 230).⁶ Euroopa Inimõiguste Kohus on asunud kohtuasjas *Niemetz v Germany* seisukohale, et alati ei ole võimalik eristada, milline indiviidi tegevus seondub professionaalse ja ärilise tegevusega ning milline mitte. Selline eristamine on raskendatud eriti vabade kutsete harrastajate puhul nagu advokaadid.

Õigus eraelule ja usaldus teatud sotsiaalsete institutsioonide vastu on väärtusena leidnud tunnustust lisaks õiguslikule tasandile ka teistel regulatsiooni tasanditel. Eesti ajakirjanduseetika koodeksi punkt 4.9 sätestab, et inimese eraelu puutumatust rikkuvaid materjale avaldatakse vaid juhul, kui avalikkuse huvid kaaluvad üles inimese õiguse privaatsusele. Tulenevalt sellest punktist on isikul võimalik pöörduda pressinõukogu kui ajakirjanduse eneseregulatsiooni organi poole, mis pakub võimaluse leida meediaga vastuollu sattunult kohtuväliseid lahendusi (vt <http://www.eall.ee>).

Eesti advokatuuri eetikakoodeksi § 5 lg 2 näeb ette advokaadi kohustuse hoida saladuses mistahes teavet, mida ta on seoses õigusabi osutamisega saanud. Advokatuuri eetikakoodeksis on sätestatud, et advokaadi ja kliendi vaheline suhe rajaneb usaldusel, mistõttu on teave, mida advokaat on seoses õigusteenuse osutamisega saanud, konfidentsiaalne (§ 5 lg 1). Sama kohustus tuleneb ka advokatuuriseaduse §-st 45, mis iseenesest ei vähenda advokatuuri eetikakoodeksi sotsiaalset tähtsust. Erialakirjanduses on leidnud märkimist, et advokaadikutse on paljuski rajanud oma reputatsiooni järgides kõrgendatud eetilisi norme (Mcvea 2000, 378), mistõttu on õigustatudki eraldi eetikakoodeksi olemasolu. Seetõttu tuleneb ka

⁶ Eraelu esemelises kaitsealas on muuhulgas ka õigus pangasaladuse säilitamisele (EV PS. Kom väljaanne 2002, 244).

advokatuuriseadusest, et advokaat peab õigusteenust osutades juhinduma samuti advokaadi kutse-eetika nõuetest (AdvS § 43 lg 1).

Õigusega eraelule ja usalduse säilitamisega sotsiaalse institutsiooni nagu patsiendi ja arsti suhted seondub tihedalt arstisaladus. Põhiseaduse kommentaaridest tuleneb, et tervise kohta käivate andmete saladuse austamise põhimõte on tähtis nii seoses patsiendi eraelu austamisega kui ka ühiskonna usalduse säilitamisel arstikutse ja -tegevuse vastu üldiselt (EV PS. Kom väljaanne 2002, 243).

Õigus omandile (PS § 32)

Konfidentsiaalsuskohustus ei seonu ainult isiku eraelulise informatsiooni saladuses hoidmisega, vaid on rakendatav ka rahalist väärtust omava info suhtes. Rahalist väärtust omava teabe all ei peeta siinkohal silmas kellegi eraelu kohta käivat kõmulist infot, vaid eeskätt ärisaladust.

Ärisaladuse objektiks oleva teabe kaitsmisel võib püüda toetuda informatsioonilise enesemääramisõigusele või õigusele eraelule. Samas on asutud seisukohale, et ärisaladuse kaitsel on keeruline tugineda üksikisiku autonoomiale (informatsioonilise enesemääramise õigusele), eriti kui ärisaladus kuulub juriidilisele isikule ning õigustust ärisaladuse kaitseks otsitakse seetõttu ärieetikast (Hull 1998, 3).

Ärisaladuse kaitse rajamine informatsioonilisele enesemääramisõigusele või õigusele eraelule muutub raskesti põhjendatavaks ka olukorras, kui ärisaladust ei avaldata kolmandale isikule, vaid hakatakse seda hoopis õigustamatult enda huvides ära kasutama. Seetõttu on õiguskirjanduses õigesti järeldatud, et argumentatsioon, mis toetub vaid isiku informatsioonilisele enesemääramisõigusele, ei ole ärisaladuse kaitsel kuigi tugev (Hull 1998, 3). Ometi käsitlevad äriinimesed finantsilise teabe enesele hoidmise õigust loomulikuna (Ingo 1985, 2 vt Myers 1998, 3) ja eeldavad selleks ka riigipoolset kaitset.

Kuna õiguskirjanduses on ärisaladus paigutatav tööstusomandi kui intellektuaalse omandi liigi alla (Pisuke 2004, 16), siis võib ärisaladuse kaitsmisel leida tuge õigusest omandile. Põhiseaduses sisalduva omandi mõiste (PS § 32) sisustamisel ei lähtuta asjaõigusseadusest ning terminid „omand” ja „vara” on kasutatavad sünonüümidenä (EV PS. Kom väljaanne 2002, 274). Nimetatud seisukohast võib järeldada, et põhiseaduses sisalduvat omandi mõistet tuleb sisustada avaramalt kui seda on tehtud asjaõigusseaduses. Euroopa Inimõiguste Kohtu seisukohalt mahuvad omandi alla lisaks kinnis ja vallasasjadele ka näiteks aktsiad, patendid,

alkoholi müügi litsents ja kalapüügiluba (Ovey jt 2002, 303 – 304). Põhiseadusliku omandi kaitse esemelisesse kaitsealasse võib seega paigutada ka ärisaladus kaitse.

Erialakirjanduses on samuti toodud välja, et tööstusomandi kaitsel saab tugineda PS §-le 32, kuid ka §-le 39 (Pisuke jt 2001, 884). Põhiseaduse kommentaaridest tuleneb, et PS § 32 kaitseb tööstusomandit ja autoriõigusega seonduvate õiguste omanikke, PS § 39 aga kaitseb autori enda õigusi (EV PS. Kom väljaanne 2002, 294).

Konfidentsiaalsuskohustusega seonduvad lisaks informatsioonilisele enesemääramisõigusele ning alaosas käsitlust leidnud põhiõigustele ka siinkohal analüüsimate põhiõigused nagu näiteks ettevõtlusvabadus. Ettevõtlusvabaduse tagatus on paljuki küsitav, kui riik ei kaitse ärisaladust. Erialakirjanduses on viidatud ka asjaolule, et ärisaladust kaitstakse lähtuvalt avalikust huvist, kuna ärisaladus on turumajanduse oluline komponent (McDonagh 2001, 256).

Konfidentsiaalsuskohustuse olemust võib mõjutada ka õigusriigi põhimõte.⁷ Näiteks aitab kliendi ja advokaadi vahelise kommunikatsiooni konfidentsiaalseks pidamine edendada õigusriigi ideed, mille osaks on ka inimväärikuse austamine. Inimväärikuse kui väärtuse, mis on kujunenud tsivilisatsiooni arenedes (Maruste 1997, 112), tagamine eeldab aga teatud sotsiaalse institutsiooni (nt kliendi ja advokaadi suhted) kaitsmist.

⁷ Professor Raul Narits on toonud välja õigusriigi formaalsed ja materiaalsed tunnused. Õigusriigi formaalsed tunnused on võimude eristamine ja lahusus, formaalse seaduse mõiste, seadustest kinnipidamine ja täidesaatva võimu seaduslikkus; õiguslik kaitse sõltumatute kohtute poolt ning õiguste ja vabaduste garanteerimine. Õigusriigi materiaalsed tunnused on käsk austada ja kaitsta järjekindlalt inimväärikust, ülepositiivse õiguse tunnustamine ja seadusandja seotus konstitutsiooniga (Narits 2002, 199 – 204).

1.3 Konfidentsiaalsuskohustuse aluseks olevate põhiõiguste piirangud

1.3.1 Sissejuhatus temaatikasse

Eelmises alapunktis olid vaatluse all põhiõigused, mille esemelises kaitsealas konfidentsiaalsuskohustus võib paikneda. Robert Alexy on esemelise kaitsealana käsitlenud tegevust (õigus midagi teha või mitte teha), seisundit (õigus erasfääri puutumatusel) ja õiguslik positsioon (omand asjale) (Alexy 2001, 32 – eriväljaanne).

Põhiõigused ei ole siiski piiramatud. Ka Eesti Vabariigi põhiseaduse kommentaarides on asutud seisukohale, et iga õigus on millegagi piiratud (EV PS. Kom väljaanne 2002, 82). Näiteks isiku õigus eraelule on piiratud teise isiku õigusega väljendusvabadusele. Seetõttu tuleb leida vastus küsimusele, millised on konfidentsiaalsuskohustuse aluseks olevate põhiõiguste piirangud.

Töö autor lähtub eeldusest, et põhiõigused on oma olemuselt printsiibid ehk põhimõtted. Eeldus toetub Alexy õpetusele printsiibiteooriast. Selle vastandiks ei ole teooria, mis väidab, et põhiõiguste kataloogides on muu hulgas ka reegleid, vaid teooria, mille kohaselt põhiõiguste kataloogid sisaldavad ainult reegleid (Alexy 2001, 10).

Robert Alexy käsitleb printsiibina norme, mis käsivad midagi realiseerida tegelike ja õiguslike võimalustega võrreldes võimalikult suurel määral – neid on võimalik täita erinevas ulatuses, mis omakorda sõltub nii tegelikest, kui õiguslikest võimalustest. Viimased on kindlaks määratud reeglite ja olulises osas vastassuunaliste printsiipidega (Alexy 2001, 9 – 10). Alexy toob ka välja, et põhiõiguste kollisioone tuleb määratleda kui printsiipide kollisioone, mille lahendamise menetlus on kaalumine (Alexy 2001, 10). Ka Aarnio asub seisukohale, et kollisioone põhimõtete vahel lahendatakse vaagides põhimõtteid suhetes üksteisega (Aarnio 1996, 68 – 69). Igat kollisiooni võib lahendada ainult kahel viisil – mõlemat poolt kuidagi viisi piirates või tuues ohvriks ühe poole (Alexy 2001, 8).

Põhiõiguste piiramise õiguspärasuse tuvastamisel mängib olulist osa proportsionaalsuse printsiip ehk põhimõte. Proportsionaalsuse printsiip on sätestatud Eesti Vabariigi põhiseaduses: „Õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust (PS § 11)”. Riigikohtu argumentatsiooni kohaselt kontrollib Riigikohus piirangu vastavust proportsionaalsuse põhimõttele järjestikuliselt kolmel astmel: kõigepealt abinõu sobivust, siis vajalikkust ja vajadusel ka proportsionaalsust kitsamas tähenduses ehk mõõdukust (3-4-1-1-02). Martin Triipan on samateemalises artiklis käsitlenud proportsionaalsuse printsiibi asendit ja eesmärki järgnevalt: „Nii Saksamaa kui muude riikide

riigiõigusteoorias peetakse proportsionaalsuse printsiipi õigusriigi kontseptsiooni osaks. Kuna selle toime ei ole seotud konkreetselt mingisuguse põhiõigusega, vaid hõlmab kogu põhivabaduste diapasooni, siis teenib printsiip kohase tasakaalu saavutamise ja järelikult ka õigluse printsiibi edendamise eesmärgi. Teisisõnu seab proportsionaalsuse printsiip piirid seadusandliku ja täitevvõimu tegevusele. Proportsionaalsuse printsiibi alusideeks on see, et isegi kui seadusandja on spetsiaalselt volitatud põhiõiguste piiramiseks, peab piirang olema mõistlik” (Triipan 2001, 306).

Kuna konfidentsiaalsuskohustuse aluseks on erinevad põhiõigused, võib nende piiramine seonduda samuti erinevate põhjustega. Järgnevalt vaadeldaksegi neid piiranguid.

1.3.2 Õiguse vabale eneseteostusele kui konfidentsiaalsuskohutuse aluse piirang

Eesti Vabariigi põhiseadusest tuleneb, et igaüks peab oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust (PS § 19 lg 2). Alexy on nimetanud seda üldiseks austamis- ja arvestamiskohustuseks (Alexy 2001, 27 – eriväljaanne).

Kui asuda seisukohale, et PS § 19 lg 2 sisaldab üksnes üldklauslit, sisaldamata erivolitust § 19 lg 1 piiramiseks, siis oleks üldine vabadusõigus ilma seadusereservatsioonita põhiõigus. Sel juhul tohiks üldist tegevusvabadust piirata üksnes siis, kui piirangut õigustab mõni muu põhiõigus või muu põhiseaduslikku järku õigusväärtus (EV PS. Kom väljaanne 2002, 159). Sellest järelduks, et nimetamata vabadused oleksid tugevamalt kaitstud, kui paljud nimetatud vabadused (nt õigus elule PS § 16). Selline tagajärg on vastuvõetamatu. Sel põhjusel tuleb asuda seisukohale, et PS § 19 lg 2 sisaldab lisaks üldisele teiste õiguste austamise kohustusele ka spetsiaalset seadusereservatsiooni, mis kehtib § 19 lg 1 kohata (EV PS. Kom väljaanne 2002, 159).

Seega võib nentida, et PS § 19 lg 2 sisaldab seadusereservatsiooni ka PS § 19 lg 1 suhtes. Tegemist on lihtsa seadusereservatsiooniga, kuna nimetatud säte ei sisalda täiendavaid nõudeid, v.a et riive peab olema proportsionaalne. Sellest tulenevalt on vaba eneseteostuse osaks olev üldine isiksusõigus, s.h informatsioonilise enesemääramise õigus, seadusega piiratav. Ka Robert Alexy on asunud seisukohale, et õigus informatsioonilisele enesemääramisele kui osa üldisest isiksusõigusest ei ole tagatud piiramatult (Alexy 2001, 50 – eriväljaanne).

Näiteks krediidasutuste seadusest tuleneb, et krediidasutuse juhid, töötajad ning muud isikud, kellel on juurdepääs pangasaladusele, on kohustatud hoidma neile teada olevat

pangasaladust tähtajatult (KredS § 88 lg 4). Siiski sisaldab sama paragrahv mitmeid aluseid, millal krediidasutus on kohustatud avaldama pangasaladust. Näiteks on krediidasutus vastavalt maksukorralduse seaduses sätestatule kohustatud avaldama pangasaladust maksuhaldurile (KredS § 88 lg 5 p 4). Siin on riivatud informatsioonilise enesemääramise õigus põhiseaduse § 19 lõike 1 mõttes (täpsemalt siiski eraelu puutumatus, sest pangasaladus kuulub peamiselt eraelu esemelisesse kaitsealasse). Kuna konfidentsiaalsuskohustus ei seonu ainult informatsioonilise enesemääramise õigusega, siis tuleb analüüsida, kas konfidentsiaalsuskohustuse põhiõiguslikuks aluseks ei ole mõni teine põhiõigus ja millised on omakorda selle põhiõiguse piiramise tingimused. Seetõttu analüüsitaksegi lühidalt õiguse eraelule ja omandile piiratavuse lubatavust. Täiendavalt leiavad käsitlemist veel PS §-d 44, 45, mis võivad mõjutada konfidentsiaalsuskohustuse eksisteerimist ja ulatust.

1.3.3 Õiguse eraelule ja omandile ning teiste põhiõiguste kui konfidentsiaalsuskohustuse aluste piirangud

Õiguse eraelule (PS § 26) piirangud

Ka õigus eraelule ei ole piiramatu. Samas tuleks enne piirangute lähemat käsitlemist selgitada, milline on õiguse eraelule isikuline kaitseala. Näiteks on põhiseaduse kommentaarides asutud seisukohale, et põhiseaduse § 26 sisalduv õiguse eraelule kaitseala ei laiene juriidilistele isikutele, sest erasfäär iseloomustab vaid füüsilisi isikuid (EV PS. Kom väljaanne 2002, 227). Üldjuhul on juriidilise isiku huvi kaitsta konfidentsiaalset infot seotud peamiselt rahalist väärtust omava ärisaladusega, mis ei seonu põhiseaduse §-ga 26. Keerulisem on olukord juriidilise isiku pangasaladuse kaitsega, sest füüsiliste isikute puhul on see just õiguse eraelu esemelises kaitsealas. Autori arvates võiks juriidiline isik tugineda siin informatsioonilise enesemääramisõigusele (PS § 19 lg 1). Kui juriidilise isiku kasutuses on ka informatsiooni, mida mõne füüsilise isiku seisukohalt võib pidada konfidentsiaalseks (nt eraelulised andmed), siis võib füüsiline isik nimetatud põhiseaduse paragrahvile ise tugineda.

Antud põhiõiguse näol on tegemist kvalifitseeritud seadusereservatsiooniga põhiõigusega, mistõttu lisaks proportsionaalsusele peab selle piirang toetuma kvalifikatsiooni kataloogis sisalduvale alusele või teisele põhiõigusele või muule põhiseaduslikule väärtusele. Alustena on põhiseaduses märgitud ka erandi tegemine avaliku korra ja kõlbluse huvides. Erialakirjanduse on samas rõhutatud, et isiklike andmete avaldamise aluseks olev avalik huvi peab olema kaalukam kui erahuvi säilitada privaatsus (Reid 2004, 451).

Õigust eraelule võib piirata ka tulenevalt tervise kaitse vajadusest. Põhiseadus sätestab, et igapähe on õigus tervise kaitsele (PS § 28 lg 1). Õigus tervise kaitsele omab põhiõiguste süsteemis tähendust nii iseseisva põhiõigusena kui ka väärtusena, mida kasutatakse teiste põhiõiguste piiramisel (EV PS. Kom väljaanne 2002, 253).

Õiguse omandile (PS § 32) piirangud

Konfidentsiaalsuskohustuse objektiks saab olla ka ärisaladus, mida on võimalik paigutada põhiseadusliku omandi esemelisesse kaitsealasse. Ärisaladus võib kaitstav olla ka tuginedes ettevõtlusvabadusele ja teistele põhiõigustele.

Ärisaladuse kaitsel tõusetub küsimus, kuivõrd on omand põhiõiguslikult kaitstud. Tulenevalt põhiseadusest peab isiku omandi riivamisel mahtuma riive kvalifitseeritud seadusereservatsiooni või mõne muu põhiseadusliku väärtuse alla ning olema proportsionaalne.

Siiski, erinevalt patendiõigusega kaitstud leiutisest, ei saa ärisaladuse omaja takistada teisel isikul iseseisvalt välja töötada ja kasutada ärisaladuse objektiks olevaid tehnoloogiaid. Ärisaladust ei eksisteeri, kui seda ei hoita saladuses, mistõttu on ärisaladuse kaitsuse tingimuseks selle salastatus (Kukrus 1995, 98 – 99).

Kuigi ärisaladus on paigutatav omandiõiguse esemelisse kaitsealasse, on selle nõusolekuta võõrandamine suhteliselt ebatõenäoline, pigem võib leida aset selle küllaldase kaitseta jätmine.

1.3.4 Õigus väljendusvabadusele ja õigus saada informatsiooni kui konfidentsiaalsuskohustuse aluseks olevate põhiõiguste piirangud

Põhiõigust võib üldjuhul piirata seadusereservatsioonis toodud alusel. Põhiõiguse piiramisel saab siiski tugineda ka muule põhiõigusele või põhiseaduslikule väärtusele.

Põhiseaduse § 45 sisaldabki põhiõigust, mille alusel võib konfidentsiaalsuskohustuse aluseks olevaid põhiõigusi, nagu näiteks vaba eneseteostuse osaks olevat informatsioonilise enesemääramisõigust ja õigust eraelule, piirata. Väljendusvabaduse kui keskseima vabadusõiguse mõiste sisustamiseks on oluline põhiseaduse preambulast tulenev põhimõte, et Eesti riik on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele. Nii on väljendusvabadus väärtus iseeneses, kui ka eeldus mitme teise põhiõiguse sisuliseks toimimiseks (EV PS. Kom väljaanne 2002, 308). Väljendusvabadust peetakse üheks üldisemalt tunnustatuks inimõiguseks (Janis jt 2000, 138), mis on oluline eeldus ka demokraatialle.

Tulenevalt väljendusvabaduse olemusest, võib sel tekkida vastuolu põhiõigustega, mis on aluseks konfidentsiaalsuskohustusele. Näiteks põrkuvad arsti väljendusvabadus patsiendi ja ka tema lähedaste õigusega informatsioonilisele enesemääramisele ja õigusega eraelule. Lähtudes eeldusest, et suhte mõlemad pooled on siin põhiõiguste kandjad, on patsiendi õigused siiski kaalukamad, juhul kui arst ei saa tugineda erilistele asjaoludele (näiteks nakkusoht teistele). Nii pidi Euroopa Inimõiguste Kohus kohtuasjas *Plon (societe) v. France* andma hinnangu muuhulgas ka küsimusele, kuivõrd on õigustatud väljendusvabaduse piiramine seoses isiku tervist puudutavate andmetega. Nimelt sisaldus teoses *Le Grand Secret* president Mitterrand'i tervist puudutav info. Teave pärines paljuskil presidendi arstilt doktor Gubler'ilt. Prantsuse kohus karistas arsti kriminaalkorras seoses konfidentsiaalsuskohustuse rikkumisega, mida puudutatud isik ei vaidlustanud. Euroopa Inimõiguste Kohtusse jõudis see asi muuhulgas seoses väljendusvabaduse väidetava rikkumisega, kui piirati raamatu levitamist.

Lisaks patsiendi ja arsti suhtele, mis on käsitletav usaldussuhtena ning vajab erilist kaitset, võivad õigus eraelu puutumatusele ja väljendusvabadus kollideeruda ka muus kontekstis.

Erialakirjandusele tuginedes võib sedastada, et isiku õiguse eraelule rikkumist õigustavad ajalehtede toimetajad peamiselt avaliku huvi ja väljendusvabadusega (Hull 1998, 6). Markesinis, analüüsides väljendusvabaduse vahekorda õigusega eraelu puutumatusele, toob välja mõningad asjaolud, mida tuleb nimetatud kahe põhiõiguse vahelise vastuolu lahendamisel arvestada. Nendeks on avaldaja motiivid, avalduse tähtsus (kas see edendab teadmist ja avalikku arutelu või toob ainult avaldajale finantsilist kasu), teabe hankimise viisi (illegaalsed vahendid) ja kitsenduse ulatus, mida hageja soovib panna kostja väljendusvabadusele (Markesinis 1998, 62 vt Jones 2000, 291). Selliste momentide väljatoomine viib järeldusele, et ka väljendusvabadus ise ei ole piiratu. Ka põhiseadusest nähtub samuti, et tegemist on kvalifitseeritud seadusreservatsiooniga põhiõigusega, mis on piiratav teiste isikute kaitseks või üldistes huvides. Põhiseaduse kommentaaridest tuleneb seisukoht, et väljendusvabaduse määr on avaram avaliku elu ja kitsam eraelu sfääris (EV PS. Kom väljaanne 2002, 311). Täiendavalt võib rõhutada, et väljendusvabadus on eriti kitsas suhtes, mis tuginevad usaldusel.

Väljendusvabaduse näol on seega tegemist põhiõigusega, mis kollideerub sageli konfidentsiaalsuskohustuse aluseks olevate põhiõigustega. Paradoksaalselt vajab siiski ka väljendusvabadus ise oma eksistentsiks konfidentsiaalsuskohustuse (täpsemalt õiguse konfidentsiaalsusele) õiguslikku tunnustamist. Sulev Valner on seisukohal, et konfidentsiaalsusel on oluline osa ajakirjanduse tööst ning kui ajakirjanikul puudub õigus hoida oma allikat saladuses, siis on see ohtlik ka sõnavabadusele (Valner/Sepper, 2004).

Usalduse säilitamine sotsiaalse institutsiooni vastu nagu ajakirjaniku ja tema allika suhted eeldab mitte ainult konfidentsiaalsuse säilitamise lubamist, vaid ka konfidentsiaalsuskohustuse õiguslikku tunnustamist ja nõudmist.

Konfidentsiaalsuskohustuse aluseks olevate põhiõigustega vastandub ka igaühe õigus saada üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni (PS § 44 lg 1). Põhiseadus sätestab samuti, et kõik riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud on kohustatud seaduses sätestatud korras andma Eesti kodanikule tema nõudel informatsiooni oma tegevuse kohta, välja arvatud andmed, mille väljaandmine on seadusega keelatud, ja eranditult asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud andmed (PS § 44 lg 2). Nimetatud õiguste realiseerimise puhul on oluline, kuidas sisustada fraase „üldiseks kasutamiseks levitav informatsioon” ja „informatsioon riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikud tegevuse kohta”. Põhiseaduse kommentaarides toodud seisukoht, et üldiseks kasutamiseks levitav informatsioon on mõeldud individuaalselt kindlaksmääramata isikute ringile (EV PS. Kom väljaanne 2002, 306) ei ütle midagi selle sisu kohta. Järgnevalt on püütud avada põhiseaduslikku mõistet tuginedes lihtseadusele.

Avaliku teabe seaduse kohaselt on avalik teave mis tahes viisil ja mis tahes teabekandjale jäädvustatud ja dokumenteeritud teave, mis on saadud või loodud seaduses või selle alusel antud õigusaktides sätestatud avalikke ülesandeid täites (AvTS § 3 lg 1). Ivo Pilving on avaliku teabe olemust käsitlenud järgnevalt: „Avalik teave ei pruugi olla sugugi avalik selles tähenduses, et seda tuleks avaldada, s.o üldsusele või konkreetsele soovijale teatavaks teha. Avaliku teabe avalikkus seisneb hoopis selles, et see on kogutud avalikke ülesandeid täites..... Seega on avaliku teabe mõiste AvTS-s tunduvalt laiem kui põhiseaduse § 44 lõikes 2 kasutatud mõiste “informatsioon riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute tegevuse kohta”. Põhiseaduse § 44 lõige 2 hõlmab informatsiooni, mis käib asutuse enda kohta, mitte aga asutusega suhelnud eraisiku kohta (Pilving 2004, 76). Sellise seisukoha toetuseks on toonud Tiina Ilus näitena Ungari andmekaitse erivoliniku väljendatud seisukoha, et andmekaitse ning informatsioonivabaduse ühine eesmärk on säilitada moodsas ühiskonnas kodanike läbipaistmatus, samas peab aga riik muutuma võimalikult läbipaistvaks (Raab *sine anno*, 200 vt Ilus 2002, 439).

Isiku õigus saada informatsiooni ei ole piiramatult. Saadav informatsioon peab seonduma ennekõike riigi ja tema asutuste tegevusega. Isikut puudutavad andmed peavad üldjuhul olema kaitstud. Seejuures võib nõustuda Ivo Pilvingu seisukohaga, et isikuandmete kaitse seondub inimväärikuse ja enesemääramisõigusega ning on eraelu kaitse üks põhielemente (Pilving 2004, 80).

1.4 Kokkuvõte

Autor jõudis järeldusele, et mitmed põhiõigused on aluseks konfidentsiaalsuskohustusele (näiteks õigus informatsioonilisele enesemääramisele kui õiguse vabale eneseteostusele osa, õigus eraelule ja õigus omandile). Konkreetne põhiõigus (näiteks õigus eraelule) ja konfidentsiaalsuskohustus ei ole samatasemelised mõisted. See tähendab, et õigusega eraelule korrespondeerub kohustus austada eraelu, mitte konfidentsiaalsuskohustus. Konfidentsiaalsuskohustus on teatud juhul üks element kohustusest austada eraelu.

Põhiõiguste mõju eraõigusele väljendub seaduste vastavuses põhiseadusele, seaduste tõlgendamises põhiseaduse valguses jms. Samas avaldub põhiõiguste mõju ka tsiviilõiguse üldpõhimõtete kaudu (hea usu põhimõte, avalik kord jne).

Vastavalt võlaõigusseadusele (VÕS § 23 lg 1 p 4) võivad lepingupoole kohustused tuleneda ka hea usu põhimõttest. Samas peab näiteks konfidentsiaalsuskohustuse tekkimist hea usu põhimõtte alusel põhjendama. Põhjendusena saab kasutada ka isiku õigusi informatsioonilisele enesemääramisele või eraelule ning vaba eneseteostuse eelduseks olevat usaldust teatud sotsiaalsete institutsioonide vastu.

2 Usaldussuhe kui konfidentsiaalsuskohustuse eeldus

2.1 Sissejuhatus temaatikasse

Kui eelmises peatükis olid vaatluse all konfidentsiaalsuskohustuse põhiseaduslikud alused, siis käesolevas keskendutakse konfidentsiaalsuskohustuse eeldusele. Töös lähtutakse seisukohast, et konfidentsiaalsuskohustuse aluseks olevad põhiõigused ei ole piiramatud. Tuginedes näiteks õigusele eraelule ja informatsioonilisele enesemääramisele, ei saa isik keelata kaasinimestel temast rääkimist, kuna see oleks nende isikute õiguste ebaproportsionaalne piirang. Seetõttu peavad eksisteerima kaalukad asjaolud, mis annavad eraelu ja informatsioonilise enesemääramisõiguse kaitsele vajaliku põhjendatuse. Nendeks asjaoludeks võivad olla erilised suhted (usaldussuhted), kus üks isik usaldab teist. Isiku usalduse kaitse on kahene iseloom: esiteks kaitstakse konkreetse suhte poolte usaldust ning teiseks kaitstakse usaldust teatud sotsiaalse institutsiooni vastu nagu näiteks kliendi ja advokaadi suhe.

Autor on seisukohal, et usaldus on inimkeskse ühiskonna eksisteerimise üks eelduseid. Küsimus usaldusest on küsimus sellest, millele võib toetuda või kindel olla ning milles peaks kahtlema. Ühinedes Descartes'iga võiks ju eeldada, et kõik, mida isik näeb, on võlts; uskuda, et mitte miski sellest, mida valelik mälu esile toob, pole kunagi eksisteerinud ning ainus paratamatu tõde on see, et isik ise eksisteerib (Descartes 1996, 1642). Siiski võib küsida sarnaselt Wittgensteiniga, kas kõiges saaks mõtestatult kahelda (Wittgenstein 2000, 1). Õigem tundub seisukoht, et inimese suhet ümbritsevaga peab iseloomustama usaldus. Ka David Miller on asunud seisukohale, et loov inimtegevus nõuab mingilgi määral usaldust (Miller 1999, 12). Juba ratsionaalne otsustustegevmine hõlmab samuti teatavate faktide kahtluse alt välja jätmist (Lagerspetz 1999, 55). Vastupidisel juhul takerduks indiviid mõttetutesse kahtlustesse, mis takistaksid ühiskonna vähimalgi määral normaalset eksisteerimist. Ühiskondliku olemise üheks aluspõhimõtteks on usaldus, mis omakorda toetab koostööd ja kooseksisteerimist. Usaldust võib seejuures defineerida kui mõistliku isiku seisukohta, et asjad on pigem nii nagu nad näivad ja mitte teisiti. Usaldust on määratletud ka kui vabatahtlikku loobumist kontrollist (Raud 1998).

Vaidlustamaks usalduse keskset rolli ühiskonnas, tuleks põhjendada väidet, et ühiskonna eksisteerimise aluspõhimõtteks ei ole usaldus. Sellisel juhul oleks nimetatud põhimõtteks usalduse puudumine ehk siis kahtlus. Taoline seisukoht viiks absurdini, sest nõustudes professor Raukase seisukohaga, ei suuda absoluutne kahtlus ennast isegi artikleerida (Raukas

2003). See tähendab, et absoluutne kahtlus seaks kahtluse alla isegi märkide ja sõnade tähenduses, milles ta peaks ennast väljendama. Olli Lagerspetz on seda ideed selgitanud järgmiselt: „Kui me oleksime iga hetk valmis kahtlema kõiges ja kõigis, siis me ei saaks hakata isegi kahtlema” (Lagerspetz 1999, 55).

Sedastus, et ühiskondliku eksisteerimise üheks aluspõhimõtteks on usaldus, ei ütle midagi selle ulatuse ja subjektide kohta. Usaldus ei ole alati ühtlase ulatusega, vaid võib erinevates olukordades erineda. Näitena võib tuua suhte patsiendi ja arsti ning kaubamaja külastaja ja kaubamaja vahel. Ei saa öelda, et isik üldjuhul omab piiratud usaldust kaubamaja vastu. Siiski ei kahtle ta näiteks selles, et seal müüdav toit ei ole mürgitatud või muul põhjusel tervisele äärmiselt kahjulik. Seega võib nentida, et ühiskond rajaneb üldisel usalduspõhimõttel, mille raames eksisteerivad veel täiendavalt usaldussuhted. Nende all peab autor silmas näiteks arsti ja patsiendi või advokaadi ja tema kliendi suhet. Usaldussuhted on määratletavad neis sisalduvate kohustuste olemuse ja ulatuse tõttu, mis on tingitud üldjuhul ühe poole usaldusseisundist. Võrrelda võib näiteks arsti ja saiamüüja teatamiskohustust. Põhjendatult võiks siin asuda seisukohale, et arstil on see ulatuslikum.

Olli Lagerspetz on kirjeldanud usaldussuhet järgmiselt: „Kui mõnda suhet nimetatakse usaldussuhteks, siis juba öeldakse midagi sellegi kohta, mida ühel inimesel on õigus teiselt oodata, isegi nõuda” (Lagerspetz 1999, 52). Käesoleva töö autor on seisukohal, et ka konfidentsiaalsus on üheks kohustuseks, mida võib nõuda usaldussuhtes.

Magistritöö põhiliseks hüpoteesiks ongi väide, et konfidentsiaalsuskohustus eksisteerib peamiselt kindlas suhtes (usaldussuhtes) ja ei ole seetõttu üldist laadi. Usaldussuhe on sotsiaalseks kontekstiks, millal on õigustatud isiku ootus konfidentsiaalsusele. Kui öelda, et konfidentsiaalsuskohustus, lähtudes õigusest eraelule ja informatsioonilisele enesemääramisele, on üldist laadi ning kehtib suhte olemusest sõltumata, peaks see tekkima ka näiteks müügi- ja üürilepingu sõlmimisel. Kui konfidentsiaalsuskohustuses selgesõnaliselt kokku isegi ei lepita, võiks see tuleneda hea usu põhimõttest (VÕS § 23 lg 1 p 4). Samas räägivad mitmed argumendid selle poolt, et konfidentsiaalsuskohustus ei ole üldine, vaid eksisteerib üksnes teatud tüüpi suhetes. Alustuseks võib välja tuua, et informatsiooniline enesemääramisõigus ei ole absoluutne, vaid on piiratud teiste isikute õigustega nagu näiteks väljendusvabadus ja ka eneseteostusõigus. Igapäevaste lepingute sõlmimine (nt müügileping ajalehe omandamiseks) ei peaks kuidagi tingima konfidentsiaalsuskohustuse tekkimist, sest vastupidisel juhul oleksid isikute põhiõigused liialt piiratud. Konfidentsiaalsuskohustuse tuletamine seoses lepinguga, mille objektiks on saia ostmine, takso- või lukksepateenuse kasutamine või kino külastamine, ei oleks ka mõistlik ning takistaks ühiskonna normaalse toimimise jaoks vajalikku info liikumist teenuste ja kaupade kvaliteedi kohta. Seetõttu asub

autor seisukohale, et konfidentsiaalsuskohustuse tekkeks on määrav suhte usalduslik olemus. Teise peatüki taotluseks ongi analüüsida usaldussuhte kui konfidentsiaalsuskohustuse eeldust. Järgnevalt seatakse eesmärgiks avada üldise õigussüsteemi ja kontinentaalse traditsiooni lähenemine usaldussuhte. Kõigepealt võtab autor vaatluse alla üldise õigussüsteemi lähtekohad, kuna seal on usaldussuhte kontseptsioon toodud selgelt esile. Seejärel püütakse leida usaldussuhte pidepunkte kontinentaalses traditsioonis ja Eesti õiguses.

2.2 Usaldussuhte olemus

2.2.1 Üldise õigussüsteemi lähenemine usaldussuhtele

Usaldussuhte doktriin tuleneb ajalooliselt õigusinstituudist, mida tähistatakse inglise keeles *law of trusts* (Brock 2000, 203; Johnston 1998, 958 – 959; Potter 1999 -2000, 733). Termin „*trust*” võib olla defineeritud kui teatud liiki õigus, mida soodustatud isik (*beneficiary*) omab usaldusmehe (*trustee*) suhtes või teatud liiki huvina, mida soodustatud isik omab usaldatud vara (*trust property*) suhtes (Scott jt 1987, 42 vt *Black's Law Dictionary* 1999, sv *trust*, 1514). Termin „*trust*” tähendus on ajapikku muutunud. Isikule ei omistatud usaldusseisundit mitte ainult siis, kui teda paluti valitseda teisele kuuluvat vara, vaid ka siis, kui talle oli antud võimalus teostada teise isiku nimel õigust või keegi toetus tema nõuandele. Kui detailsemad normid hakkasid reguleerima erakokkuleppeid kaheksateistkümnendal ja üheksateistkümnendal sajandil, omandas termin „*trust*” piiritletud tähenduse ning muid olukordi hakkas tähistama sõnaga „*fiduciary*” (usaldus) (McGhee 1999, 1 – 2).

Usaldussuhtet võib tänapäeval üldises õigussüsteemis mõista kui suhet, kus ühel isikul lasub kohustus käituda teise huvides usaldussuhte piires (*Black's Law Dictionary* 1999, sv *fiduciary relationship*, 640). See tähendab, et tuleb täita usaldussuhtest tulenevaid kohustusi ehk usalduskohustusi. Usalduskohustus (*fiduciary duty*) hõlmab usaldusseisundi omaja (*fiduciary* – nt advokaat) ausust, usaldust ja heas usus käitumise kohustust usaldusele tugineja (*beneficiary* – nt kliendi või aktsionäri) suhtes. Tegemist on kohustusega käituda võimalikult ausalt ja lojaalselt teise isiku suhtes ja tema parimates huvides (*Black's Law Dictionary* 1999, sv *fiduciary duty*, 523). Isik, kellel lasuvad usalduskohustused, ei tohi oma õigusi kasutada n.ö isekalt (*selfishly*) (Finn 1977 vt Beatson jt 1997, 274). Silmas on peetud õiguse kuritarvitamise keeldu. Kuigi Inglise õigussüsteemi tunnusjooneks on õiguste kuritarvitamise doktriini puudumine, on isiku tegutsemisvabadus piiratud usaldussuhtes (Beatson jt 1997, 266 -267).

Usaldussuhte sisuks olevate kohustuste peamine püüdlus on lojaalsus, mitte hoolsus, sest hoolsus on alati nõutav (Cane jt 1998, 129). Lojaalsus tõusetub päevakorda, kui ebalojaalne käitumine on võimalik ehk kui eksisteerib huvide konflikt usaldussuhte poolt vahel (Cane jt 1998, 129). Lojaalsuskohustuse olulisust usaldussuhtes on rõhutanud ka teised autorid (vt Johnston 1998, 961 vt Potter 1999 – 2000, 733).

Kohtuasjas *Bristol and West Building Society v Mothew*, järelдати, et pelgas ebakompetentsus ei ole usalduskohustuse rikkumine (Cane jt 1998, 129). Seal asus kohtunik Lord Millett seisukohale, et mitte iga kohustuse rikkumine ei ole usalduskohustuse rikkumine ning ainult

lojaalsuskohustus on vaadeldav usalduskohustusena. Lord Millett on arvamisel, et usaldussuhte tuumikkohustuseks on lojaalsuskohustus, mille eksisteerimine eristab usaldussuhet teistest suhetest. Sellest tulenevalt kaasnevad usalduskohustuse rikkumisele usaldusseisundit omava isiku poolt teistsugused tagajärjed, kui ta oleks rikkunud muid kohustusi (McGhee 1999, 3). Seetõttu piiritleb termin „*fiduciary*” vaid isikuid, kes on allutatud lojaalsuskohustustele ehk „kohustustele enese-eituseks” (*self-denial*) (Worthington 1999, 502). Ka teised autorid on sedastanud, et hoolsuskohustus ei ole usalduskohustus (Brock 2000, 203).

Kohtupraktikas (nt *Henderson v Merret Syndicates* vt McGhee 1999, 3) esineb ka äärmuslikke seiskohti, mille kohaselt on usaldusseisundi omaja kõik kohustused usalduskohustused (McGhee 1999, 3).

Kahe äärmusliku seisukoha vahel on enamlevinud kesktee, mille kohaselt usaldusseisundi omaja peab käituma mitte ainult ausalt, vaid ka vajaliku hoolsuse ja oskusega (Beatson 1998, 261). Seda seisukohta toetab kohtuasjas *Daugherty v Runner* tehtud otsus, mille kohaselt usaldussuhtest tulenev hoolsusstandard on asjatundliku advokaadi standard, kes truult ning ülimalt heas usus järgib oma kliendi huve (Anderson jt 1993 – 1994, 245).

Üldises õigustraditsioonis tekib usaldussuhe pigem seaduse kui lepingu alusel (Finn 1989, 54 vt Worthington 1999, 504). Usaldussuhe ei moodusta lepingu alakategooriat: see ei teki pakkumuse tegemise ja nõustumuse andmisega. Samas ei ole ta ka lepinguväliste võlasuhete liik, ehkki mõlemad tekivad seaduse alusel. Usaldussuhe paikneb heas usus käitumise sfääris (Worthington 1999, 504). Taoline seisukoht viitab usaldussuhte seosele moraalinormidega. Ka kontinentaalse traditsiooni autorid on juhtinud tähelepanu, et üldise õigussüsteemi kohtud eeldavad usaldussuhtes moraalinormide täitmist (Lando 2001, 8).

Usaldussuhte analüüsi juures on oluline käsitleda ka selle eesmärki. Üldise õiguse süsteemis põhineb usaldussuhteid käsitlev õigus avaliku korra (*public policy*) kontseptsioonil (Finn 1989, 27 vt Worthington 1999, 505). Usaldussuhte sisuks olevaid kohustusi tuleks rakendada, kui poole roll suhtes nõuab, et ta käituks ennast eitavalt. Nimetatud tegevust nõuab staatusel põhinev usaldusseisund (Worthington 1999, 506). Selline kohustus ei tulene pelgalt sellest, et üks pooltest eelistaks või eeldab, et teine käitub isetult, sest kogu õigus on suunatud poolte õiguste kaitsele. Usaldussuhtest tulenevate kohustuste täitmine tagatakse eraõiguslikult, kuid nende funktsioon on avalik ja eesmärk sotsiaalne (Worthington 1999, 506 – 507).

Usaldussuhte olemasolu tuvastamiseks kasutatakse üldise õigussüsteemi teoorias mitmeid standardeid. Näiteks laenuandja ja laenusaja suhet ei käsitleta harilikult usaldussuhtena (Lodge jt 1993, 280), kuigi kaasuses *Deist v Waccholz* tunnistas kohus kliendi ja panga vahel usaldussuhet, mis oli tekkinud panga rollist nõustajana. Usaldussuhte tunnustamisele aitas

kaasa panga ja kliendi suhte pikaajalisus. Kohtuasjas *First Nat'l Bank v Theos* leiab samuti rõhutamist laenusaaja ja laenuandja vahel usaldussuhte tekkimist soodustav ajafaktor (Lodge jt 1993, 295).

Usaldussuhte tekkimiseks ei piisa üksnes ühe poole usaldusest. Kaasuses *Ainsworth v First Bank* asus kohus seisukohale, et täiendavalt peab laenaja olema nõrgemas positsioonis, mis on tingitud ebavõrdsusest, sõltuvusest või seonduvate teadmiste puudumisest. Sama seisukoht öeldi välja kohtuasjas *Yuster v Keefe*, mille kohaselt ei eksisteeri kindlat reeglit, millele tuginedes võiks öelda, et esineb usaldussuhe. Ühe poole usaldus üksinda ei ole küllaldane. Suhtes peab esinema ka teatud ebavõrdsus, sõltuvus või nõrkus, mis on tingitud vanusest või teadmistest või muu tingimus, mis annab ühe poole teise meelevalda alla (Lodge jt 1993, 294). Taoline seisukoht ei ole kuigi kauge sellest, milleni jõuti kaasuses *In re Teltronics*. Kui üldjuhul laenuandja ja laenusaaja vahel ei eksisteeri usaldussuhet, siis teatud juhtudel, kui laenuandja omab sellist kontrolli laenusaaja otsustusprotsessi üle, mida võib käsitleda domineerimisena, siis peaks ta vastutama ka usaldussuhtest tuleneva standardi alusel (Lodge jt 1993, 285). Samuti on rõhutatud, et usaldussuhte tuumiku moodustab ennekõike usaldusseisundi omaja diskretsioon, mis omakorda võib mõjutada usaldusele tugineja õiguslikku positsiooni (Brock 2000, 204). Kohtuasjas *Umbaugh Pole Building Co v Scott* asus kohus seisukohale, et usaldussuhte olemasolu sõltub ka sellest, et mõlemad pooled saaksid selle usalduslikust olemusest aru (Lodge jt 1993, 283 – 287) ehk teisisõnu on usaldussuhte näol tegemist objektiivse kategooriaga.⁸

Usaldussuhte olemus seondub tihedalt ka õiguskaitsevahenditega, mida on võimalik usaldussuhtest tulenevate kohustuste (usalduskohustuste) rikkumisel rakendada. Usalduskohustuste rikkumisel ei ole õiguskaitsevahendi eesmärgiks kannatanu asetamine olukorda, mida ta taotles lepingu sõlmimisega (Worthington 1999, 504). Esmane õiguskaitsevahend ei ole mitte niivõrd kahju hüvitamine, kui usalduskohustuse rikkuja kasust ilmajätmine, mille ta omandaks rikkumise tulemusena. Õigus peab oluliseks usaldusseisundit omava isiku lojaalsust, mistõttu pärssimaks lojaalsuskohustust rikkuvat käitumist, jäetakse rikkuja ilma igasugusest kasust (McGhee 1999, 4). Kohtud on tunnustanud, et usalduskohustuse rikkumisel on õiguskaitsevahendil preventiivne eesmärk, mis õigustatud muuhulgas punitiivne kahjuhüvitis (DeMott 1992, 474 – 475). Worthington on asunud seisukohale, et nendel harvadel juhtudel, mil lojaalsus ja enese-eituse kohustus on vajalikud, on nende sotsiaalset tähendust tunnustatud rakendades punitiivset ehk karistuslikku kahjuhüvitist (Worthington 1999, 508). Kui advokaadi rikub usalduskohustusi, võib õiguskaitsevahendiks olla ka õigusteenuse tasust ilma jätmine. Kohtuasjas *Hendry v Pelland*

⁸ Usaldusseisundi olemust on täiendavalt analüüsitud alapunktis 2.4.

leidis kohus, et usaldusseisundi omaja ei tohi oma ebalojaalsuselt kasu lõigata, mistõttu lojaalsuskohustuse rikkumine vähendab advokaadi poolse esinduse väärtust. Seepärast on õigusabi teenuse tasust teatud ulatus ilmajätmine põhjendatud ka ilma täiendava kahju tõendamiseta (Pope jt 1999, 263).

Usalduskohustuste rikkumine võib tekitada ka hingelisest läbielamisest tulenevat kahju, mida ilmestab järgnev USA kohtuasi. Kaasuses *Doe v Roe* vahetas hageja lahutusprotsessis advokaati, kuna uus advokaat lubas kiiret kokkulepet ja tütre eeskosteõigust. Kirjalikku kokkulepet ei sõlmitud, kuid hageja andis ettemaksuna 7500 \$. Ülejäänud raha pidi advokaat saama hageja mehelt. Varsti pärast seda sundis advokaat hagejale peale oma seksuaalsed nõudmised, millega viimane ka nõustus, kuna kartis, et advokaat võib rikkuda hageja kohtuasja või jätta asja ajamise üldse pooleli. Sellisel juhul ei oleks hagejal olnud täiendavaid vahendeid kolmanda advokaadi palkamiseks. Kliendi abikaasa tuli aga koju ja leidis oma naise ja advokaadi voodist. Ta lubas mitte mingil juhul maksta advokaadile täiendavat tasu. Advokaat ei hakanud seda mehelt ka nõudma, kuigi oli selles hagejaga kokku leppinud. Selle asemel lasi ta hagejal allkirjastada kokkuleppe, millega viimane kohustus maksma advokaadile võlgnetava tasu 2500 \$ ning pantima oma kodu võla tagatisena. Varsti hakkaski advokaat nõudma oma tasu, mis olevat tema seisukoha järgi kasvanud juba 40 000 \$. Samas oli ta nõus leidma võlgnevuse tasumiseks „paindlikke” lahendusi. Advokaat vabastaski kliendi tasu maksmisest pärast täiendavaid seksuaalseid teeneid. Kui kliendil tekkisid probleemid abielulahutuse otsuse tingimuste jõustamisega, pöördus ta advokaadi poole, kes oli nõus teda esindama „varasematel tingimustel”. Hageja esitas advokaadi vastu nõude tulenevalt usalduskohustuste rikkumisest ja nõudis moraalse kahju hüvitamist. Kohus leidis, et usalduskohustuse rikkumine tekitas moraalselt kahju (Pope jt 1999, 261). Sarnane kaasus on ka *Vallinoto v DiSandro*, kus lahutusprotsessi poolt esindav advokaat nõustub töötama seksuaalsete teenete eest ning kasutab protsessi venitamise taktikat, kui naine keeldub. Samuti ähvardab loobuda esindamisest, mis toovad kliendile kaasa tütre eestkosteõiguse kaotuse (Pope jt 1999, 262).

Toodud kaasused näitlikustasid olukorda, kus usaldusseisundit omav isik on rikkunud mitmeid usalduskohustusi, mis on põhjenduseks ka moraalse kahju hüvitamisele.

Usaldussuhte analüüsi lõpetuseks tuuakse ära selle tinglikud tunnused: esiteks peab üks isik käituma teise huvides; teiseks peab isik, kelle huvides tegutsetakse, omama õigust eeldada, et teine käitub tema parimates huvides, välistades enda huvide eelistamise; kolmandaks peab usaldusseisundi omaja evima kontrolli isiku vara või huvide suhtes ning neljandaks on isik eriti haavatav usaldusseisundi omaja käitumise suhtes (McGhee 1999, 8). Usaldussuhte tunnuseid on püüdnud välja tuua ka teised autorid. Näiteks on usaldussuhte tunnustena

käsitatud teadmiste ülekaalu, konfidentsiaalsuskohustuse vajadust, ühepoolset ressursside kontrollivõimalust, psühholoogilist sõltuvust ja potentsiaalset huvide konflikti (Krause 1999, 274 vt Potter 1999 – 2000, 733).

Käesolevas alapunktis käsitleti vaid mõningaid usaldussuhte aspekte üldise õigussüsteemi kontekstis. Samas on usaldussuhte kontseptsioon on oma olemuselt komplitseeritum. Näiteks võib see omada tähtsust pankrotiõiguses nõuete rahuldamisjärkude määramisel (McGhee 1999, 4), vara väljanõudmisel kolmanda isiku käest (McGhee 1999, 5) või isegi altkäemaksuna saadu⁹ väljanõudmisel.

2.2.2 Kontinentaalse õigussüsteemi lähenemine usaldussuhtele

Kontinentaalses traditsioonis võib usaldussuhte analüüsi lähtepunktiks valida rooma õiguse. Rooma õigussüsteem toob selgelt välja usalduse (ld. *fiducia*) kategooria olulisuse õigussuhetes. Näiteks reguleeris rooma õigus suhteid, kus üks osapool tegutses teise huvides mitte tema esindajana, vaid iseseisvalt. Sellise usaldussuhte raames pidi ta kaitsma usaldusele tugineja huve (Zimmermann 1996, 50). Samuti toetub roomaõiguslik pandi ajalooline vorm usaldusele (*fiducia* ehk *fiducia cum creditore*). Selle kohaselt andis võlgnik võlausaldajale omandiõiguse ning võlausaldaja pidi omandiõiguse tagasi kandma, kui võlgnik oli võla tasunud (Nicholas 1975, 151). Kuna võlgnik jäi sisuliselt kaitsetuks, kui võlausaldaja võõrandas asja edasi, siis seetõttu usaldus oligi oluline.

Lisaks toodule oli usaldus määrava tähtsusega ka teatud pärimisõiguslike korraldustega seoses (nt fideikomiss). Fideikomiss tähendas surnud isiku mitteformaalset suulist või kirjalikku sooviavaldust pärijale. Juriidiliselt ei olnud see siduv ning täitmine olenes pärija usaldusest (Ilus 2000, 188).

Veelgi üldisemalt seondub usalduse temaatika tahteavalduse siduvusega. Seda eelkõige läbi ajaloolise võitluse *verba* (välismaailma avaldatud tahe ehk tahteavaldus) ja *voluntas*'e (seesmine tahe) prioriteetsuse vahel (Zimmermann 1996, 622). Küsimus seisneb siin selles, kas eelistada isiku usaldust tahteavalduse kehtivuse suhtes või tahteavalduse tegija seesmist tahet (isiku õigust enesemääramisele). Ka preetoril kui Rooma riigi kõrgel ametnikul oli siin oma osa. Nimelt asja õiglaselt ehk *ex aequo et bono* kaaludes arendas preetor uusi hagivorme. Seejuures lähtus preetor õigustegevuse usaldatavusest, mis viis *bonae fidei negotia* tunnustamiseni. See kehtis tehingute kohta, kus lepingupartnerite usaldus andis tehingule jõu ning muutis asja hagetavaks (Hattenhauer 1995, 101).

⁹ Kaasuses *Attorney - General of Hong Kong v Reid*, kus riigiteenistuja oli rikkunud usalduskohustust võttes altkäemaksu, leiti et isik hoidis altkäemaksuna saadut Krooni (riigi) huvides (McGhee 1999, 5).

Usalduse kaitsega seondult tekkis hilisemal ajal usaldusteooria. Usaldusteooria (*theory of reliance*) tuum seisneb selles, et lepinguline vastutus peab tekkima, kui isik teeb tahteavalduse, keegi tugineb sellele ning kannab seetõttu kahju. Selle teooria kohaselt ei pea ainult täitma oma lubadust, vaid igaüks, kes saab süütult kannatada seetõttu, et tugines lubadusele, peab saama hüvituse kahju tekitajalt (Cohen 1986, 33, vt Beale jt 2002, 121). Kuigi tänapäevane usaldusteooria ei toetu samadele argumentidele, millele tugineti Vana-Rooma foorumil lausunud *verba* olulisuse selgitamisel, on *verba* olemusega seostatavad ka usalduse kaitse algeid. Kui usaldusteooria kaitseb poole usaldust, et tehtud tahteavaldus on kehtiv, siis arhailises õiguses oli *verba*’l ka mitmeid teisi funktsioone, nagu näiteks tõendi saamine õiguspärase valduse tõendamiseks ja õigustoimingu õige vormistamine. *Verba* olemus oli kantud just tolleaegsest maailmapildist, mille oluline osa oli religioon. Religioosest maailmanägemusest tulenes, et kui midagi oli valesti, siis jumalad ei lasknud osapoolel eksimata lausuda õiguslikku tähendust omavaid sõnu.

Järgnevalt siirdutakse oma analüüsiga tänapäeva. Seoses usaldusega on saksa õiguskirjanduses käsitletud usaldusvastutust (vt Köhler 1998, 92) ja usalduskahju (vt Köhler 1998, 121). Usaldusvastutus kaasneb, kui keegi käitub selliselt, et kolmandad isikud teevad järelduse õigusliku olukorra olemasolust. Õiguskord ei saa sellist käitumist seda ebaoluliseks pidades kõrvale heita, mistõttu nähakse ette usaldusvastutuse õpetus (Köhler 1998, 92). Usalduskahju ehk negatiivse huvina võib mõista kulutusi või kaotusi, mis on partnerile tekkinud, kuna ta usaldas tehingu kehtivust (Schlechtriem 1999, 83).

Eraldi õigusliku nähtusena on kirjeldatud ka usaldus- ehk fidutsiaartehinguid, mille kohaselt kannab soodustatud isik teatud õiguse usaldusmehele, kelle kohustuseks on seda teostada kindlal viisil. Usaldustehinguid on omakorda liigitatud. Näitena võib välja tuua realiseerimisusaldustehingu (Köhler 1998, 97). Realiseerimisusaldustehing on sarnane roomaõigusliku *fiducia cum creditore*’le ning tänapäevase tagatisüleandmisega. Teoorias on väljendatud seisukohta, mille järgi tagatisomandamine puhul on tegemist usaldussuhtega (Paulus 2002, 256).

Usaldussuhte kontseptsiooni alguspunkti kontinentaalses traditsioonis võib tinglikult seostada lepingueelse vastutuse doktriini arenguga. Lepinguliste läbirääkimistega tekib seaduse alusel õiguslik erisuhe ilma, et selles eksisteeriks põhikohustust (Larenz 1987, 106). *Culpa in contrahendo* (lepingueelse vastutuse) teooriale pani aluse 19. sajandil Rudolf von Jhering tuginedes rooma õiguse allikmaterjalile (Schlechtriem 1999, 11). Lepingueelne usaldussuhe on omapärane veel seetõttu, et usalduskohustused võivad eksisteerida mõlemal poolel. Näiteks litsentsilepingu sõlmimise üle peetavatel läbirääkimistel avaldavad suure

tõenäosusega konfidentsiaalset teavet mõlemad pooled, mistõttu on neil mõlemal konfidentsiaalsuskohustus.

Kuigi usaldussuhe võib eksisteerida lepingueelse suhtena, võib see kaasneda (täpsemalt öeldes kaasnevad usalduskohustused) teatud lepingutega (edaspidi **lepinguline usaldussuhe**). Sisulistelt tunnustelt seondub usaldussuhe tihedalt käsunduslepinguga. Roomaõiguslikku käsunduslepingut (edaspidi *mandatum*) võib pidada ka otsese esinduse¹⁰ lepinguliseks nurgakiviks (Zimmermann 1996, 421), mille eksisteerimine ilma usalduseta ei ole võimalik. Rooma õiguses tugines *mandatum* isiklikule usaldusele ja sõprusele. Ka termin „*mandatum*” tuleneb etümoloogiliselt sõnadest „*manus*” ja „*dare*” („käsi” ja „andma”). Antiikmaailmas tähendas oma parema käe pakkumise žest kõige intiimsemat sõpruse märki, mida hoiti tähtsateks sündmusteks (Zimmermann 1996, 424 – 425). *Mandatum*’i sarnasus usaldussuhtega väljendub ka tagajärgedes, mis järgnesid *mandatum*’i sisuks olevate kohustuste rikkumisele. Käsundisaaja poolsele usalduse kuritarvitamisesse suhtuti äärmise tõsidusega, mis tõi süüdimõistmisel kaasa *infamia* (Gai. IV, 183 vt Zimmermann 1996, 424). *Infamia*’ga (autus) kaasnes teatud õiguste piiramine (õigus olla senatis, magistraadiks või ajada võõraid asju) (Ilus 2000, 167). *Infamia*’ga seoses võib tõmmata paralleeli punitiivse kahjuhüvitusega, kuna tegemist oli mitte niivõrd kahju hüvitamise kui just karistusega. Usalduse tähtsust *mandatum*’i puhul rõhutab ka selle isiklik iseloom. Käsundiandja ja käsundisaaja on usaldanud ikka teineteist, mitte teineteise pärijaid (Zimmermann 1996, 424 – 425). Samas esineb siin ka erandeid (vt Zimmermann 1996, 425).

Ka germaani õigustraditsiooni kirjanduses on viidatud käsundile kui usaldussuhtele (Schlechtriem 2000, 153).

Usaldussuhe on tänapäevases Euroopa õigustraditsioonis võlasuhe, mis saab eksisteerida ka sõltumatuna lepingust. Lepingulisi usaldussuhteid esineb samas rohkem kui lepinguväliseid.

Usaldussuhe tekib, kui ühel isikul on teise poole suhtes kõrgendatud usaldus ja see usaldus tingib teise poole suhtes kõrgendatud hoolsus- või lojaalsuskohustuse (Larenz 1987, 106).

Usaldussuhet iseloomustavad usalduskohustused tekivad üldjuhul juba lepingueelses staadiumis ning on ulatuslikumad kui teistes õigussuhtes. Ulatuse all peetakse silmas teise poole huvidega arvestamise määra. Näitena võib tuua teatamiskohustuse erineva ulatuse (alustades küsimustele ausalt vastamisest ja lõpetades igakülgse informatsiooni omaalgatusliku andmisega).

¹⁰ Rooma õiguses ei eksisteerinud üldist esinduse kontseptsiooni. Tunnustati vaid teatud olukordi, kus isik võis kasutada vahemeest. Põhjuseid oli siin mitmeid, alates sakraalsetest elementidest, mis nõudsid isikult õigustoimingu *in personam* sooritamist, rooma perekonna struktuurist ja lõpetades alternatiivsete vahenditega esindusega taotletud eesmärkide saavutamiseks (Zimmermann 1996, 47 – 48).

2.2.3 Eesti õigussüsteemi lähenemine usaldussuhtele

Kehtivatest õigusaktidest usaldussuhte otsest legaalmääratlust autor ei leidnud. Samas esineb siiski viiteid usalduse kategooriale. Näiteks räägivad nii nimeseadus (NS § 26) kui ka kohanimeseadus (KNS § 23) nimeteaduslikust usaldusasutusest. Vastavalt kohanimeseadusele annab nimeteaduslik usaldusasutus kohanimele asjus eksperdiarvamusi ning korraldab uuringuid kohanimenõukogu või kohanimeäärajate tellimusel (KNS § 23 lg 1). Kohanimeseaduse § 23 lõike 2 alusel määras Vabariigi Valitsus nimeteaduslikuks usaldusasutuseks Eesti Keele Instituudi. Eesti Keele Instituudi selgituse kohaselt, mida autorile telefoni teel anti, tähendab usaldusasutuse nimetus siin erilist asjatundlikkust, mida võib usaldada. Allakirjutanu arvates võib asjatundlikkus tingida usalduse (usaldusväarsuse), kuid ometi ei ole asjatundlikkus ja usaldus kattuvad mõisted, mistõttu ei tundu nimetatud termin olevat kuigi õnnestunud. Nähtavasti sel põhjusel ongi termin nimeteaduslik usaldusasutus tõlgitud inglise keelde kui *Office of Onomastic Expertise /onomastics* – pärisnimede uurimine ((vt www.legaltext.ee)).

Usalduse kategooria omab Eesti õigussüsteemis siiski ka sisulisemat tähendust. Näiteks võimaldab Eesti Vabariigi töölepingu seadus tööandja algatusel töölepingu lõpetada töötaja suhtes usalduse kaotamisel (TLS § 86 p 7). Samuti omistab võlaõigusseadus asjatundjale kutsealase tegevuse tõttu erilise usaldusseisundi (VÕS § 1048).

Kuigi autor ei täheldanud usaldussuhte normatiivset määratlust, tuvastas ta õigussuhteid, mis vastavad sisulistelt tunnustelt (kohustused ja poole usaldusseisund) üldise õigussüsteemi usaldussuhte käsitlemisele. Kuna järgnevad alapunktid keskenduvadki usaldussuhte kui võlasuhte erinevate aspektide analüüsile (subjektid, kohustused), siis siinkohal nendel pikemalt ei peatuta. Usaldussuhte erandliku näitena võiks olla nimetatud usaldusseisundit omava asjatundja ja kolmanda isiku, kes usaldusele tugineb, suhe vastavalt VÕS §-le 1048. Lepingulise usaldussuhte näitlikustamiseks võiks viidata kliendi ja advokaadi¹¹ või siis patsiendi ja arsti usaldussuhte. Ka erialakirjanduses on viidatud, et kliendi ja advokaadi suhe on oma olemuselt tugev usaldussuhe (vt Uusen-Nacke 2003, 540; Markesinis jt 2002, 329). Sama ideed rõhutavad ka Eesti Advokatuuri eetikakoodeks (§ 5 lg 1) ja Euroopa Liidu Advokaatide Eetikakoodeks (p 2.2). Järgneva analüüsi käigus püütaksegi avada usaldussuhte olemus Eesti õiguses, tehes aeg-ajalt viiteid nii üldise kui kontinentaalse õigussüsteemi juriidilisele kirjandusele.

¹¹ Usalduse olulisust kliendi ja advokaadi suhtes on rõhutanud ka Vabariigi President oma otsuses kuulutada välja advokatuuriseadus: „Tulenevalt Riigikogu õiguskomisjoni algatatud otsuse eelnõus 723 OE väljendatud Riigikogu heast tahtest ja tõsisest kavatsusest muuta vaesematele inimestele õigusabi kättesaadavaks ja õigusteenust tervikuna **usaldusväärsemaks** ning viia Eesti seeläbi õigusriigile lähemale, kuulutan välja Riigikogus 21. märtsil 2001 muutmata kujul vastu võetud «Advokatuuriseaduse».”

2.3 Usaldussuhe kui õigussuhe

Usaldussuhtele võib läheneda erinevatest aspektidest. Indiviidi seisukohast saab seda kirjeldada kui psühholoogilist nähtust. Ühiskondlikus kontekstis rajaneb usaldussuhe peamiselt moraalinormidel. Ka kirjanduses on viidatud, et usaldusele ei tule analoogiaid otsida mitte teadmistel põhinevatest suhetest, vaid moraalsetest suhetest (Luther 1931 vt Lagerspetz 1999, 52). Põhjus on selles, et ka õigus vabale eneseteostusele, mis eeldab usalduse eksisteerimist vähemalt seoses teatud sotsiaalsete institutsioonidega, ei väljendu ainult õiguslikult reguleeritud sfääris. Nii võib see avalduda sõprussuhtes, mis on samuti usaldussuhe, kuigi ei oma õigussuhte kvaliteeti. Taolisest suhtest tulenevate kohustuste rikkumisel ei kaasne õiguslik, vaid sotsiaalne tagajärg. Võib kaasneda ka õigusvastane kahju tekitamine ehk kättemaks. Kasutades Baconi sõnu on kättemaks metsik õigusemõistmine (Tsitaadiraamat 2002, 285).

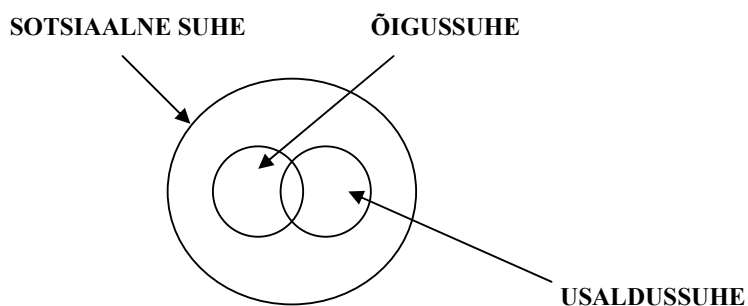
Käesolevas töös analüüsitakse usaldussuhet eelkõige kui õigussuhte eriliiki. Rääkides usaldussuhtest, peetaksegi peamiselt silmas õiguslikku usaldussuhet, kui kontekstist ei tulene just teisiti. Moraalil põhinev usaldussuhe on vaatluse all niivõrd, kui see omab õiguslikku väljundit. Siinkohal võib siiski nõustuda seisukohaga, et piir sotsiaalse ja õigusliku vahel on võrdlemisi õhuke ning eksisteerib ka n.ö. hall tsoon, mille suhtes otsuse langetamine oleneb konkreetsetest asjaoludest (Markesinis jt 1997, 195). Köhler on omakorda seda mõtet täpsustanud: „Õiguslikud ja õigusvälised normid ei seisa siiski mitte isoleeritult teineteise kõrval. Seadusandja võib õigusväliseid norme arvestada ja neile seeläbi kaudselt õigusliku kehtivuse anda” (Köhler 1998, 1). Inimestevaheliste suhete õiguslik reguleerimine ei välista seega nende seotust teiste sotsiaalsete normidega (nt moraalinormidega). Professor Raul Narits on seda seotust iseloomustanud järgnevalt: „Kuigi tava ja moraal on õiguse eelastmed, ootab teatud tava- ja moraalinormidest kinnipidamist meilt ka tänapäeva ühiskond. Kes nii ei tee, seda ähvardab isoleerituks jäämine” (Narits 2002, 21).

Kuigi käesolevas töös keskendutakse usaldussuhtele kui õigussuhtele, on sellise eraldatuse saavutamine raskendatud. Usaldussuhe on oma olemuselt moraalil põhinev suhe, mille üksikud aspektid võivad olla õiguslikult reguleeritud. Olli Lagerspetz on usaldussuhet käsitlenud järgmiselt: „Suhte kirjeldamine usalduse mõiste abil loob moraalse ruumi, milles mängivad rolli niisugused sõnad nagu ‘pettus’, ‘õiglus’, ‘siirus’ ja ‘kohusetunne’ ” (Lagerspetz 1999, 52).

Tuues näitena patsiendi ja arsti suhte on raske põhjendada, et kõik selles sisalduvad käitumisootused on õiguslikult reguleeritud. Pigem on see mõjutatud ka tava- ja moraalinormidest. Juba rooma õiguses käsitleti tava õiguse allikana. Justinianuse

seadustekogu esimesest osast „*Institutionum sive Elementorum*” tulenes põhimõte, et õigus võib tekkida ilma kirjutamata, kui normi tunnustatakse järgimisega. Kaua-kestev tava, mis rajatud selle järgijate konsensusele, on nagu seadusandlus (I, 1, 2, 9 vt tõlge inglise keelde Birks jt 1987, 39). Kehtivas õiguses on tsiviilõiguse allikaks seaduse kõrval ka tava (TsÜS § 2 lg 1), mis tekib käitumisviisi pikemaajalisest rakendamisest, kui käibes osalevad isikud peavad seda õiguslikult siduvaks (TsÜS § 2 lg 2). Sellest tulenevalt tekib küsimus, kas igasugune tava on tsiviilõiguse allikas või on võimalik eristada tavasid, mis on tsiviilõiguse allikas ja neid, mis seda ei ole. Viimane seisukoht tundub olevat õigem, mistõttu lähtutakse sellest ka käesolevas töös.

Õigus- ja usaldussuhte mõistete vahekord on autori arvates skemaatiliselt järgmine:

Seega on ühiskonnas palju suhteid, mis on oma olemuselt usaldussuhted. Teatud osa nendest muutub juriidilise fakti alusel õiguslikeks usaldussuheteks.

Probleem seisneb siin usaldussuhte tekkimise alguspunkti määramisega. Ühe lähenemise järgi eksisteerivad kõik usaldussuhted algselt toetudes moraalinormidele. Teatud juriidilise fakti esinemine muudab nad õiguslikeks usaldussuheteks. Selline lähenemine ei tundu olevat õige. Põhjuseks on asjaolu, et autor ei suutnud tuvastada olukorda, kus algselt moraalil põhinev usaldussuhe muutuks teatud juriidilise fakti alusel õiguslikuks usaldussuheteks. Õigem tundub seisukoht, et õiguslikule usaldussuhetele ei eelne moraalil põhinevat usaldussuhet. Mõlemad tekivad sisuliselt ühel ja samal ajal. Näiteks kliendi ja advokaadi või patsiendi ja arsti vahel ei pea eelnevalt eksisteerima moraalil põhinevat usaldussuhet. Jõudes vähemalt lepingueelsesesse staadiumisse, tekivad pooltel vastavad õigused ja –kohustused nii õiguslikus kui ka moraalses plaanis.

Usaldussuhte puhul on olulised ka tunnused, mille alusel see eristub teistest õigussuhetest. Kontinentaalse õigussüsteemi lähtekohalt vaadates võiksid need olla ühe poole usaldusseisund ja ulatuslikud kohustused, mis sellest tulenevad (usalduskohustused) üldjuhul juba lepingueelses staadiumis. Samuti on need kohustused pigem sätestatud seaduses või

tekivad tsiviilõiguse üldpõhimõtete alusel, kui tulenevalt eraldi kokkuleppest. Järgnevalt vaadeldakse valikuliselt erinevaid sotsiaalseid suhteid (s.h õiguslikke), mille hulgast tuuakse esile õiguslikud usaldussuhted.

Õigusliku ja moraalse piirimail on perekondlik suhe. Perekondlikku suhet võib pidada usaldussuhteks, kuid selles sisalduvad kohustused on pigem eetilised. Perekonnaseadusest ei tulene näiteks abikaasade erilist teatamis-, arvestamis- ega lojaalsuskohustust. Kui näiteks rikutakse abielutruuduse kohustust, siis selle tagajärjed ei tulene võlaõigusest, vaid perekonnaõigusest (Markesinis jt 2002, 367). Samuti ei saa üks abikaasa omada perekondlikus suhtes erilist usaldusseisundit tulenevalt oma kutsetegevusest. Loomulikult võib arst või advokaat oma abikaasat opereerida või kohtus esindada, kuid see toimuks juba teise suhte raames.

Perekondlik suhe ei ole ega peagi olema õiguslikult reguleeritud usaldussuhe ning riik peaks sellesse sekkuma nii vähe kui võimalik. Õiguskirjanduses on samuti toodud, et õigus ei peaks reguleerima väga isiklikke suhteid (Markesinis jt 2002, 365).

Jättes välja pärimis- ja asjaõiguslike suhete analüüsi, võetakse käesolevas töös eelduseks, et usaldussuhe on eelkõige võlasuhe. Võlasuhte kui õigussuhte alaliigi sisuks on kohustus(ed), millele korrespondeeruvad õigus(ed). Subjektiivsete õiguste ja juriidiliste kohustuste realiseerimine moodustab õigussuhte juriidilise sisu (Narits 2002, 118).

Obligatsioon tuleneb ladinakeelsest sõnast *ligatum*, mis tähendab sidet või füüsilist takistust. Algselt obligatsioon võis ja tõigi isikule kaasa füüsilise piirangu (Watkin 1999, 285). Rooma õiguses, nagu see kajastub *Corpus iuris civilis*'est, tähendas obligatsioon õiguse ahelaid, mis kohustavad meid millegi tegemiseks meie riigi õiguse kohaselt (I. 3.13. pr vt tõlge inglise keelde Birks jt 1987, 39). Tänapäevane termin obligatsioon viitab suhtele, mis seisneb ühelt poolt subjektiivses õiguses nõuda kohustatud subjektilt teatud käitumist ja teiselt poolt kohustuses teatud käitumiseks (Zimmermann 1996, 1).

Usaldussuhte lugemine võlasuhteks eeldab siiski täiendavat täpsustamist. Kuna võlasuhe saab tekkida lepingu ja seaduse alusel ehk teatud käitumise või olukordade tõttu, millega seoses seob seadus õiguslikud tagajärjed kohustuste kujul (Schlechtriem 1999, 2), siis tuleb selgitada, kas tegemist on lepingulise- või lepinguvälise suhtega.

Usaldussuhe on võlasuhe, mis tekib nii seaduse kui ka lepingu alusel, milles sisalduvate kohustuste alguspunkt asetseb lepingueelses staadiumis. Siit tõusetubki küsimus, kuivõrd lepingueelne suhe on üldsegi käsitledav võlasuhtena. Janno Lahe on asunud seisukohale, et isikul lasub mitmeid lepinguväliseid kohustusi, kuid ometi ei saa öelda, et kohustuse tekkimisega kaasneks võlasuhe. Kui väita, et lepingueelsete läbirääkimiste alustamisega kaasnevad kohustused loovad võlasuhte, siis miks ei teki muude kohustuste eksisteerimisel

võlasuhet (Lahe 2004, 684). Eesti õiguskirjanduses eksisteerib samas seisukohti, et võlasuhe võib kaasnedagi üldise käibekohustusega nagu näiteks kinnistu omaniku kohustus mitte kahjustada kinnistule tulevaid isikuid (Tampuu 2002, 230). Käesoleva töö autor nõustub Janno Lahega, et kohustuse eksisteerimine ei tähenda automaatselt võlasuhte tekkimist. Seega võib öelda, et kohustuse tekkimine üksi ei tähenda võlasuhte tekkimist. Üldine käibekohustus vältimaks teiste elu ja tervise kahjustamist ei tekita iseenesest võlasuhet. Võlasuhte tekkimise alusena tuleb aga arvesse kahju õigusvastane tekitamine (VÕS § 3 p 2). Järgnevalt vajab analüüsimist, kas lepingueelste läbirääkimiste olustik võiks tingida võlasuhte tekkimise.

Vastavalt võlaõigusseadusele võib võlasuhe tekkida ka muust seadusest tulenevast alusest (VÕS § 3 p 6) ning võlasuhte olemusest võib tuleneda võlasuhte poolte kohustus teatud viisil arvestada teise võlasuhte poole õiguste ja huvidega. Võlasuhe võib sellega ka piirduda (VÕS § 2 lg 2). Kuna lepingueelne suhe seondubki peamiselt poolte kohustusega arvestada üksteise huvidega, siis saab seda pidada ka võlasuhteks võlaõigusseaduse § 2 lg 2 mõttes. Samuti võiks küsida, et kui lepingueelsed läbirääkimised ei ole muuks seadusest tulenevaks aluseks võlasuhte tekkimisel võlaõigusseaduse § 3 p 6 mõttes, siis mis selleks üldse olla saab. Esiteks on lepingueelsete läbirääkimiste regulatsioon kompleksne, sisaldades poolte mitmeid õigusi ja kohustusi. Teiseks on lepingueelsete läbirääkimiste pooled personaalselt teada, mida ei saa öelda mõne käibekohustuse eksisteerimise juhul. Kuigi personaalsus iseenesest ei ole võlasuhte eksisteerimise määrav kriteerium, kuna näiteks ka tasu avalik lubamine toob kaasa võlasuhte (VÕS § 3 p 5).

Nii saksa kui eesti erialakirjanduses peetakse lepingueelset suhet võlasuhteks (vt Schlechtriem 1999, 10, 47; Larenz 1987, 106; Kull jt 2004 80). Lisaks on rõhutatud, et pooltevahelist suhet tuleks käsitleda ühtse lepingulise suhtena, mille sisuks on ka juba enne lepingu sõlmimist tekkinud kohustused (Kull jt 2004, 81). Seega jääb lähte-eelduseks seisukoht, et lepingueelne suhe on võlasuhe.

Lepingueelsete suhete puhul vajab vastust küsimus, kas kõikides lepingueelsetes suhetes eksisteerib seadusest tulenev konfidentsiaalsuskohustus? Käesoleva töö autor on seisukohal, et nii see ei ole. Sellise järelduseni võib jõuda, kui analüüsida võlaõigusseaduse vastavat sätet, millest tuleneb, et kui lepingueelsetel läbirääkimistel osalenud isikule tehti teatavaks asjaolusid, *mis ei kuulu avaldamisele*, ei tohi ta, sõltumata lepingu sõlmimisest või sõlmimata jäämisest, neid asjaolusid teistele isikutele avaldada ega neid pahauskselt enda huvides ära kasutada (VÕS § 14 lg 4). Isik, kes näiteks soovib endale osta autot ning külastab sellel eesmärgil mitmeid kaupluseid, selgitamaks soodsaimat pakkumist, ei ole seotud konfidentsiaalsuskohustusega, kuigi taoliste läbirääkimiste pidamine oleks paigutatav lepingueelse suhte alla. Põhjus seisneb selles, et tegemist ei ole asjaoludega, mille saladuses

hoidmise suhtes oleks teisel poolel kuigi põhjendatud huvi, mistõttu ei olegi nõutav konfidentsiaalsuskohustus teabe andja suhtes.

Väide, et usaldussuhe on seaduse alusel tekkiv võlasuhe, vajab täiendavat selgitamist. Näiteks võib usaldussuhe tekkida ka asjaolust, kui usaldusseisundit omava asjatundja arvamusele tugineb kolmas isik. Nii sätestab võlaõigusseadus, et teisele isikule varalises küsimuses ebaõiget teavet või ebaõige arvamuse andnud või teabe või arvamuse, vaatamata uutele teadmistele, parandamata jätnud asjatundja käitumine loetakse õigusvastaseks, kui kahju tekitajale kuulub tema kutsealase tegevuse tõttu eriline usaldusseisund ja teabe või arvamuse saaja võis sellele usaldusele tugineda (VÕS § 1048). Seega eksisteerib eriline suhe (usaldussuhe) usaldusseisundit omava asjatundja ja kolmanda isiku vahel (Markesinis jt 2002, 213).

Kuigi kirjeldatud suhtes ei esine kohustusi, mis harilikult iseloomustavad lepingulist usaldussuhet, on tegemist usaldussuhetega. VÕS § 1048 on erandlik säte usaldussuhte üldises käsitluses. Põhjendatult on asutud seisukohale, et vastutus usalduse alusel ei peaks olema deliktiõiguslik¹², kuna sellega luuakse kannatanu ja kahjutekitaja vahel eriline õigussuhe, mis eksisteerib tavaliselt vaid lepingupoolte vahel. Usaldusel on aga lisaks lepinguõigusele oluline roll ka teistes õiguse valdkondades (Canaris 1983, 104 vt Uusen-Nacke 2003, 541).

VÕS § 1048 sätestab, et kolmandal isikul on õigus tugineda usaldusele (mitte pelgalt asjatundja arvamusele). Usaldussuhe tekib antud juhul asjaolust, et teatud asjatundja omab usaldusseisundit ning kolmas isik tugineb usaldusele asjatundja vastu. Usaldussuhte olemasolu on VÕS § 1048 koosseisu täitmise eeldus. Seda on põhjendatud asjaoluga, et kuna erinevad eluvaldkonnad on muutunud järjest spetsiifilisemaks, peab professionaalse arvamuse usaldamist õiguslike vahenditega kaitsma (Kull 2004, 41).

Tõsiasi, et usaldusseisundit omav asjatundja ei ole suhte teisest poolest teadlik, ei välist usaldussuhte tekkimist. Näitena võib tuua tasu avaliku lubamise (VÕS 1005), mis tekib samuti sõltumata faktist, et teine pool ei ole teada. Usaldusseisundit omav asjatundja peab arvestama, et oma usaldusseisundi tõttu võib tal eksisteerida usaldussuhe kolmanda isikuga, kellega tal puudub igasugune kokkupuude. Usaldussuhe ei teki siin kahju õigusvastasest tekitamisest, vaid on eeldus selle tekkeks. VÕS § 1048 on hea näide usaldussuhte mitmetahulisusest. Õigussuhte poolte usaldust kaitsvad normid ei piirdu seega ainult lepinguga, vaid on laiemal rakendusala.

See, et usaldussuhe võib tekkida seaduse alusel (nt VÕS §-des 14, 1048), ei tähenda, et ei esineks lepingulisi usaldussuhteid. Mitmed autorid on viidanud, et kliendi ja advokaadi

¹² Delikti võib käsitleda kannatanu subjektiivsete õiguste rikkumisena, mis avaldub negatiivse tagajärjena kahju näol ning mille suhtes kehtiv õiguskord näeb ette võlasuhte tekkimise (Kingisepp 2002, 17).

lepinguline suhe on usaldussuhe (vt Uusen-Nacke 2003, 540; Markesinis jt 2002, 329; Beatson 1998, 262). Lepingulise suhte muudavad lepinguliseks usaldussuhteks seaduses sätestatud ja/või tsiviilõiguse põhimõtetest tulenevad kohustused. Usaldussuhte mõju lepingule võib seisneda kohustuse tekkimises, mida eraldi kokku ei lepitud. VÕS § 23 lg 1 kohaselt võivad lepingupoolte kohustused tuleneda lepingu olemusest ja eesmärgist (p 1), kutsealal kehtivatest tavadest (p 3) ning hea usu ja mõistlikkuse põhimõttest (p 4). Kui nüüd öelda, et mõne lepingu puhul tekib konfidentsiaalsuskohustus hea usu põhimõttest, siis peab seda kuidagi argumenteerima. Sisuliseks argumendiks sobib lepingulise suhte usalduslik olemus.

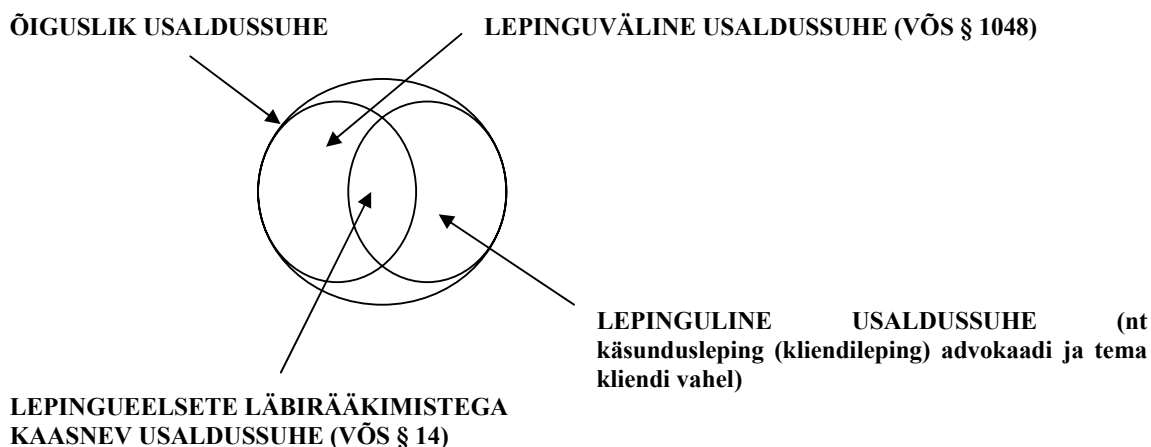
Kui seaduses ei oleks sätestatud näiteks advokaadi ja arsti konfidentsiaalsuskohustust, siis suure tõenäosusega võiks nõustuda seisukohaga, et see tuleneb hea usu põhimõttest. Hea usu põhimõttest võib teatud juhul tuleneda ka näiteks suhtekorraldaja konfidentsiaalsuskohustus, kui selles isegi eraldi kokku ei lepita. Müügilepingu sõlmimine saia ostmiseks aga konfidentsiaalsuskohustust pigem kaasa ei too, kuna tegemist ei ole olemuselt usaldussuhtega. Õigusteenuse osutamiseks sõlmitav kliendileping ja müügileping saia ostmiseks on sisuliselt erinevad, kuna advokaat omab usaldusseisundit, mida ei saa öelda saiamüüja kohta mitte.

Lepingulise usaldussuhtega¹³ seoses tõusetub küsimus vastava lepingu tüübist. *Common law* õiguskirjanduses on viidatud lepingutele *uberrimae fidei*, mis eeldavad eriti ulatuslikku heas usus tegutsemist. Nagu näiteks ulatuslikku teatamiskohustuse täitmist. Nende lepingute eristamine tuleneb asjaolust, et ühel poolel on oluline teave, mis on teisel kättesaamatu või peaaegu kättesaamatu, mistõttu usaldab üks pooltest teist. Näitena on toodud erinevaid kindlustuslepinguid (Beatson 1998, 258). Käesolevas töös seda terminit siiski ei kasutata.

Tuginedes roomaõigusliku käsunduspingu (*mandatum*) kontseptsioonile, võib asuda seisukohale, et vähemalt mõned lepingulised usaldussuhted on taandatavad käsunduslepingule. Konkreetsel juhul võib näiteks ka töövõtu-, kindlustus- või seltsinguleping olla lepinguliseks usaldussuhteks.

¹³ Nagu näiteks patsiendi ja arsti (vt Potter 1999 – 2000, 733; Link 1999, 266; Sootak 1995, 331) või kliendi ja advokaadi suhe (vt Uusen-Nacke 2003, 540; Beatson 1998, 262; Markesinis jt 2002, 329).

Lepingulise ja lepinguvälise usaldussuhte mõistete vahekorda illustreerib skemaatiliselt järgmine skeem:

Järgnevalt on analüüsitud küsimust, kuivõrd mõni muu leping (nt müügileping) sobitub lepingulise usaldussuhte kategooria alla.

Ühiskonna toimimine eeldab igal juhul usalduse eksisteerimist. Küsimus seisneb siin selles, kas n.ö tavaline müügileping eeldab sellist usaldust, millest tulenevalt oleks see lepinguliseks usaldussuhteks. Müüjal eksisteerivad küll teatavad kohustused, kuid reeglina ta ei pea olema ostja suhtes eriliselt lojaalne ega jätta oma huvisid tagaplaanile. Samuti ei kaasne müügilepinguga üldjuhul konfidentsiaalsuskohustust.

Tarbijalemüügi korral nähakse ostjale samas ette rida soodustusi, mis viib küsimuseni tarbijalepingu ja lepingulise usaldussuhte eristamisest. Tarbijalepingute eripära seisneb selles, et üks lepingupooltest on tarbija. Võlaõiguseadus määratleb tarbijat füüsilise isikuna, kes teeb tehingu, mis ei seonu iseseisva majandus- või kutsetegevuse läbiviimisega (VÕS § 34). Tarbijakaitseseaduse kohaselt on tarbija füüsiline isik, kellele pakutakse või kes omandab või kasutab kaupa või teenust eesmärgil, mis ei seonu tema majandus- või kutsetegevusega (TKS § 2 p 1). Ka teoorias defineeritakse tarbijat füüsilise isikuna, kes kasutab tootjate, hulgi- ja jaemüüjate ning teenuste osutajate poolt turule toodud kaupu ja teenuseid isiklikuks või mitteametialaseks eesmärgiks (Bourgoignie 1994, 25 vt Kingisepp 2004, 8). Tarbijaõigus seondub nn sotsiaalsete lepinguteooriaga, mille eesmärgiks on nõrgema osapoolde kaitsmine. Sotsiaalse lepinguteooria seisukohalt ei piisa lepingu kehtivuseks ja siduvuseks teatud vormis tahteavaldustest, vaid nõutakse täiendavalt lepingupoolte personaalsete joonte ja huvide arvestamist (Kingisepp 2001, 15). Sarnasel seisukohal on Franz Wieacker, kes väidab, et lepinguvabaduse printsiip, toetudes sotsiaalliigi turumajandusele, ei oma kunagi sama rolli, mis liberaalses majanduses (Wieacker 1995, 434).

Wilhelmsson toob välja, et lepingulise suhte nõrgema poole kaitseks on võimalik kaks lähenemist: esiteks, kus see pannakse paika üldprintsipiibina ning teiseks, kus eksisteerivad iseseisvad normid (Wilhelmsson 1992, 148). Wilhelmsson käsitleb ühe üldprintsipiibina ka õiglust, mis tahteavalduse siduvuse üle otsustamisel võtab arvesse iga konkreetset olukorda ning annab võimaluse kaitsta nõrgemat poolt (Wilhelmsson 1992, 138).

Tarbijalepingu ja lepingulise usaldussuhte ühiseks jooneks on see, et üks pool on nõrgemas positsioonis. Tarbijaõiguses väljendub teise poole tugevam positsioon eelkõige majanduslikus, informatsioonilises (informatsiooni toote või teenuse kohta) ja organisatoorses (tarbijale avaldatav psühholoogiline surve agressiivse müügitööga) üleolekus. See võib omada eelkõige negatiivset mõju tarbija rahalisele olukorrale. Tarbijaõigusega seonduvad ka tooteohutuse jm küsimused.

Tarbijalepingute ja lepingulise usaldussuhte erinevuseks on asjaolu, et tarbija ei avalda ettevõtjale üldjuhul konfidentsiaalset teavet.¹⁴ Lepingulises usaldussuhtes on reeglits pigem vastupidine olukord, mistõttu on konfidentsiaalsuskohustus seal oluline. Lisaks kohustuste erinevusele, esineb lahknevus ka tarbijalepingute ja lepingulise usaldussuhte subjektides. Tarbijat määratletakse füüsilise isikuna, kuid usaldusele tugineja saab olla ka juriidiline isik. Kuigi mõni lepinguline usaldussuhe saab seonduda ainult füüsilise isikuga (nt patsiendi ja arsti suhe), võib advokaadi või patendivolinikuga sõlmitava kliendilepingu pooleks olla ka juriidiline isik. Ka tarbijaõiguse eesmärgid on usaldussuhte omadest mõnevõrra erinevad. Kui tarbijaõigus kaitseb peamiselt tarbija õigust vabaneda oma tahteavalduse siduvusest, saada toote või teenuse kohta informatsiooni jne, siis usaldussuhte puhul on taotluseks usalduse säilitamine teatud sotsiaalse institutsiooni vastu. Usaldussuhte eesmärgiks on ka isiku õiguse eraelule ja informatsioonilisele enesemääramisele kaitse, mis omakorda kindlustab ühiskonna normaalse toimimise. Ehkki tarbijaleping ja lepinguline usaldussuhe on oma olemuselt ja eesmärkidelt erinevad, ei ole välistatud ka nende osaline kattumine. Seda tuleks aga analüüsida konkreetse juhtumi pinnalt.

Käesolevas töös mõistetakse usaldussuhtena võlasuhet, mis võib olla nii lepinguline kui ka lepinguväline. Lepinguvälise usaldussuhtena võib nimetada lepingueelsetest läbirääkimistest tekkivat võlasuhet (VÕS § 14) ning usaldusseisundit omava asjatundja ja kolmanda isiku, kes tugineb asjatundja usaldusseisundile, vahelist usaldussuhet, mis on VÕS § 1048 koosseisuliseks eelduseks. Lepingulise usaldussuhtena võib peamiselt nimetada käsunduslepingut. Lepingulise usaldussuhte kohustused on reeglina sätestatud seaduses või tulenevad tsiviilõiguse üldpõhimõtetest. Tuleb rõhutada seisukohta, et usaldussuhte

¹⁴ Sooduskaartide väljastamisel võib ettevõtja küsida teatud isikuandmeid, mistõttu tõusetub küsimus ka nende kaitsest.

tunnustamise vajadus tugineb loogikale, et teatud suhted on juba seesmiselt ebavõrdsed, jättes ühe poole teise meelevalda (Potter 1999 – 2000, 733), mistõttu tekib vajadus kaitsta usaldusele tuginejat.

2.4 Usaldussuhete subjektid

Võlaõigusseaduse §-s 1048 on kasutatud terminit „erilist usaldusseisundit omav asjatundja”. Autor eeldab, et VÕS § 1048 viitab eelkõige asjatundja positsioonile. Nimetatud positsioon rajaneb ühiskondlikul usaldusel ning kohustab selle omajat eriliselt arvestama usaldusele tugineja huvide ja õigustega.

Usaldusseisund iseloomustab elukutse esindajaid nagu näiteks audiitori kutsetunnistust omav audiitor¹⁵, vandeadvokaat, kinnisvaraekspert ja arhitekt (Uusen-Nacke 2003, 524). Üldise õigussüsteemi kirjanduses on usaldusseisundi omajatena viidatud professionaalidele nagu advokaat, audiitor ja arst, kuna nad omavad erilisi teadmisi, millele tuginetakse (Johnston 1998, 959 vt Potter 1999 – 2000, 733). Samuti on usaldusseisundi omajatena nimetatud esindajat, juriidilise isiku juhtorgani liiget, advokaati, seltsinglast, äriühingu suhtes ka olulisel ametikohal töötavat isikut, raamatupidamisteenust osutavat isikut, maaklerit ning popgrupi mänedžeri (McGhee 1999, 8) ning eestkostjat (*guardian*) ja usaldusmeest (*trustee*) (Beatson 1998, 262).

Triin Uusen-Nacke on isikuid, kes on allutatud asjatundja vastutuse regulatsioonile kirjeldanud järgmiselt: „Asjatundja vastutus puudutab üldjuhul elukutseid, millele on vajaliku väljaõppe ja riiklikult tunnustamise tõttu eriline usaldusseisund” (Uusen-Nacke 2003, 540). Asjatundjat on määratletud ka isikuna, kes teenib teisi tuginedes oma erilistele teadmistele ja oskustele ning seda ka ajal, kohas või asjaoludel, mis võivad tema jaoks olla ebameeldivad (Penegar 1992, 473 vt Anderson jt 1993 – 1994, 243).

Võib tekkida küsimus, kas usaldusseisund on objektiivne või subjektiivne kategooria ehk teisisõnu, kas usaldusseisundi olemasoluks piisab, kui kolmas isik või lepingupool arvab, et keegi omab erilist usaldusseisundit ehk –positsiooni.

Usaldusseisundit võib jaatada, kui kolmas isik ise põhjustab sellise veendumuse või ei juhi hea usu põhimõtte vastaselt tähelepanu usaldusele tugineja eksimusele. Üldises õigussüsteemis toetatakse seda seisukohta vähemalt kohtuasjas *Pigg v. Robertson*. Nimetatud kaasuses soovis isik saada pangalt konsultatsiooni seoses laenuga farmi omandamiseks. Ta pidas ekslikult panka auditeerinud isikut panga presidendiks ning avaldas viimasele konfidentsiaalset teavet seoses farmiga. Audiitor ei juhtinud eksimusele tähelepanu ning tuginedes saadud informatsioonile omandas farmi ise. Pangalaenu soovija esitas audiitori

¹⁵ Audiitori ja advokaadi roll ühiskonnas on siiski erinev, mistõttu võib erineda ka nende positsioon seonduvalt konfidentsiaalsusega. Kui advokaadi tegevus seondub peamiselt nõuandva rolliga, siis audiitori ülesandeks on järelevalvaja roll. Nimetatud küsimusega tegeleb kaasus C-309/99, kus Euroopa Kohus pidi otsustama, kas Hollandi Advokaatuur on rikkunud EL konkurentsioigust keelates partnerluse advokaatide ja audiitorite vahel. Analüüsimeist leidis ka nende elukutsete erinevad rollid ning selle mõju kutsesaladuskohustusele.

vastu nõude seoses usaldussuhtest tulenevate kohustuste rikkumisega. Kohus leidis, et pangalaenu soovija oli õigustatud näivusele tuginema (Lodge jt 1993, 299 – 300).

Autori arvates on usaldusseisundi näol peamiselt tegemist objektiivse kategooriaga. Usaldusseisundi olemasolu peab olema ilmne igale mõistlikule isikule. Kui isik küsib juriidilist konsultatsiooni oma naabrilt, kuigi on teadlik, et viimasel puudub juriidiline haridus, siis ei saa rääkida ka usaldusseisundist, kuigi nõuande küsija oma naabrit usaldab. Sellisel juhul on tegemist sotsiaalse suhtlemisega.

VÕS § 1048 ei reguleeri usaldussuhet näiteks advokaadi ja tema kliendi vahel, sest neid ühendab lepinguline usaldussuhe. Õiguskirjanduses on juhtinud tähelepanu asjaolule, et deliktiõiguslik kaitse ei ole kohaldatav, kui asjatundja ei täitnud oma lepingulisi kohustusi kohaselt, millega tekitas kahju oma lepingupartnerile. Seepärast ei kuulu asjatundja lepingupartnerid VÕS § 1048 subjektide ringi. Asjatundja vastutus omab deliktiõiguse järgi tähtsust, kui asjatundjal puudub leping isikutega, kes tuginedes tema ebaõigele arvamusele on saanud kahju (Uusen-Nacke 2003, 541). Tüüpilisemaid näiteid võiks siin olla audiitori või kinnisvaraeksperti arvamuse usaldamine, millele tuginedes kannab kolmas isik kahju. Võlaõigusseaduse §-st 1048 võib teha järelduse, et seadusandja tunnustab teatud asjatundjate erilist usaldusseisundit. Seetõttu on loogiline, et kui juba kolmas isik võib tugineda asjatundja usaldusseisundile (omada asjatundjaga usaldussuhet), siis seda enam peab see õigus olema usaldusseisundit omava isiku lepingupartneril. Samuti kui seadusandja on andnud usaldusseisundi juba varalises küsimuses nõu andvale asjatundjale, kes üldjuhul puutuvad kokku vaid isiku majandussfääris olevate huvidega, siis seda enam peaks selline positsioon olema neil, kes võivad tungida intensiivselt isiku privaatsfääri nagu arst või teatud juhtudel ka advokaat.

Lisaks professionaalsetele karakteristikutele võib usaldusseisund tuleneda asjaoludest, mis muudavad ühe pooltest kaitsetuks. Seda küll mitte VÕS § 1048 kontekstis. Näiteks on erialakirjanduses viidatud töötaja ja tööandja usaldussuhtele (Catherwood 2003, 5; Beatson 1998, 262). Töötaja kohustusi analüüsides on erialakirjanduses toodud välja, et töötaja peab olema lojaalne ja arvestama tööandja huvidega, informeerima tööandjat viimasele olulistest asjaoludest ning täitma konfidentsiaalsuskohustust (Crump 1980, 115 – 117). Kuigi tööõiguses käsitletakse töötajat pigem nõrgema osapoolena, võib teatud juhtudel seda olla ka tööandja – seda eriti olukorras, kui töötajal on juurdepääs tööandja konfidentsiaalsele informatsioonile ja/või ta saab mõjutada tööandja tegevust.

Ka usaldussuhte tekkimise ajahetk kontinentaalses traditsioonis on seostatav lepingueelse vastutuse doktriiniga (vt Larenz 1987, 106), kus samuti võib esineda kommunikatsioon, mis eeldab konfidentsiaalsus- ja teiste usalduskohustuste järgmist isegi siis, kui poolteks ei ole

teatud kindla elukutse esindajad (nt advokaadid). Ka Ühendatud Kuningriigi patendiamet poolt väljaantud teavikus Confidentiality and Confidentiality Disclosure Agreements (edaspidi **CCDA**) on nenditud, et informatsiooni jagamine, mida kavatakse tulevikus kasutada ärilistel eesmärkidel eeldab suurt vastastikust usaldust.

Usaldusseisundi omamisele võib viidata ka tunnistajana esinemise immuniteet, mis tuleneb menetlusseadustest. Tsiviilkohtumenetluse seadustik sätestab, et isiku loata, kelle huvides saladuse hoidmise kohustus on kehtestatud, ei või tunnistajana üle kuulata esindajat tsiviilasjas ja kaitsjat kriminaalasjas asjaolude suhtes, mis on saanud neile teatavaks oma kohustust täites ning arsti või teist raviastutuse töötajat asjaolude suhtes, mis patsient on talle usaldanud, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti (TsMS § 102 lg 2).

Usaldussuhe kui moraalikategooria tundub viitavat eeskätt füüsiliste isiku suhtele, kuna seda peaks iseloomustama personifitseeritus. Õigusliku usaldussuhte puhul on olukord aga reeglina teistsugune. Usaldusseisundi omaja on seal peamiselt juriidiline isik. Seega on praktikas isiku lepingupartneriks mitte konkreetne advokaat või arst, vaid juriidiline isik (advokaadibüroo või haigla). See viib küsimuseni, kuivõrd sobivad kokku juriidiline isik ja usaldussuhe, mis näiks eeldavat personifitseeritust. Autor on arvamisel, et esiteks võib usaldusele tugineja pidada juriidilist isikut ennast usaldusväärses ja teiseks täidab usaldussuhtest tulenevaid kohustusi ja vastutab juriidilise isiku kõrval reeglina konkreetne usaldusseisundit omav isik. Asjaolule, et näiteks tervishoiuteenuse osutaja on juriidiline isik, ei välista arsti usaldusseisundit ega vastutust. Juriidilise isiku olemine lepingupartneriks on pigem patsiendi huvides, kuna juriidilisel isikul on eeldatavasti rohkem ressursse kui konkreetse raviarstil. Tulenevalt võlaõigusseadusest vastutab tervishoiuteenuse osutamisel osalev kvalifitseeritud arst, hambaarst, iseseisvalt tervishoiuteenust osutav õde või ämmaemand, kes tegutseb tervishoiuteenuse osutajaga sõlmitud töölepingu või muu sellesarnase lepingu alusel, tervishoiuteenuse osutamise lepingu täitmise eest tervishoiuteenuse osutaja kõrval ka isiklikult (VÕS § 758 lg 2).

Advokatuuriseadusest tuleneb, et advokaadibüroo pidaja on advokaadiühing või füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsev vandeadvokaat (AdvS § 49 lg 2) ning et advokaadiühing võib tegutseda täisühingu, usaldusühingu, osahingu või aktsiaseltsina (AdvS § 50 lg 2). Siiski on tagatud ka kliendi ja advokaadi vahelise suhte personifitseeritus. Nimelt sõlmib advokaadibüroo pidaja isikuga õigusteenuse osutamiseks kliendilepingu, milles lepatakse kokku õigusteenust osutava advokaadi nimi, tema volitus ja ülesanded (AdvS § 55 lg 1). Kirjaliku lepingu sõlmimisel kirjutavad lepingule alla advokaadibüroo pidaja, ülesande täitmiseks võtnud advokaat ja klient (AdvS § 55 lg 4). Kui kliendilepingus nimetatud advokaadile tuleb nimetada asendustäitja, saab see toimuda vaid kliendi kirjalikul nõusolekul

(AdvS § 56 lg 2). Samuti vastutavad advokaadibüroo pidaja ja advokaat solidaarselt õigusteenust osutades süüliselt tekitatud otsese varalise kahju eest (AdvS § 47).

Juriidilise isiku kui usaldusseisundi omaja temaatika sellega siiski ei piirdu. Majanduslikud ja muud tegurid võivad viia juriidiliste isikute ühinemiseni, mis võib mõnikord omada negatiivset mõju usaldussuhtele. Näiteks iseloomustab seda olukord, kui ühinevad kaks advokaadibürood, kelle klientide vahel esineb terav huvide konflikt.¹⁶ Seetõttu on õiguskirjanduses sedastatud, et kuigi advokaadibüroode liitumised toovad kaasa positiivseid tagajärgi, kaasnevad ka oma probleemid, millest üks on klientide konfidentsiaalsuse tagamine (Mcvea 2000, 370).

Advokatuuriseadus sätestab liitumise tingimusena, et advokaadiühing võib ühineda ainult teise advokaadiühinguga (AdvS § 50 lg 6) ning advokaat ei või õigusteenust osutada, kui ta samas asjas on osutanud või osutab õigusteenust kliendi huvidega vastuolus olevate huvidega isikule (AdvS § 44 lg 4). Nimetatud normid ei tundu küllaldaselt määral maandavat potentsiaalset riski kliendi huvidele, mis tekib kahe advokaadibüroo ühinemisel. Ühe meetodina, kaitsmaks klientide konfidentsiaalsust juriidiliste isikute ühinemisel, on rahvusvahelises praktikas kasutusel Hiina müür (*Chinese wall*). See kujutab endast mehhanismi konfidentsiaalse teabe liikumise peatamiseks ühinevate juriidiliste isikute vahel. Hiina müür hõlmab endasse isikute liikumise jälgimist ühest juriidilisest isikust teise, pidevaid hariduslikke ja treeningprogramme, distsiplinaarkaristusi rikkumise puhuks ning mõningatel juhtudel isegi teabe füüsilist eraldamist (Mcvea 2000, 370 – 371). Autori arvates on Hiina müür on rakendatav suurte advokaadibüroode liitumise puhul, kuid sealgi on efekt kaheldav.

Juriidiliste isikute ühinemine kui protsess, mis tugineb peamiselt majanduslikele argumentidele nagu teenuse kvaliteedi parandamine läbi spetsialiseerumise, suurema turu hõivamine jne, võib sattuda vastuollu juriidilise professiooni alusväärtustega, millest üks peamisi on usaldus. Autor, ei ole arvamisel, et advokaadibüroode liitumine peaks olema keelatud, kuid liitumisel peab üheks prioriteete olema klientide usalduse kaitse. Kui klientide usalduse kaitsele ei pöörata küllaldast tähelepanu, võib see omada ka negatiivset majanduslikku väljundit. Täiendavate klientide saamise asemel asjatundlikkuse tõusu tõttu, võidakse jääda klientidest hoopis ilma, kuna kaotatakse nende usaldus.

Kui usaldusseisundi omamine eeldab mitmeid objektiivseid asjaolusid, siis usaldusele tuginejale ei esitata kuigi kõrgeid nõudmisi. Usaldussuhte teiseks pooleks võib olla nii

¹⁶ Üks advokaadibüroodest on esindanud klienti A ning omab viimase kohta konfidentsiaalset teavet, mille see on saanud õigusteenust osutades. Teine ühinevatest advokaadibüroodest esindab klienti B, kes samal ajal hageb klienti A. Esimene advokaadibüroo omab aga just nimelt sellist A-ga seonduvat teavet, mis oleks kohtuvaidluses otsustav.

füüsiline kui ka juriidiline isik. Juriidilise isiku olemus võib välistada pooleks olemise mõnes usaldussuhte (nt patsiendi ja arsti suhe), samas saab juriidilisel isikul olla usaldussuhe advokaadi, patendivoliniku või näiteks suhtekorraldajaga. Samuti ei muuda usaldusele tugineja professionaalsed karakteristikud (nt kui patsiendiks on arst või advokaadibüroo kliendiks advokaat) usalduskohustuste sisu ja olemasolu.

2.5 Usaldussuhte sisuks olevad kohustused (usalduskohustused)

Kohustus võib oma olemuselt olla nii õiguslik, religioosne, kõlbeline, kui ka tavale tuginev. Töö taotluseks on käsitleda eelkõige õiguslikke kohustusi. Ühiskonnas esineb ometi ka kohustusi, mis omavad õiguslikku mõõdet vaid osaliselt. Nendeks on mittetäielikud kohustused (*obligationes naturales*). Need on kohustused, mida õigus küll tunnustab, kuid samas ei aita võlausaldajal nõuda oma õigust (Zimmermann 1996, 8). Kuna võlaõigusseadusest tuleneb, et mittetäielikuks kohustuseks on ka kõlbeline kohustus, mille täitmine vastab üldisele arusaamale (VÕS § 4 lg 2 p 2), siis tõusetub küsimus nende esinemisest usaldussuhtes. Seejuures tuleb arvestada, et suhte õiguslik reguleerimine ei pea tingimata välistama tava- ja moraalinormide toimet. Näiteks on advokaadil kutsesaladuse hoidmise kohustus tulenevalt nii advokatuuriseadusest (AdvS § 45 lg 1) kui ka Eesti Advokatuuri eetikakoodeksist (§ 5 lg 1).

Autor asub seisukohale, et võlaõigusseaduses sisalduv mittetäieliku kohustuse regulatsioon ei oma siiski määravat tähtsust usaldussuhte puhul. Usalduskohustuste sisuks ei ole üldjuhul millegi üleandmine, mistõttu ei ole oluline ka selle tagasinõudmise küsimus.¹⁷

Tulenevalt võlaõigusseadusest moodustab kohustuse sisu teatud teo tegemine või tegemata jätmine (VÕS § 2 lg 1), samuti võib kohustus seisneda teatud viisil teise võlasuhte poole õiguste ja huvidega arvestamises (VÕS § 2 lg 2). Köhler on määratlenud õiguslikku kohustust kui õiguskorra poolt püstitatud käitumisnõuet (Köhler 1998, 37).

Kuna usaldussuhe võib olla nii lepinguline kui ka selle väline, siis on erinevad ka selle sisuks olevad kohustused. Usalduskohustuste teema juures võetakse aluseks lepingulises usaldussuhtes eksisteerivad kohustused, arvestades ka lepingueelsete suhetega. Põhjuseks on asjaolu, et usaldussuhe, mida kirjeldab VÕS § 1048, kohustab usaldusseisundit omavat asjatundjat korrektse arvamuse andmiseks (uute teadmiste ilmnemisel ka selle parandamiseks), mistõttu ei tõusetu muud kohustused päevakorda, sest kolmandal isikul ei ole usaldusseisundit omava asjatundjaga lepingulist ega ka lepingueelset suhet.

Lepingulises usaldussuhtes eksisteerivad nii põhi- kui ka kõrvalkohustused. Eesti õiguskirjanduses on defineeritud põhikohustust kohustusena, mis määrab võlasuhte olemuse ja tunnused ning kõrvalkohustust kohustusena, millega määratakse kindlaks põhikohustuse täitmine, lepingu eesmärgi saavutamiseks vajalikud sooritused ning tagatakse põhikohustuste täitmine. Tähelepanu on juhitud ka asjaolule, et põhikohustuste eristamine on oluline eelkõige vastastikustes lepingutes. Kohustuste liigitamine põhi- ja kõrvalkohustusteks on mõneti tinglik, kuna näiteks teatamis- või lojaalsuskohustus võivad olla nii põhi- kui ka

¹⁷ Mittetäieliku kohustuse täitmiseks üleantut ei saa tagasi nõuda (VÕS § 4 lg 3).

kõrvalkohustused (Kull jt 2004, 41 – 42). Sarnane on ka germaani õigustraditsiooni esindajate seisukoht, et põhikohustusi võidakse võrdsustada vastastikusel sõltuvussuhtes (sünallagma) olevate kohustustega ning teisi käsitleda kõrvalkohustustena (Schlechtriem 1999, 48).

Usalduskohustuste käsitlemise eesmärgiks selles töös ei ole lepingulises usaldussuhtes eksisteerivate kohutuste ammendava loetelu esitamine, vaid usaldussuhte kõige enam iseloomustavate kohustuste analüüsimine.

2.5.1 Usaldussuhte põhikohustus

Selgitamaks usaldussuhte põhikohustuse olemust, peab kõigepealt vastama küsimusele, kas selle täitmisega tuleb saavutada teatud tulemus (töövõtutüüpi leping) või teha tulemuse saavutamiseks kõik mõistlikult võimalik (käsunditüüpi leping). Küsimus on siin selles, kuivõrd tulemuse saavutamine sõltub kohustatud isikust. Kuna usaldussuhe võib seonduda nii isiku privaat- kui ka majandussfääriga, võivad erineda ka selle põhikohustused.

Võib asuda seisukohale, et vähemalt mõned lepingulised usaldussuhted on käsundi iseloomuga. Seega lasub ühel poolel kohustus teha tulemuse saavutamiseks kõik võimalik. Ka õiguskirjanduses on viidatud käsundile kui usaldussuhtele (Schlechtriem 2000, 153).

Tervishoiuteenuse osutamise lepingu käsundi iseloomu rõhutab võlaõigusseaduse § 766 lg 2, mille kohaselt tervishoiuteenuse osutaja ei või reeglina lubada patsiendi paranemist või operatsiooni edukust. Ka erialakirjanduses on juhitud tähelepanu, et arsti kohustuseks ei saa reeglina olla kindla tagajärje saavutamine (inimese tervenemine), kuna arst ei või ette näha kõiki tagajärgi, mis tekivad inimese organismis (Fernandez 1998, 115). Seetõttu võib tervishoiuteenuse osutamise lepingut pidada käsundi üheks alaliigiks (Jaggo jt 2003, 20).

Kui harvadel juhtudel on tulemuse saavutamine tervishoiuteenuse osutaja mõjusfääris, peab ta selle ka saavutama (Jaggo jt 2003, 15).

Kliendi ja advokaadi vaheline lepinguline usaldussuhe on samuti oma olemuselt käsundusleping. Seejuures sätestab advokatuuriseadus *expressis verbis*, et kliendilepingule kohaldatakse käsundit reguleerivaid sätteid (AdvS § 55 lg 3).

Usaldussuhete erineva olemuse tõttu erinevad ka nende põhikohustused. Antud töös ei käsitleta eraldi usaldussuhte põhikohustusi, kuna lepingulist ja lepingueelset usaldussuhte iseloomustavad peamiselt just usaldussuhte kõrvalkohustused.

2.5.2 Usaldussuhte kõrvalkohustused

Lepingulist usaldussuhet iseloomustavateks kõrvalkohustusteks on konfidentsiaalsus-, lojaalsus-, teatamis- ja arvestamiskohustus. Üldist õigussüsteemi kajastavas kirjanduses on usalduskohustused laenusaja ja laenuandja näitel järgmised: saladuses hoidmise kohustus (*duty to not disclose*), teatamiskohustus (*duty of disclosure to the borrower*) ja teise poole huvides käitumise kohustus (*duty to act in the borrower's best interest*) (Lodge jt 1993, 295 – 301).

Seejuures tekib küsimus, kas tegemist on iseseisvate või mitteiseseisvate kõrvalkohustustega. Erialakirjanduses on iseseisvat ning mitteiseseisvat kõrvalkohustust eristatud õiguskaitsevahendite kasutamise võimaluse alusel. Kui iseseisva kõrvalkohustuse rikkumisel on võimalik esitada täitmisnõue, siis põhikohustusest sõltuva kõrvalkohustuse rikkumisel tekib õigus nõuda kahju hüvitamist (Kull jt 2004, 42; Kull 2002, 139).

Eesti õiguskirjanduses on juhitud tähelepanu asjaolule, et VÕS §-s 14 sisalduvad teatamis-, arvestamis- ja konfidentsiaalsuskohustus on iseseisvad kõrvalkohustused, kuna need tekivad lepingueelses staadiumis ning ei sõltu lepingu sõlmimisest ning seega põhikohustustest (Kull 2002, 140). Sellisest aspektist on kahtlemata tegemist iseseisvate kõrvalkohustustega (põhikohustust ju ei eksisteeri). Irene Kull on lepingueelset suhet nimetanud põhikohustuseta võlasuhteks (Kull 2002, 141). Autori arvates on tegemist pigem mitteiseseisvate kõrvalkohustustega, mille rikkumisel saab nõuda ainult kahju hüvitamist.

Kuigi lepingulises usaldussuhtes puudub talle ainuomane kõrvalkohustus, mille esinemisel võiks jaatada usaldussuhte eksisteerimist, esineb selles üldjuhul konfidentsiaalsuskohustus.

Erinevates usaldussuhetes võivad ka rõhuasetused kõrvalkohustustele erineda. Majandussfääriga seonduvates lepingulistest usaldussuhetes on oluline just ulatuslik lojaalsuskohustus. Erialakirjanduses on usalduskohustusi kohati samastatud ka kohustusega mitte alusetult rikastuda (Brock 2000, 212). Erasfääri puhul ei ole see niivõrd aktuaalne, kuna huvide konflikti situatsioon ei ole kuigi tõenäoline. Loomulikult kui huvide konflikt siiski eksisteerib, peab usaldusseisundit omav isik käituma lojaalselt.

Väitmaks, et mingi võlasuhte näol on tegemist usaldussuhtega, tuleks analüüsida kõiki kohustusi ja nende tekkimist ning seda, kas vähemalt ühel poolel on usaldusseisund. Ka Eesti õigussüsteemis võib lähtuda üldise õigussüsteemi seisukohast, mille kohaselt usalduskohustused seonduvad usaldusseisundit omava isiku kohustusega seada usaldusele tugineja huvid enda huvidest ettepoole (Lodge jt 1993, 295).

Lepingulise ja lepingueelse usaldussuhe kõrvalkohustused on üldjuhul sätestatud juba seaduses või tulenevad tsiviilõiguse üldpõhimõtetest (VÕS § 23 lg 1). Nii on see näiteks arsti ja advokaadi puhul.

Järgnevalt võetakse vaatluse alla konkreetsed kõrvalkohustused. Lepingulise usaldussuhte puhul on peamiselt vaatluse all suhe, mille üheks osapooliks on advokaat või arst.

2.5.2.1 Konfidentsiaalsuskohustus

Konfidentsiaalsus tuleneb ladinakeelsest sõnast *confidentia*, mida võib tõlkida usaldusena. Samas on konfidentsiaalsusele omistatud ka salajasuse tähendus. Autor on seisukohal, et salajasus, ilma mingit ühiskondlikku väärtust kaitsmata, ei saa olla eesmärgiks. Salajasus on vahendiks kaitsmaks midagi, olgu see siis isiku eraelu või usaldus. Ka õiguskirjanduses on asutud seisukohale, et konfidentsiaalsus tähendab ennekõike usaldust (Елютина 2002, 16). Seetõttu on mõisteta, et erialakirjanduses on usaldussuhet aeg-ajalt samastatud ka konfidentsiaalsussuhtega (*confidential relationship*) (vt Beatson 1998, 261). Käesoleva töö kontekstis on konfidentsiaalsuskohustus siiski üks usalduskohustustest ning ei ole vaadeldav eraldi suhtena.

Konfidentsiaalsuskohustuse kui usaldussuhtest tuleneva kohustuse puhul ei pöörata niivõrd tähelepanu informatsiooni enda kaitsele, kui just teabe saaja moraalsele kohustusele (Browne-Wilkinson 1988 vt Jones 2000, 285). Ka õiguskirjanduses on lähtutud eeldusest, et konfidentsiaalsuskohustus kaitseb usaldust (Елютина 2002, 16). Samuti on rõhutatud, et milline poleks ka konfidentsiaalsuskohustuse õiguslik alus, tema põhitähendus on moraalne (Mason jt 1996, 87). Seetõttu võib igati nõustuda seisukohaga, et konfidentsiaalsus on kaitstav ikkagi usaldussuhtes (Catherwood 2003, 6).

Eesti seadusandluses kasutatakse peamiselt siiski terminit saladuses hoidmise kohustus (nt AdvS § 45; VÕS § 625; VÕS § 768). Võlaõigusseaduse lepingueelsete suhete regulatsioonist tuleneb aga, et kui lepingueelsetel läbirääkimistel osalenud isikule tehti teatavaks asjaolusid, mis ei kuulu avaldamisele, ei tohi ta, sõltumata lepingu sõlmimisest või sõlmimata jäämisest, neid asjaolusid teistele isikutele avaldada ega neid pahauskselt enda huvides ära kasutada (VÕS § 14 lg 4).

Tuginedes VÕS § 14 regulatsioonile, võiks väita, et konfidentsiaalsuskohustuse rikkumine ei seisne ainult konfidentsiaalse info avaldamises, vaid üks konfidentsiaalsuskohustuse rikkumise juhtusid on ka info enda huvides ära kasutamine. Sarnane konfidentsiaalsuskohustuse käsitlus on omane anglo-ameerika süsteemile. Näiteks kaasuses *Saltman Engineering Co. Ltd v. Campbell Engineering Co. Ltd* andis hageja kostjale

tehnilised joonised, kes pidi neist tootma tööriistu naha augustamiseks. Kostja tootis jooniste alusel tööriistu ka endale. Kohus leidis, et eksisteeris konfidentsiaalsuskohustus ning jooniste kasutamine muuks eesmärgiks, kui see, milleks need olid antud (tööriista tootmiseks), oli konfidentsiaalsuskohustuse rikkumine (Hull 1998, 90 – 91).¹⁸ Sarnasele järeldusele jõudis kohus kaasuses *Thomas Marshall (Exports) Ltd v Guinle*, kus töötaja oli allutatud selgesõnalisele keelule avaldada konfidentsiaalset informatsiooni, mis kuulub tööandjale. Töötaja ei avaldanudki nimetatud informatsiooni kellelegi, vaid kasutas seda oma huvides. Kohus leidis ka siin, et selgesõnaline keeld avaldada konfidentsiaalset informatsiooni võib olla täiendatud kohustusega seda mitte oma huvides kasutada (Coleman 1992, 44). Võrreldav kaasus on *Seager v. Copydex Ltd*, mille kohaselt leiutaja, kes pidas läbirääkimisi patenteeritud leiutise turustusõiguse üle ühe äriühinguga, avaldas konfidentsiaalsena infot alternatiivse tema loodud seade osas, mis ei olnud veel patenteeritud, eesmärgiga äratada äriühingu huvi ka selle toote suhtes. Pärast läbirääkimiste katkemist taotles äriühing patenti leiutaja poolt kirjeldatud tootele oma nimel. Kohus leidis, et äriühing oli rikkunud konfidentsiaalsuskohustust (Beale jt 2002, 288).

Eelnev arutelu viitab sellele, et konfidentsiaalsuskohustus hõlmab endas kahte alakohustust: informatsiooni saladuses hoidmise kohustust ja kohustust informatsiooni enda huvides mitte ära kasutada.

Toodud käsitlus tõstatab probleemi konfidentsiaalsus- ja lojaalsuskohustuse eristamisest. Kohustus mitte kasutada konfidentsiaalset informatsiooni enda huvides on raskesti piiritletav lojaalsuskohustusest.¹⁹ Näiteks on ka õiguskirjanduses viidatud, et juhatuse liige rikub lojaalsuskohustust, kui ta ei väljasta konfidentsiaalset informatsiooni kolmandatele isikutele, vaid kasutab äriühingu ärisaladust enda huvides (Tiivel 2001, 232). Piiritlemise probleemi ei teki, kui öelda, et konfidentsiaalsuskohustus tähendab ainult saladuses hoidmise kohustust. Ka usaldussuhte kontseptsioon ei kannata selle all, kui konfidentsiaalsuskohustus võrdsustada saladuses hoidmise kohustusega. Seetõttu lähtutakse käesolevas töös eeldusest, et konfidentsiaalsuskohustus tähendab saladuses hoidmise kohustust ning enda huvides ärakasutamine on lojaalsuskohutuse küsimus. Samas ei ole välistatud, et pooled defineeriksid

¹⁸ Nimetatud kaasus seondub ka piiratud eesmärgi testiga, kuna seal analüüsiti eesmärki, milleks informatsioon oli antud. Sellest alapunktis 3.4.

¹⁹ Konfidentsiaalse teabe enda huvides ärakasutamine võib lisaks tähendada ka kõlvatut konkurentsi. Konkurentsiseadus loeb kõlvatuks konkurentsiks konfidentsiaalse teabe kuritarvitamist (KonKS § 50 lg 1 p 2). Kaasuses *The Main Tunnel* analüüsis kohus olustikku, kus isik oli täiustanud betoonhoonete ehitamise protsessi ning esitanud selle kohta ka patenditaotluse. Mõna aja möödudes pakkus ta ühele äriühingule selle protseduuri kasutamise võimalust, mis pärast seda, kui oli külastanud tehast, kus valmistati protsessi jaoks vajalikke komponente ning uurinud esialgset plaani, keeldus pakkumusest. Hiljem avastas isik, et äriühing kasutas avaldatud teavet tunneli rajamiseks. Kohus rahuldaski tema nõude, mis tugines kõlvatu konkurentsi sätetele (Beale jt 2002, 289).

ise, mida nad mõistavad konfidentsiaalsuskohutuse alla ning sisustavad konfidentsiaalsuskohutust kohustusega mitte kasutada saadud teavet enda huvides.

Konfidentsiaalsuskohustus ehk saladuses hoidmise kohus tähendab kohustatud isikule ennekõike seda, et ta ei tohi konfidentsiaalset infot kellelegi teatavaks teha. Siiski ei piirdu nimetatud kohustus vaid sellega. Juba fraas „saladuses hoidmise kohustus” viitab asjaolule, et kohustatud isik ei tohi seda mitte ainult teistele edastada, vaid peab ka tagama, et kolmandatel isikutel puuduks juurdepääs tema kontrolli all olevale informatsioonile. Näiteks tervishoiuteenuse osutamise lepingu regulatsioonis on see eraldi välja toodud. Võlaõigusseaduse kohaselt peavad tervishoiuteenuse osutaja ja tervishoiuteenuse osutamisel osalevad isikud tagama, et neile tervishoiuteenuse osutamisel või tööülesannete täitmisel teatavaks saanud andmed patsiendi isiku ja tema tervise seisundi kohta ei saaks teatavaks kõrvalistele isikutele (VÕS § 768 lg 1). Tuginedes erialakirjandusele, peab isik, kellel lasub konfidentsiaalsuskohutus, rakendama tehnilisi meetmeid ruumide valveks, raskendama telefonikõnede pealtkuulamist, olema hoolas personali valikul, tagama, et isikutega, kellele ta võimaldab juurdepääsu konfidentsiaalsele teabele, oleksid sõlmitud konfidentsiaalsuskokkulepped (Елютина 2002, 21). Käesoleva töö autor nõustub seisukohaga, et isik võib rikkuda konfidentsiaalsuskohustust konfidentsiaalset teavet kolmandale isikule otseselt avaldamata. Näiteks, kui advokaat või arst räägib konfidentsiaalsel teemal seistes poejärjekorras, mis võimaldab kolmandatel isikutel kõne pealt kuulata. Samuti võis juba rooma õigusest tulenevalt isiku süü seisneda hooletuses oma abiliste valikul (*culpa in eligendo*).

Õiguskirjanduses on juhitud tähelepanu asjaolule, et kui tööandja jätab võtmata meetmed, mis tagavad ärisaladuse kaitstuse, võib see anda alust töötaja väitele, et ta pidas teavet üldsusele kättesaadavaks (*public domain*) ning seetõttu info avaldamist lubatavaks. Seepärast peab informatsiooni valdaja rakendama kõiki võimalikke ning seaduslikke meetmeid konfidentsiaalse teabe kaitseks (Елютина 2002, 21). Meetmetena on nimetatud õiguslikke, organisatoorseid, tehnilisi, tehnoloogilisi jt. Konkreetsemalt võiks selleks kasutada konfidentsiaalsele teabele juurdepääsu omavate isikute personaalset vastutust, ettevaatliku kaadrite poliitikat, signalisatsiooniseadmeid, seife, kodeerimist (Елютина 2002, 21).

Eelneva kokkuvõttena võib öelda, et konfidentsiaalsuse sisuks on ennekõike usaldus, salajasus on kõigest üks vahend usaldussuhte säilitamiseks. Ka õiguskirjanduse on asunud seisukohale, et konfidentsiaalsuse algsed eesmärgid ei seonu mitte privaatsuse kaitsega, vaid nende taotluseks on vältida usalduskohustuse rikkumist (Jones 2000, 287). Usalduse olulisus seondub ennekõike õigusega vabale eneseteostusele, kuna pidev kahtlus takistab seda oluliselt.

2.5.2.2 Lojaalsuskohustus

Lepingulise usaldussuhte üks kesksemaid kohustusi on lojaalsuskohustus. Lojaalsuskohustust on isegi samastatud usalduskohustustega (Brock 2000, 203). Lojaalsuskohustuse olulisus tuleb esile potentsiaalse huvide konflikti situatsioonis, mis on sagedasem isikute tegutsemisel majandussfääris. Arvestades võimaliku huvide konfliktiga, sätestab tsiviilseadustiku üldosa seadus, et juriidilise isiku juhtorgani liikmed peavad oma seadusest või põhikirjast tulenevaid kohustusi täitma juhtorgani liikmelt tavaliselt oodatava hoolega ja olema juriidilisele isikule lojaalsed (TsÜS § 35). Lojaalsuskohustus on üks äriühingu juhatuse liikme põhikohustustest, mille tähtsus on eelkõige aktuaalne juhatuse liikme ja äriühingu konfliktisituatsioonis (Tiivel 2001, 225).²⁰ Üldise õigussüsteemi kirjanduses on seisukoht, et isegi kui ühingulepingus lepitakse kokku vaba konkurentsi klausel, ei ole see piiranguteta. Näiteks ei luba see kasutada ühingu konfidentsiaalset informatsiooni võistlemaks ühinguga sama ärilise võimaluse eest (DeMott 1992, 487 – 488).

Õiguskirjandusest tulenevalt on huvide konflikti eksisteerimisel vajalik enese-eitus (Koh 2003, 407) ehk teise lepingupoole huve eelistav käitumine. Esineb ka seisukohti, mille kohaselt tähendab lojaalsuskohustus täitmistruuduse kohustust (kohustus teha kõik mõistlikult võimalik lepingu eesmärgi saavutamiseks). Seda küll Saksa õiguses (vt Kull 2002, 143). Mõnes mõttes saab sellega nõustuda, sest huvide konflikti vältimine ning selle esinemisel enese-eitus võib aidata kaasa lepingu eesmärgi saavutamisele.

Lojaalsuskohustust, mis väljendub kohustuses käituda teise poole huvides, võib tähendada ka kohustust mitte saada tulu usaldusele tugineja arvel (Brock 2000, 204). Enese-eitus ei saa siiski olla kõikehõlmav. Panga ja kliendi suhet analüüsides on asutud järgmisele seisukohale: „Usaldusseisundit omava isiku kohustus edendada oma kliendi parimaid huve ei eelda laenuandja põhjendatud omakasu ohverdamist” (Lawrence 1989, 1429 vt Lodge jt 1993, 301). Siinkohal võib paralleeli tõmmata kliendi ja advokaadi lepingulise usaldussuhtega. Kuigi advokaadil eksisteerib lojaalsuskohustus, ei pea ta tegema tööd tasuta. Samas ei ole see välistatud. Ka Eesti Advokatuuri eetikakoodeksit tuleneb, et advokaat võib anda tasuta (*pro bono*) õigusabi (§ 17 lg 3).

Kuigi lojaalsuskohustus on üks iseloomulikumaid usalduskohustusi, võib selle tähtsus erinevates usaldussuhetes varieeruda. Näiteks võib küsida, milles väljendub külmetushaigust

²⁰ Kohustuste liigitamine põhi- ja kõrvalkohustusteks ei ole jäik, mistõttu on võimalik olukord, kus üks kohustus võib erinevates õigussuhetes olla nii põhi- kui ka kõrvalkohustus. Erialakirjanduses on lojaalsuskohustust käsitletud ka lepingu täitmist kindlustava kõrvalkohustusena (Hasselbalch jt 1999, 79; Ray jt 1999, 225 – 226; Weiss 1999, 237 vt Ojamäe 2004, 103).

raviva perearsti lojaalsuskohustus patsiendi suhtes. Loomulikult võib ka siin esineda teatud huvide konflikt, mille ilmnemisel muutub ka lojaalsuskohustus oluliseks.

Kuna mitmed lepingulised usaldussuhted on paigutatavad käsunduslepingu üldregulatsiooni alla, siis usalduskohustuste analüüsimisel alustataksegi sellest. Võlaõigusseadusest tuleneb, et käsundisaaja peab käsundi täitmisel tegutsema käsundiandjale lojaalselt (VÕS § 620 lg 1). Käsundisaaja lojaalsuskohustust täpsustatakse huvide konflikti regulatsiooni või erisätetega teistes aktides. Kui käsunduslepingu regulatsioon reguleerib huvide konfliktil seoses tehingu tegemisega (VÕS § 623), siis eriregulatsioon (nt advokatuuriseaduses) arvestab konkreetse usaldussuhte olemust. Vastavalt advokatuuriseadusele ei või advokaat õigusteenust osutada, kui ta samas asjas on osutanud või osutab õigusteenust kliendi huvidega vastuolus olevate huvidega isikule (AdvS § 44 lg 4). Ka Eesti Advokatuuri eetikakoodeksi kohaselt ei tohi advokaat samas asjas esindada või kaitsta kahte või enam klienti või osutada neile muud õigusteenust, kui nende isikute huvid on vastuolus või on oht, et selline vastuolu võib tekkida (§ 13 lg 1). Euroopa Liidu Advokaatide Eetikakoodeksist tuleneb samuti, et advokaat ei tohi samas asjas nõustada ega esindada kahte või enam klienti või tegutseda nende nimel, kui nende isikute huvid on vastuolus või on oht, et selline vastuolu võib tekkida (p 3.2.1).

Eesti Advokatuuri eetikakoodeks selgitab täiendavalt advokaadi lojaalsuskohustust. Selle kohaselt peab advokaat õigusteenuse osutamisel tegutsema üksnes kliendi huvides, eelistades kliendi huve enda ja kolmandate isikute, sealhulgas kolleegide huvidele (§ 8 lg 1). Sarnane kohustus tuleneb Euroopa Liidu Advokaatide Eetikakoodeksist, mille kohaselt peab advokaat, lähtudes kõigist seadustest ja kutse-eetika eeskirjadest, õigusteenuse osutamisel tegutsema üksnes kliendi huvides, eelistades kliendi huve enda ja oma kolleegide huvidele (p 2.7).

Üldist õigussüsteemi käsitlevas kirjanduses on samuti rõhutatud, et advokaadi ja kliendi vaheline usaldussuhe nõuab advokaadilt lojaalsuskohustuse pühaks pidamist (Pope jt 1999, 258).

2.5.2.3 Teatamiskohustus

Teatamiskohustus ei ole ainuomane usaldussuhtele. Erialakirjanduses on asutud seisukohale, et teatamiskohustus on Eesti õiguses kujundatud üldnormina (Kull jt 2003, 215). Teatamiskohustuse näol on tegemist reeglina kõrvalkohustusega, mis tekib üldjuhul juba lepingueelses staadiumis. Võlaõigusseaduse § 14 lg 2 kohaselt peab lepingueelseid läbirääkimisi pidav või muul viisil lepingu sõlmimist ettevalmistav isik teisele poolele teatama kõigist asjaoludest, mille vastu teisel poolel on lepingu eesmärki arvestades äratuntav

oluline huvi. Samas *Common law* süsteemis ei esine üldist olulistest asjaoludest teatamiskohustust enne lepingu sõlmimist (Beatson 1998, 257).

Usaldussuhtes olevat teatamiskohustust iseloomustab eelkõige selle ulatus ehk teabe andmise põhjalikkus ja tekkimine poole usaldusseisundi tõttu. Eriline usaldusseisund tingib vajaduse kaitsta teise poole lootust saada tavapärasest põhjalikumalt teavet (Roth 2001 vt Kull jt 2003, 217), mistõttu Saksa õiguspraktikas eeldatakse teatamiskohustuse tekkimist usaldussuhtes (Roth 2001 vt Kull 2002, 162).

Ka üldises õigussüsteemis eksisteerib usaldussuhtest tulenev teatamiskohustus (Musy 1995). Selle kohaselt peab usaldusseisundi omaja käituma ülimalt heauskselt ning teavitama usaldusele tuginejat kõikidest olulistest asjaoludest. Näiteks kui maakler on volitatud ostma aktsiaid, siis juhul kui ta soovib müüa enda omi, peab ta sellest käsundiandjat teavitama (Beatson 1998, 262). Usaldusseisundi omaja peab seega andma informatsiooni, mida saab otsuse tegemise kontekstis pidada otsustavaks (Potter 1999 – 2000, 734) ehk teisisõnu „n.ö mängima lahtiste kaartidega” (Lodge jt 1993, 298). Kuigi usaldussuhtes oleva teatamiskohustuse näol on tegemist ulatusliku kohustusega, seondub see siiski asjakohaste andmetega.

Võlaõigusseadus sätestab üldregulatsioonina käsundisaaja teatamiskohustuse, määratledes ka asjakohased andmed. Käsundisaaja peab teatama käsundiandjale kõigist käsundi täitmisega seotud olulistest asjaoludest, eelkõige nendest, mis võivad ajendada käsundiandjat juhust muutma, samuti andma käsundiandja nõudmisel talle teavet käsundi täitmise kohta (VÕS § 624 lg 1).

Lisaks üldsätetele eksisteerivad erinormid, mis reguleerivad konkreetset usaldussuhet. Nii sätestab võlaõigusseadus tervishoiuteenuse osutaja kohustuse teavitada patsienti tema läbivaatamise tulemustest ja tervise seisundist, võimalikest haigustest ning nende kulgemisest, pakutava tervishoiuteenuse olemusest ja otstarbest, selle osutamisega kaasnevatest ohtudest ja tagajärgedest ning teistest võimalikest ja vajalikest tervishoiuteenustest (VÕS § 766 lg 1). Juba tervishoiuteenuse osutamise lepingu mõiste määratluses sisaldub tervishoiuteenuse osutaja kohustus teavitada patsienti tema tervisest ja ravi käigust ning tulemustest (VÕS § 758 lg 1), mistõttu võiks teatamiskohustust tervishoiuteenuse lepingus käsitleda ka põhikohustusena. Usaldussuhte seisukohalt on teatamiskohustus paigutatud tinglikult kõrvalkohustuste juurde.

Arstil eksisteerib teatamiskohustus juba lähtuvalt moraalinormidest. Eesti arstieetika koodeksist tulenevalt peab arst selgitama patsiendile tema tervislikku seisundit. Patsiendile antav informatsioon peab hõlmama teavet uuringute ja ravi vajalikkusest, võimalikest erinevatest raviviisidest, samuti teavet nendest tuleneda võivatest kõrvalnähtudest, tüsistustest

ja ohtudest. Patsienti tuleb teavitada ravikuludest ja maksmisviisidest (Arst ja patsient p 4). Arst peab patsiendi nõudmisel teda täielikult teavitama tema tervise kohta kogutud mistahes andmetest, kuid peab austama ka inimese soovi seda teavet mitte saada (Arst ja patsient p 11). Täiendavalt võivad arsti ja patsiendi suhet reguleerida erisätted. Näiteks sätestab kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadus, et kunstlikku viljastamist soovivale naisele ning seaduses toodud juhtudel ka mehele peab kunstlikku viljastamist korraldav eriarstiabi osutaja enne kunstlikku viljastamist ning pärast ettenähtud näidustuste tuvastamist selgitama kunstliku viljastamise bioloogilist ja meditsiinilist olemust ning sellega seotud võimalikke riske, samuti kunstliku viljastamise õiguslikke aluseid ja tagajärgi (KVEKS § 10 lg 1). Ka erialakirjanduses on toodud välja, et nimetatud paragrahvis sisaldub meditsiiniõiguse üldpõhimõttena arsti teatamiskohustus (Luts jt 1998, 16). Tulenevalt psühhiaatrilise abi seadusest on isikul psühhiaatrilise abi saamisel õigus saada teavet oma psüühikahäire ja kasutatavate ravi- ning diagnostikameetodite kohta (PsAS § 4 p 2). Raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus sätestab, et rasedust katkestada soovivale naisele peab rasedust katkestav arst enne raseduse katkestamist selgitama raseduse katkestamise bioloogilist ja meditsiinilist olemust ning sellega seonduvaid riske, sealhulgas võimalikke tüsistusi (RasedKSS §12 lg 1). Enda steriliseerimist soovivale isikule peab steriliseeriv arst enne steriliseerimist ja pärast steriliseerimise lubatavuse otsustamist selgitama steriliseerimise bioloogilist ja meditsiinilist olemust ning sellega seonduvaid riske, sealhulgas võimalikke tüsistusi (RasedKSS § 24 lg 1). Kui tekib küsimus patsiendi informeerimise ulatusest, on ebavõrdsete subjektidega suhetele omaselt just arsti kohustus tõendada informeerimise küllaldast taset (Markesinis jt 2002, 80). Kehtiva õiguse regulatsiooni kohaselt peab patsient tõendama arsti ja/või teda abistanud isikute vastutuse aluseks olevat asjaolu, välja arvatud juhul, kui patsiendile tervishoiuteenuse osutamine on jäetud nõuetekohaselt dokumenteerimata (VÕS § 770 lg 3). Sisuliselt tõendab arst oma kohustuste täitmist nõuetekohase dokumenteerimisega. Kui korrektne dokumentatsioon puudub, peab arst oma nõuetekohast kohustuste täitmist tõendama muude vahenditega.

Arsti kohustus informeerida patsienti on põhjendatud patsiendi õigusega vabale eneseteostusele (konkreetselt õigusega vabale enesemääramisele). Patsiendil on õigus ise enda ravimise üle otsustada, mistõttu peab ta olema teadlik ravisituatsiooni puudutavatest asjaoludest (Fernandez 1998, 120). Riigikohus on juhtinud tähelepanu asjaolule, et kohustus küsida operatsiooniks patsiendi nõusolekut tuleneb kehalise puutumatuse rikkumatuse nõudest (3-1-1-63-00).

Tulenevalt advokatuuriseadusest peab advokaat teavitama klienti õigusteenuse osutamisega seotud tegevusest (AdvS § 44 lg 1 p 2). Eesti Advokatuuri eetikakoodeks nõuab, et enne

ülesande vastuvõtmist selgitab advokaat õigusteenuse saamiseks pöördunud isikule, missugused on võimalused ja eeldused kliendile soodsa lahenduse saavutamiseks (§ 12 lg 2). Advokaat peab samuti klienti regulaarselt teavitama ülesande täitmisega seonduvatest asjaoludest ning vastama kliendi järelepärimistele asjakohaselt ja õigeaegselt (§ 14 lg 4).

Ka Euroopa Liidu Advokaatide Eetikakoodeksist tuleneb advokaadi kohustus hoida oma klienti kursis temale usaldatud ülesande täitmise käiguga (p 3.1.2). Kui õigusteenust osutab vandeadvokaadi abi, tuleb lepingu sõlmimisel teatada, et ülesannet täidab vandeadvokaadi abi patrooni juhendamisel (AdvS § 55 lg 5). Taoline kohustus võimaldab kliendil paremini hinnata advokaadi kogemusi õigusteenuse osutamisel ning anda sellele teadev nõusolek.

Ka patendivoliniku seadus kohustab patendivolinikku teavitama teda volitanud isikut õigusteenuse osutamisega seotud toimingutest (PatVS § 5 lg 1 p 2).

Erilist usaldusseisundit omava isiku teatamiskohustuse saab tuletada ka lepinguvälise usaldussuhte regulatsioonist (VÕS § 1048). Usaldusseisundit omav asjatundja, kes on varalises küsimuses andnud arvamuse, peab uute teadmiste saamisel seda täiendama, sest vastupidisel juhul on võimalik kahju hüvitamise nõue (VÕS § 1048). Viidatud norm reguleerib olukorda, kui kolmas isik toetub asjatundja arvamusele, kellega tal endal puudub lepinguline suhe. Veelgi enam, asjatundja vastutab kolmanda isiku ees ka siis, kui ta ei ole pärast uute asjaolude ilmnemist antud arvamust korrigeerinud oma lepingupartneri ees. Taoline regulatsioon viib küsimuseni, et kui kolmas isik saab nõuda asjatundjalt kahju hüvitamist, kui viimane ei ole oma ebaõiget arvamust parandanud, siis kuivõrd eksisteerib selline õigus asjatundja lepingupartneril – muidugi eeldusel, et talle on tekkinud kahju. Tundub ebaõiglane, kui kolmas isik võib nõuda kahju hüvitamist, kui asjatundja ei ole uute asjaolude ilmnemisel oma arvamust korrigeerinud (oma lepingupartneri ees), kuid lepingupartneril endal nimetatud nõudeõigus puudub. Samuti vajab analüüsimist, mida mõeldakse võlaõigusseaduse §-s 1048 nimetatud uute teadmiste all, mille ilmnemisel tuleb aramus parandada. Üldjuhul võib eeldada, et asjatundja aramus antakse mingi hetke seisuga. Näiteks küsib isik advokaadilt nõu käibemaksu seaduse mõne sätte kohaldamispraktika kohta. Pärast arvamuse andmist teeb aga Riigikohus põhimõttelise otsuse, mis muudab senist praktikat. Seejuures tekib küsimus, kas advokaat peaks võtma kliendiga ühendust ning täiendama oma antud arvamust, kuna ilmnesid uued asjaolud. Küsimus seisneb veel selles, et kui kolmas isik toetub advokaadi arvamusele ning kannatab selle tulemusena kahju, siis kuivõrd võib tema nõuda kahju hüvitamist. Advokaat ei rikkunud iseenesest oma kohustust anda asjatundlik aramus. Kui asuda seisukohale, et advokaadi kliendil puudub õigus eeldada arvamuse parandamist, siis ei peaks seda õigust olema ka kolmandal isikul.

Kui advokaadil puudub kliendiga kestev suhe ning antakse vaid konkreetne arvamus kindla ajalise seisuga, siis on ebamõistlik nõuda, et advokaat pidevalt oma arvamusi täiendaks. Kestva suhte puhul võib taoline kohustus advokaadil siiski olla tulenevalt lepingu olemusest või heas usus toimimise põhimõttest.

Võimalike kahjunõuete vältimiseks tuleb kokku leppida, et advokaadil puudub kohustus klienti seaduse- ja kohtupraktika muudatustest, ilma kliendi vastava tahteavalduseta, teavitada ning arvamus on antud teatud ajalise seisuga. Sellise juhul peab ka kolmas isik arvestama, et arvamus on antud kindla ajalise seisuga ning asjatundjal puudub kohustus seda parandada. Loomulikult vastutab asjatundja oma juba algselt ebaõige arvamuse eest, millest tulenevalt tekib kahju. Usaldusseisundit omava asjatundja vastutuse piiramine ei ole siiski antud töö teema, mistõttu sellel pikemalt ei peatuta.

VÕS §-st 1048 võib järeldada, et usaldusseisundit omaval asjatundjal lasub ka seadusest tulenev teatamiskohustus oma lepingupartneri ees. Nimetatud kohustuse ulatust täpsustavad hea usu ja mõistlikkuse põhimõtte.

2.5.2.4 Arvestamiskohustus

Arvestamiskohustus on leidnud otseselt sätestamist ka põhiseaduslikul tasandil. Vastavalt põhiseadusele peab igaüks oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust (PS § 19 lg 2). Ka võlaõigusseaduse kohaselt võib võlasuhte olemusest tuleneda võlasuhte poolte kohustus teatud viisil arvestada teise võlasuhte poole õiguste ja huvidega (VÕS § 2 lg 2).

Arvestamiskohustuse tekkimise alguspunkt seondub lepingueelse staadiumiga (VÕS § 14 lg 1). Sarnaselt teatamiskohustusega on ka arvestamiskohustus pigem üldine, kui spetsiifilist suhet iseloomustav. Usaldussuhtes on arvestamiskohustus lihtsalt ulatuslikum.

Käesolevas töös vaadeldakse arvestamiskohustust peamiselt lepingulises usaldussuhtes. Analüüsides konkreetset lepingulises usaldussuhtes olevat arvestamiskohustust, võetakse siingi näitlikuks aluseks patsiendi ja arsti ning kliendi ja advokaadi lepinguline usaldussuhe. Lepingulises usaldussuhtes iseloomustab arvestamiskohustust just selle spetsiifika. Kuigi usaldussuhte ühel poolel on professionaalse tegevuse või muu asjaolu tõttu usaldusseisund, ei ole usaldussuhe paternalistlik suhe.²¹ Ehkki jurist tunneb seadusi paremini kui tema klient ning ka arst teab oma patsiendist rohkem meditsiinist (Mason jt 1996, 14 – 16), ei ole nende tahe alati otsustav. Arvestada tuleb ka kliendi ja patsiendi soovidega.

²¹ Käesolevas töös mõistetakse paternalistliku suhte all suhet, kus üks osapool teab, oskab jne ning ta otsustab teiste eest nendega arvestamata.

Käsunduslepingu sätete kui lepingulise usaldussuhte üldregulatsiooni kohaselt peab käsundisaaja käsundi täitmisel järgima käsundiandja juhiseid (VÕS § 621 lg 1). Siiski ei ole see nõue absoluutne. Nimelt, kui käsundisaaja peab käsundi täitma oma erialastele teadmiste või võimetele tuginedes, ei või käsundiandja anda üksikasjalikke juhiseid käsundi täitmise viisi ega tingimuste suhtes (VÕS § 621 lg 1).

Võlaõigusseadus sätestab, et patsiendi võib läbi vaadata ja talle tervishoiuteenust osutada üksnes tema nõusolekul (VÕS § 766 lg 3). Patsiendiga seonduv arvestuskohustus võib tuleneda ka erisätetest. Näiteks sätestab raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadusest, et naise rasedust võib katkestada üksnes tema enda soovil ning keegi ei tohi sundida ega mõjutada naist oma rasedust katkestama (RasedKSS § 5 lg 1) samuti võib isikut steriliseerida üksnes tema enda soovil (RasedKSS § 19 lg 1).

Riigikohtu seisukohalt on patsiendi täpne teavitamine ning temalt nõusoleku küsimine igaks diagnoosimis- ja ravitoiminguks üks kategoorilisemaid meditsiiniõiguse nõudeid (3-1-1-63-00). Ka erialakirjanduses on käsitletud teadlikku (ka informeeritud) nõusolekut (*informed consent*) ravi teostamise kohustusliku eeldusena (Shaw 1986, 864 vt Arpo jt 2000, 453).

Psühhiaatrilise abi seadus määratleb teadva (teadlikku, ka informeeritud) nõusoleku nõusolekuna, mille andmisel isik on võimeline aru saama nõusoleku olemusest ja selle andmise või sellest keeldumise tagajärgedest (PsAS § 2 p 5). Patsiendi nõusolek välistab kehalise puutumatuse rikkumise õigusvastasuse, kuid seda ainult siis, kui nõusolek on teadlik. See tähendab, et nõusolek on antud pärast arsti poolt kogu otsustamiseks vajalik teabe patsiendile edastamist (Markesinis jt 2002, 80).

Raviteenuse osutamise eelduseks olev patsiendi informeeritud nõusoleku nõue rajaneb patsiendi vaba eneseteostuse õigusele (mille osaks on ka enesemääramiseõigus) ja inimväärikuse põhimõttele. Erialakirjanduses on isiku otsustamisvabaduse respektseerimine paigutatud inimväärikuse kaitsealasse (Link 1999, 266). Loomulikult võib informeeritud nõusoleku vajalikkuse aluseks olla ka muid põhiõigusi. Näiteks on Riigikohus viidanud kehalise puutumatuse rikkumatuse nõudele, mis tekitab kohustuse küsida operatsiooniks patsiendi nõusolek (3-1-1-63-00).

Informeeritud nõusoleku nõuet võib selgitada läbi arstieetika ja kehtiva õiguse analüüsi. Hippokratese vande kohaselt töötab arst anda korraldusi ainult haige kasuks vastavalt oma võimetele ja arusaamisele (Hippokratese vanne vt Mason jt 1996, 192). Hippokratese vanne väärtustab küll patsiendi heaolu, kuid annab siiski arstile otsustada, mis on patsiendile kõige parem. Hippokratese vandest ei tulene ka arsti teatamiskohustust, mis seab seetõttu piiri ka arvestamiskohustusele. Kui patsient ei oma küllaldaselt teavet, siis ei saa ta avaldada ka teadvalt oma tahet. Hippokrateslik meditsiinieetika ei väärtusta niivõrd isiku inimväärikust ja

õigust vabale eneseteostusele, kui just objektiivset heaolu. Patsient on pigem raviobjekt, kui subjekt. Samas on patsiendil õigus langetada otsus, mis meditsiini seisukohalt ei ole kuigi mõistlik. Eesti õiguskirjanduses on samuti sedastatud, et paternalistlik hippokrateslik lähenemine *salus aegroti suprema lex* (haige heaolu on ülim seadus) ei sobi kaasaegse ühiskonna põhimõtetega ning arst peaks juhinduma hoopis põhimõttest *voluntas aegroti suprema lex* (haige tahe on ülim seadus) (Nõmper 2000, 440).

Nagu nähtub võlaõigusseaduse regulatsioonist (VÕS § 766 lg 3), nõuab kehtiv õigus patsiendi tahtega arvestamist. Ka Eesti arstieetika koodeks väärtustab patsiendi tahet. Arsti ja patsiendi suhete reguleerimisel rõhutab Eesti arstieetika koodeks, et arst peab saama vabatahtlikult antud ja arusaamisel põhineva nõusoleku vajalike uuringute ja ravimenetluste tegemiseks (Arst ja patsient punkt 4). Sellele peab loomulikult eelnema põhjalik teavitamine.

Patsiendi soovidega arvestamise põhjuseid võib otsida tänapäeva õiguskorra alussammaste juurest. Eesti arstieetika koodeksist tuleneb, et arsti esmane kohustus on osutada arstiabi oma pädevuse piires, austades patsiendi inimväärikust, eraelu ja heaolu (Arst ja patsient punkt 1). Esiletõstmist väärib seega patsiendi inimväärikus. Inimväärikust on põhiseaduse kommentaarides määratletud põhiprintsiibina ning kirjeldatud järgmiselt: „Lähtuvalt kristliku loomuõiguse ja Kanti filosoofia traditsioonist tähistab inimväärikus inimese väärtust iseenesest, tema olemist eesmärgiks ja mitte vahendiks, tema isiksust” (EV PS. Kom väljaanne 2002, 105).

Patsiendi tahtega arvestamisel on oma piirid. Arst ei pea järgima patsiendi nõuet, mille järgimisel peab ta käituma õigusvastaselt või kutse-eetikat rikkudes. Hippokratese vandes on see väljendatud järgmiselt: „Mina töotan mitte kellelegi anda surmavat ravimit, kui mind ka seda teha palutaks, samuti luban, et mina ei anna ka sellekohast nõu. Samuti ei anna ma ühelegi naisele abordivahendit” (Hippokratese vande tekst vt Mason jt 1996, 192). Kaasaegse meditsiiniõiguse põhimõte *voluntas aegroti suprema lex* on seega korrigeeritud lausega *nihil nocere* (midagi ei tohi vigastada) (Nõmper 2000, 440).

Teadliku nõusoleku nõue ei saa olla absoluutne ka seetõttu, et tervishoiuteenuse osutamisel võib esineda olukordi, kui isik ei saa avaldada oma tahet. Kehtivas õiguses teostab piiratud teovõimega patsiendi eest tema õigusi patsiendi seaduslik esindaja (VÕS § 766 lg 4) ning otsustusvõimetu patsiendi tahet eeldatakse (VÕS § 767 lg 1). Nõutavad on ka lisatingimused, nagu tervishoiuteenuse osutamine patsiendi huvides.

Advokatuuriseadus sätestab advokaadi üldise kohustuse kasutada kliendi huvides kõiki seadusega kooskõlas olevaid vahendeid ja viise, säilitades kutseu ja väärikuse (AdvS § 44 lg 1 p 1). Nimetatud kohustuse piiriks võib lugeda advokaadi õigust omal algatusel ja advokaadibüroo pidaja nõusolekul loobuda kliendilepinguga võetud kohustusest või lõpetada

kliendilepingu, kui klient on esitanud nõude, mille täitmiseks advokaat peab rikkuma seadust või kutse-eetika nõudeid, või kui klient on rikkunud kliendilepingu olulist tingimust (AdvS § 44 lg 5).

Advokaadi ja kliendi vaheline suhe ja arvestamiskohustus on lähemalt reguleeritud Eesti Advokatuuri eetikakoodeksis, mille kohaselt arvestab advokaat kaitsmisviiside ja vahendite valikul kliendi soovi, kui see pole vastuolus seadusega, kutse-eetika nõuetega või kliendi huvidega (§ 8 lg 2). Kui klient on õigusteenuse lepingus piiranud advokaadi õigust teatud kaitsmisviise või -vahendeid kasutada, on see piirang advokaadile kohustuslik (§ 8 lg 2).

Advokaadi arvestamiskohustusel on oma spetsiifika kriminaalmenetluses. Vastavalt Eesti Advokatuuri eetikakoodeksile on advokaat seotud kaitsealuse positsiooniga, kui kaitsealune eitab temale süüks arvatud teo toimepanemist (§ 19 lg 3). Advokaat ei ole siiski seotud kaitsealuse positsiooniga õigusliku hinnangu andmisel kaitsealusele süüks arvatud teole (§ 19 lg 3). Ka võlaõigusseaduse käsunduslepingu regulatsiooni kohaselt ei või käsundiandja anda üksikasjalikke juhiseid käsundi täitmise viisi ega tingimuste suhtes, kui käsundisaaja peab käsundi täitma oma erialastele teadmiste või võimetele tuginedes (VÕS § 621 lg 1). Eesti Advokatuuri eetikakoodeksist nõuab samas, et advokaat teeks kaitsealusele oma kaitsepositsiooni teatavaks (§ 19 lg 3).

Erinevates usaldussuhetes võib arvestamiskohustuse ulatus varieeruda. Samuti ei ole tegemist absoluutse kohustusega, millele usaldusseisundit omav isik peab oma käitumise täielikult allutama.

2.6 Usaldussuhte tekkimine

Käesolevas alaosas analüüsitakse usaldussuhte tekkimist. Usaldussuhte lõppemise temaatika on jäetud käsitlest välja, kuna see on paremini vaadeldav konkreetsete kohustuste lõppemise kaudu. Usalduskohutuste erinev iseloom tingib ka nende lõppemise spetsiifika. Näiteks võib konfidentsiaalsuskohustus olla tähtjatu. Üldistatult võib öelda, et usaldussuhte võib lugeda lõppenuks, kui on täidetud kõik selles sisalduvad kohustused. Loomulikult võivad tulla kõne alla ka võlaõigusseaduses sätestatud teised võlasuhte lõppemise alused, kui need sobivad kokku usaldussuhte olemusega.

Lepingulist usaldussuhet iseloomustab selle tekkimine juba lepingueelses staadiumis. Seetõttu on usaldussuhte algus taandata lepingueelse suhte tekkimise alguspunktile. Larenz on asunud seisukohale, et läbirääkimiste alustamine ei ole tehing, vaid on reaalkoht (Larenz 1987, 109). Eesti õiguskirjanduses on aga juhitud tähelepanu asjaolule, et lepingueelse võlasuhte tekkimise eeldused on tehingulised, mitte sotsiaalsed. Pooled asuvad läbirääkimistesse taotlusega luua õigussuhted tulevikus (Kull jt 2004, 82).

Lepingueelse võlasuhte sisu moodustavad sarnaselt teiste õigussuhetega subjektiivsed õigused ja juriidilised kohustused. Käesoleva töö autori arvates tekib lepingueelne suhe esimese lepingueelse kohustuse tekkega. Peamised lepingueelsed kohustused on arvestamis-, teatamis- ja konfidentsiaalsuskohustus (VÕS § 14 lg 1 ja 4). Samas eksisteerib ka kohustus mitte pidada pahauskelt (eelkõige lepingu sõlmimise tahteta) lepingueelseid läbirääkimisi (VÕS § 14 lg 3). Kui arvestamis- ja teatamiskohustus jäävad lepingueelse võlasuhte piiridesse ehk ütleavad, kuidas lepingueelses suhtes tuleb käituda, siis viimane kohustus on kaugemale ulatuv, kuna see keelab pahauskelt juba läbirääkimiste alustamise. Seda kohustust järgides ei olegi võimalik ilma lepingu sõlmimise tahteta läbirääkimisi alustada. Lepingueelse suhte alguspunkti tuleb siiski hinnata eraldi igal konkreetsel juhul.

Lisaks lepingueelse võlasuhte üldregulatsioonile võlaõigusseaduses, täpsustavad seda ka erisätted. Näiteks tuleneb advokatuuriseadusest advokaadi kohustus hoida saladuses muuhulgas tema poole õigusteenuse saamiseks pöördumist (AdvS § 45 lg 1). Advokaadi poole pöördumine ei pruugi alati tuua kaasa kliendilepingu sõlmimist, mistõttu võib asuda seisukohale, et AdvS § 45 lg 1 reguleerib täiendavalt advokaadi poole pöörduja ja advokaadi lepingueelset suhet. Advokaadi poole pöörduja ja advokaadi usaldussuhte alguspunkt seondub seega pöördumise faktiga.

Patsiendi ja arstivahelist usaldussuhet konfidentsiaalsuskohustuse aspektist reguleerib võlaõigusseaduse § 768. Selle kohaselt peavad tervishoiuteenuse osutaja ja tervishoiuteenuse osutamisel osalevad isikud hoidma saladuses neile tervishoiuteenuse osutamisel või

tööülesannete täitmisel teatavaks saanud andmeid patsiendi isiku ja tema tervise seisundi kohta (VÕS § 768 lg 1).

Esmalt tundub, et arstil puudub lepingueelses staadiumis saadud andmete saladuses hoidmise kohustus. Probleem on seletatav patsiendi ja arsti suhte spetsiifika tõttu. Tervishoiuteenuse osutamise leping loetakse muu hulgas sõlmituks ka tervishoiuteenuse osutamise alustamisega või tervishoiuteenuse osutamise kohustuse ülevõtmisega patsiendi nõusolekul, samuti siis, kui otsusevõimetule patsiendile tervishoiuteenuse osutamise alustamine vastab tema tegelikule või eeldatavale tahtele (VÕS § 759). Tervishoiuteenuse osutamise lepingu sisuks on muu hulgas kohustus vaadata patsient arstiteaduse reeglite järgi tema tervise huvides läbi, nõustada ja ravida patsienti ning muu tegevus, mis on seotud tervishoiuteenuse osutamise (VÕS § 758 lg 1). Toodud sättest võiks järeldada, et tervishoiuteenuse osutaja ja patsiendi vahel ei saagi olla lepingueelset suhet, kuna kogu suhtlemine on paigutatav lepingulise suhte raamidesse. Kui tekiks probleem tervishoiuteenuse osutaja käitumise kvalifitseerimisega (medõde eelmise arsti juurest kaasatoodud haigusloo andmine, suhtlemine registraatoriga), siis võiks tugineda lepingueelsete läbirääkimiste üldregulatsioonile VÕS-i §-s 14.

Ka patendivolinikul ja audiitoril tekib konfidentsiaalsuskohustus, kui andmete teatavaks tegemise hetkest. ja audiitori kohustusi. Nii sätestab patendivoliniku seadus, et patendivolinikule usaldatud andmed on konfidentsiaalsed (PatVS § 6 lg 2). Audiitortegevuse seadusest tuleneb aga audiitor kohustus hoida saladuses kutsetegevuse käigus teatavaks saanud andmeid (AudS § 38 lg 1). Mõlemat sätet võib mõista, et saladuses hoidmise kohustus eksisteerib juba esimeste andmete avaldamisega.

Kuna krediidasutuse ja tema kliendi vahelist suhet võib iseloomustada teatud juhul usaldussuhtena, siis tõusetub küsimus samuti selle tekkimisest. Juba lepingueelses staadiumis on potentsiaalse kliendi jaoks olulisel kohal konfidentsiaalsuskohustus (antud juhul kohustus hoida pangasaladust). Krediidasutuste seadus käsitleb pangasaladusena kõiki andmeid, mis on krediidasutusele teada tema või teise krediidasutuse kliendi varandusliku seisundi, isikuandmete, tehingute, toimingute, majandustegevuse, äri- või ametisaladuste ning omaniku- või ärisuhete kohta (KredS § 88 lg 1). Sellest võib järeldada, et pangasaladuse kaitsele saab tugineda ainult klient. See omakorda tundub eeldavat lepingu eksisteerimist kliendi ja krediidasutuse vahel. Krediidasutuste seaduse mõistes on kliendiks iga isik, kes kasutab või on kasutanud krediidasutuse poolt pakutavat teenust või isik, kes on krediidasutuse poole pöördunud teenuse kasutamise eesmärgil ja kes on selle krediidasutuse poolt identifitseeritud (KredS § 89 lg 1). Seega võib asuda seisukohale, et krediidasutuse ja tema potentsiaalse kliendi vahelise lepingueelse suhte alguspunkt seondub krediidasutuse

poole pöörduja identifitseerimisega krediitiasutuse poolt. Ei ole välistatud ka VÕS § 14 täiendav kohaldamine.

Tuginedes eelnevale võib asuda seisukohale, et lepingulise usaldussuhte kohustused saavad alguse juba lepingueelses staadiumis.

Viimasena vaadeldakse erist usaldusseisundit omava asjatundja ja usaldusele tugineja vahelise usaldussuhte tekkimist vastavalt VÕS §-le 1048. Autori arvates on loodud eeldus usaldussuhte tekkeks hetkest, kui usaldusseisundit omav asjatundja on andnud arvamuse ning kolmandal isikul on võimalus sellele tugineda. Näiteks kui kinnisvaraekspert annab oma kliendile arvamuse mõne kinnisasja maksumuse kohta, siis sellega on ta loonud eelduse usaldussuhte tekkeks määratlemata isikute hulgaga. Usaldusseisundit omava asjatundja teadmine, kes konkreetselt tema suhtes eksisteerivale usaldusele tugineb, ei ole seejuures oluline, kuna juba arvamust andes peab ta möönma, et sellele võidakse tugineda. Kui arvamus osutub ebaõigeks ning kolmas isik kannab kahju tuginedes sellele, siis järgneb lepinguväline vastutus.

2.7 Kokkuvõte

Autor jõudis järeldusele, et Eesti õiguskorras esineb õigussuhteid, mida võib vaadelda usaldussuhetena. Kuigi õigusaktid ei anna usaldussuhte määratlust, tugineb selline järeldus erinevate normide ja teoreetiliste seisukohtade analüüsil.

Usaldussuhe on võlasuhe, mis võib olla nii lepinguline kui ka lepinguväline. Lepingulisel usaldussuhtel on üldjuhul käsundi iseloom. Lepingulise usaldussuhte näidetena võib tuua kliendi ja advokaadi ning patsiendi ja arsti suhte.

Autor on seisukohal, et usaldussuhet saab määratleda läbi usaldusseisundit omava isiku ning tema kohustuste (usalduskohustuste), mis tekivad juba lepingueelses staadiumis. Usaldusseisund tuleneb isiku professionaalsest seisundist (advokaat, arst, patendivolinik) või isikule usaldatud teabe tõttu (näiteks lepingueelsetel läbirääkimistel avaldatakse isikule ärisaladus).

Usalduskohustused on reeglina sätestatud seaduses või tekivad tsiviilõiguse üldpõhimõtete alusel. See järeldus kehtib nii lepingueelse kui ka lepingulise suhte kohta. Kui lepingulises usaldussuhtes ei ole mõnes usalduskohustuses eraldi kokku lepitud, siis tuleneb see kas seadusest või tsiviilõiguse üldpõhimõtetest (näiteks hea usu põhimõttest).

Usaldussuhe võib olla ka lepinguväline suhe. Selliseks suhteks on näiteks erilist usaldusseisundit omava asjatundja ning sellele usaldusele tugineva kolmanda isiku vaheline suhe vastavalt VÕS §-le 1048. Autor asub seisukohale, et VÕS § 1048 on erandlik säte usaldussuhte üldises käsitluses. Probleem seisneb selles, et usaldust tuleb ennekõike kaitsta lepingulises suhtes. Samas rõhutab VÕS § 1048, et ka lepinguvälistes suhetes on usaldusel oma roll.

3 Konfidentsiaalsuskohustuse kui usalduskohustuse erisused

3.1 Konfidentsiaalne informatsioon kui konfidentsiaalsuskohustuse objekt

Saladuse kategooria ei ole Eesti õiguskorrale võõras. Näiteks räägib perekonnaseadus lapsendamise saladusest (PerS § 77) ja kunstliku viljastamise saladusest (PerS § 40), kirikute ja koguduste seadus aga pihisaladusest (KiKoS § 22), advokatuuriseadus kutsesaladusest (AdvS § 45), äriseadustik (ÄS § 186) ärisaladusest ning krediitiasutuste seadus pangasaladusest (KredS § 88). Iga saladuses hoidmise kohustus omab konkreetset eset ehk siis informatsiooni, mida salajas tuleb hoida. Näiteks advokatuuriseadusest tuleneva kutsesaladuse objektiks on advokaadile õigusteenust osutades teatavaks saanud andmed, tema poole õigusteenuse saamiseks pöördumine ja õigusteenuse eest makstud tasu suurus (AdvS § 45 lg 1). Kõik konfidentsiaalsuskohustuse objektid ei ole aga alati üheselt välja toodud. Näiteks võib öelda, et isikul on konfidentsiaalsuskohustus, mille esemeks on ärisaladus. Samas ei ole ärisaladuse kategooria kuigi selgepiiriline. Käesoleva alaosa eesmärgiks ongi konfidentsiaalsuskohutuse objektiks oleva teabe olemuse analüüsimine.

Üldise õigussüsteemi õiguskirjanduses on ühe võimaliku konfidentsiaalse informatsiooni definitsioonina toodud välja Lord Greeni poolt kaasuses *Saltman Engineering v Campbell Co* öeldu. Seal asus ta seisukohale, et konfidentsiaalne informatsioon on miski, mis ei ole avalik omand (*public property*) ega ka avalik teadmine (*public knowledge*) (Coleman 1992, 5). Kui informatsioon muutub avalikuks teadmiseks, siis see ei ole enam kaitstav ning igaüks võib selle ka hankida. Näiteks kui tootja avaldab oma ärisaladuseks olnud tootmisprotsessi kohta üksikasjaliku teose, mida levitab oma klientide seas (Rojahn 2001 326 – 327). Seal avaldatud teave ei saa enam olla ärisaladus, kuna see on muutunud avalikuks.

Võttes aluseks sotsiaalse sfääri, millega konfidentsiaalsuskohustus seondub, saab konfidentsiaalset informatsiooni liigitada era- ja majandussfääri puudutavaks. Isikuandmete süsteemi võib leida ka isikuandmete kaitse seadusest, mille eesmärk on isikuandmete töötlemisel füüsilise isiku põhiõiguste ja põhivabaduste kaitsmine kooskõlas avalike huvidega (IKS § 1). Isikuandmete kaitse seadusest tulenevalt on isikuandmed liht-, eraelulised- või delikaatsed isikuandmed (IKS § 4).

Kuigi nimetatud seadus reguleerib peamiselt riigi tegevust isikuandmete töötlemisel, võib selles sisalduv isikuandmete liigitus olla abiks ka eraõiguslike küsimuste lahendamisel. Näiteks tuleneb võlaõigusseadusest tervishoiuteenuse osutaja kohustus hoida saladuses tervishoiuteenuse osutamisel või tööülesannete täitmisel teatavaks saanud andmeid patsiendi

isiku ja tema tervise seisundi kohta (VÕS § 768 lg 1).²² Ka teooriast tuleneb, et arstisaladus kutsesaladuse liigina sisaldab informatsiooni seoses arsti poole pöördumise faktiga, isiku tervises seisundiga, haiguse diagnoosiga ning muu teabega, mis saadakse isikut uurides ja ravides (Елютина 2002, 20). Isikuandmete kaitse seaduses toodud kataloog võib näitlikustada ja selgitada, milliseid andmeid saab lugeda isikuandmeteks. Kui arst levitab informatsiooni isiku perekonnaelu kohta, mille ta sai patsiendile visiiti tehes, siis vaidluse korral selle lubatavuse üle võib toetuda ka isikuandmete kaitse seadusele, kus on sätestatud, et eraelulised isikuandmed on ka perekonnaelu üksikasju kirjeldavad andmed (IKS § 4 lg 2 p 1).

Majandussfääri puudutav konfidentsiaalne informatsioon seondub peamiselt äri- ja osaliselt ka pangasaladusega. Konkurentsiseadus määratleb ärisaladust kui teavet ettevõtja äritegevuse kohta, mille avaldamine teistele isikutele võib selle ettevõtja huve kahjustada (KonkS § 63 lg 1). Õiguskirjanduses on ärisaladusena käsitletud teavet tehnilisest tootmisest, leiutiste juurutamisest, arenguplaanist ja äripartneritest (Елютина 2002, 19). Tootmise staadiumis seondub majanduslikku väärtust omav teave teaduslik-tehniliste ja tehnoloogiliste saladustega, kuid realiseerimise staadiumis realiseerimissaladustega, mis kokku moodustavad mõiste ärisaladus (Северин 2001, 59). Kuigi iseenesest ei oma tähtsust see, kas ärisaladus on tehniline või turustamisega seonduv (Rojahn 2001, 325), võib nõustuda kaasuses *Searle Australia Pty Ltd v. Public Interest Advocacy Centre* toodud seisukohaga, et mida tehnilisem on informatsioon, seda suurema tõenäosusega on tegemist ärisaladusega (McDonagh 2001, 262).

Ärisaladus ei pea olema ka uudne ega omama leiutustaset patendiõiguse tähenduses (Rojahn 2001, 325). Toodud seisukoht viib küsimuseni, kas ärisaladus ei ole mitte subjektiivne kategooria ehk teiste sõnadega, kas teave ei muutu ärisaladuseks ainult seetõttu, et selle omaja nii usub. Käesoleva töö autor arvab, et ärisaladus on objektiivne kategooria. See, kui teabe omaja peab üldteada asjaolu ärisaladuseks, ei muuda asja olemust. Samas on õiguskirjanduses õigesti välja toodud, et kohtu olukord muutub päris keerukaks, kui hageja kinnitab, et tegu on ärisaladusega, kuid kostja väidab, et tegu on üldteada teabega (Rojahn 2001, 332). Kohus peab, toetudes vajadusel asjatundjate abile, leidma objektiivseid asjaolusid, mis võimaldaksid lahendini jõuda.

Kaasuses *Lansing Linde Ltd v Kerr* on analüüsitud ärisaladuse olemust ning leitud, et ärisaladus on teave, mis avaldatuna konkurendile, tekitaks tõsist kahju saladuse omajale. Ärisaladus peab olema samas kasutatav äritegevuses ning ärisaladuse omaja piirab selle levikut (Lang 2003, 463).

²² Kirjeldatud kohustus ei ole uudne. See sisaldub juba Hippokratese vandes: „Mis ma aga ravi ajal näen või kuulen või ka väljaspool ravi läbikäimises inimestega, mis ei tohi levida, sellest tahan ma vaikida ja kõiki neid asju käsitleda kui saladusi” (Hippokratese vande tekst vt Mason jt 1996, 192).

Lisaks majanduslikule kahjule, mis kaasneb ärisaladuse avaldamisega konkurendile, on ärisaladus iseloomustatav ka läbi kasumi, mida saab selle omaja (Северин 2001, 55). Ärisaladus on seega ettevõtja poolt kaitstav teave seondult tootmisvaldkonnaga, uute tehnoloogiatega, organisatsioonilise, ärilise või muu tegevusega, mis kannab endas tegelikku või potentsiaalset majanduslikku väärtust, kuna ta ei ole kolmandatele isikutele teada. Selle avaldamine aga tooks kahju ettevõtja huvidele (Шиверский 1999, 66 21 vt Елютина 2002, 19).

Kaasuses *Thomas Marshall (Exports) Ltd v Guinle* on püütud tuua välja ärisaladuse neli komponenti. Esiteks peab teabe omaja olema arvamisel, et selle avaldamine oleks talle kahjulik, kuid kasulik tema konkurentidele või kolmandatele isikutele. Teiseks peab teabe omaja usukuma, et teave on salajane, mis tähendab, et see ei ole üldteada. Siin ei oma tähtsust isegi asjaolu, kui mõni konkurent seda valdab. Kolmandaks peavad teabe omaja kaks eelmist eeldust olema mõistlikud ning neljandaks tuleb teavet analüüsida lähtuvalt selle praktilisest kasutatavusest vastaval alal (Crump 1980, 119).

Erinevalt patendiõigusest ei keela ärisaladus teistel ärisaladuse objektiks oleva teabe kasutamist sõltumata selle saamise viisist. Ärisaladuse omajal ei ole õigust takistada teisel isikul iseseisvalt välja töötada ja kasutada näiteks ärisaladuse objektiks olevaid tehnoloogiaid. Ärisaladust ei eksisteeri, kui seda ei hoita saladuses ja ei levitata ainult sellistele isikutele, kes on kohustatud seda saladuses hoidma. Ärisaladuse kaitstuse esimeseks tingimuseks on selle mõistlik salastatus (Kukrus 1995, 98 – 99). Ärisaladus erineb intellektuaalse omandi liikidest ka selle poolest, et tema kaitse ei seonu tähtajaga ning õigus ärisaladusele kestab seni, kuni see ei ole avalik (Елютина 2002, 19).

Nii Inglise kui ka Ameerika õiguse kohaselt on *reverse engineering* (toote uurimise kaudu selle aluseks oleva tootmisinformatsiooni kindlakstegemine) seaduslik tee oma konkurenti ärisaladuste teadasaamiseks. Seega kaitsmaks ärisaladust, ei tohi see olla tuvastatav tootelt, mis on lastud turule (Coleman 1992, 25).

Samas eksisteerib ka n.ö hall ala, mis ei lähe päris *reverse engineering*'u alla. Nimelt kaasuses *El Du Pont de Nemours v Christopher* püüdis kostja teha aerofotosid ehitusjärgus olevast keemiateshasest. Keemiateshas pidi hakkama tootma metanooli, kasutades selleks salajast ja uut tootmismeetodit. Uurides valmimisjärgus oleva tehase fotosid, oleks olnud võimalik jõuda jälile sellele protsessile. Kohus luges fotode tegemise ebaseaduslikuks (Lang 2003, 467).

Ärisaladuse kui konfidentsiaalsuskohustuse objekti olemusega tõusetub samuti küsimus, kas lisaks üldteada olemisele võivad mõned asjaolud välistada teabe ärisaladuseks olemise. Õiguskirjanduses on juhitud tähelepanu, et ärisaladuseks ei tuleks lugeda näiteks maksudest kõrvalehoidmise meetodit (Елютина 2002, 19). Käesoleva töö autor nõustub toodud

seisukohaga, kuna õigus peab edendama kindlaid väärtusi. Õigusvastaste tegude filigraane sooritamine ei saa olla õiguskorra poolt kaitstav.

Praktikas võib tekitada probleeme ka konfidentsiaalse info (ärisaladuse) ja isiklike oskuste piiritlemine. Nimetatud probleemile on juhitud tähelepanu ka õiguskirjanduses (vt Lang 2003, 464). Autor nõustub seisukohaga, et töötajal peab olema õigus rakendada oskusi ja kogemusi, mis ta on omandanud tööandja juures töötades, kuid ta ei või kasutada teavet, mis on tööandjale oluline (Crump 1980, 118). Kuna tööandja on ennekõike huvitatud, et tema ärisaladus saaks kaitstud, siis peab ta looma oma ärisaladuste kaitsestrateegia. Jon Lang on võtnud seisukoha, et esimene samm igas kaitsestrateegias on identifitseerida, milline informatsioon on konfidentsiaalne ning alles siis on võimalik luua sobiv strateegia (Lang 2003, 471). Kuigi käesoleva töö autori arvates nimetatud probleemi lahenduseks üheste ning ainukehtivate reeglite väljatoomine ei ole üldjuhul võimalik, esineb erialakirjanduses ja kohtupraktikas sellesuunalisi katseid. Ühe seisukoha järgi, kui peaks tekkima küsimus, kas tööandja edastatud teave töötajale on ärisaladus, mille kasutamise suhtes pärast töösuhte lõppu kehtib piirang, võib tugineda järgnevatele kriteeriumitele: töösuhte olemus, teabe enda olemus, kas tööandja teavitas töötajat teabe salajasusest ehk tööandja enese suhtumine teabesse töösuhte kestvuse ajal (Catherwood 2003, 4). Ka teised autorid on rõhutanud konfidentsiaalse teabe omaja enese käitumise olulisust, sest tema määrab konfidentsiaalse teabe staatuse (Елютина 2002, 18). Kaasuses *Printers and Finishers Ltd v Holloway* asuti seisukohale, et kui tööandjat puudutavat teavet saab mõistliku isiku arvates eraldada töötaja üldistest teadmistest, siis võib seda lugeda tööandjale kuuluvaks (Crump 1980, 118).

Küsimusi tekitab ka olukord, kui osa teabest on avalik ning osa mitte. Kirjanduses on viidatud, et juhul, kui avalik ja salajane teave on segunenud, siis võib kasutada või avaldada ainult seda, mis on üldteada. Samuti peab konfidentsiaalsus- ja lojaalsuskohustusele allutatud isik kasutama või avaldama ainult seda teavet, mis on avalikult kättesaadav. Igal juhul ei tohi tema positsioon olla parem, kui isikul, kes hangib teavet avalikest allikatest (Crump 1980, 120). Sama seisukohta on väljendanud ka teised autorid (vt Beale jt 2002, 288 – 289).

Kui ärisaladust sisaldava teabe määrab ettevõtja, siis pangasaladuse sisu tuleneb üldjuhul seadusest (Елютина 2002, 20) ning kui ärisaladus seondub reeglina tootmise ja levitamisega, siis pangasaladuse moodustab isiku finantsiline tegevus (Петрухин 1998, 179 vt Елютина 2002, 20). Pangasaladus kui konfidentsiaalsuskohustuse spetsiifiline objekt on avatud krediitdiasutuste seaduses. See käsitleb pangasaladusena kõiki andmeid, mis on krediitdiasutusele teada tema või teise krediitdiasutuse kliendi varandusliku seisundi, isikuandmete, tehingute, toimingute, majandustegevuse, äri- või ametisaladuste ning omaniku- või ärisuhete kohta (KredS § 88 lg 1). Pangasaladus sisaldab üksikisiku pädevust ja

õigust ise otsustada selle üle, millal ja millises ulatuses avaldada isikliku eluga seotud informatsiooni ning asjaolusid (Schwintowski jt 1997, 49 vt Raa jt 2002, 172).

Konfidentsiaalsuskohustusega saavad olla hõlmatud erinevad asjaolud. Mõnikord on konfidentsiaalsuskohustuse objektiks olev informatsioon seaduses määratletud (näiteks advokatuuriseaduses). Vaidlusi võib tekitada olukord, kui konfidentsiaalsuskohustuse objektiks on raskesti sisustatav mõiste nagu näiteks ärisaladus. Ärisaladuse olemuse sisustamiseks tuleb otsida toetuspunkte nii teooriast kui ka õiguspraktikast.

3.2 Konfidentsiaalsuskohustuse tekkimine ja lõppemine

Konfidentsiaalsuskohustus on reeglina sätestatud seaduses, kuid see võib tuleneda ka tsiviilõiguse üldpõhimõtetest ja kokkuleppest. Konfidentsiaalsuse kokkulepe eesmärk ei ole üldjuhul konfidentsiaalsuskohustuse loomine, vaid selle täpsustamine ning vahel ka täitmise täiendav tagamine leppetrahvis kokkuleppimisega. Erialakirjanduses on samuti leidnud rõhutamist, et näiteks panga kohustus hoida kliendi tegevus saladuses, ei pea olema otseselt lepingus kajastatud (Cranston 1995, 19). Esineb ka seisukohti, mille kohaselt konfidentsiaalsus kokkuleppe ei ole määrav tõend konfidentsiaalsuskohustuse olemasolust (McDonagh 2001, 261).

Konfidentsiaalsuskohustus, mis põhineb eraldi kokkuleppel, hoiab paljuski ära vaidlused, et taoline kohustus üldse eksisteerib, samuti millist informatsiooni pidada konfidentsiaalseks ja mis on konfidentsiaalsuskohustuse täpne ulatus. Õiguskirjanduses on leitud, et vaidluste vältimiseks on lihtsam konfidentsiaalsuskohutus eraldi kokkuleppida, kui pöörduda kohtusse taotlusega tunnustada konfidentsiaalsuse olemasolu (Catherwood 2003, 4). Jon Lang on samuti soovitanud, et kui äriühing on positsioonis suruma peale konfidentsiaalsuskohustuse isikutele, kellele infot tuleb avaldada, siis tuleks kaaluda selle tegemist (Lang 2003, 471).

Ei saa öelda, et konfidentsiaalsuskohustus puuduks, kui ei eksisteeri eraldi konfidentsiaalsus kokkulepet, kuid nimetatud kohustuses kokkuleppimine sätestamine võib luua täiendavat õigusselgust (CCDA). Puhtpraktiline probleem võib tõusetuda seoses küsimusega, millist konfidentsiaalset informatsiooni ning mis ulatuses ikkagi avaldati. Kirjanduses on soovitanud, et oleks asjakohane võtta isikult, kellele teave avaldatakse, allkiri näiteks tehnilisi detaile kirjeldava presentatsiooni paberkoopiale (CCDA).

Kuna konfidentsiaalsuskohutuse näol on tegemist usaldussuhtele omase kohutusega (usalduskohustusega), siis on see sätestatud üldjuhul seaduses (lepingueelsete suhetes VÕS § 14 lg 4; käsunduslepingus VÕS § 625; tervishoiuteenuse osutamise lepingus § 768). Kui konfidentsiaalsuskohutus ei ole leidnud eraldi sätestamist seaduses ning selle suhtes puudub ka eraldi kokkulepe võib see tekkida tsiviilõiguse üldpõhimõtete alusel. Vastavalt võlaõigusseadusele võivad lepingupoolte kohustused tuleneda ka lepingu olemusest ja eesmärgist, lepingupoolte kutse- või tegevusalal kehtivatest tavadest ning hea usu ja mõistlikkuse põhimõttest (VÕS § 23 lg 1).

Seonduvalt tavadega on erialakirjanduses leitud, et poolte tegelik tahe ei ole oluline tavaõiguse laienemisel nende lepingulisele suhtele (Peden 2001, 469). See tähendab, et pooled ei pea eraldi väljendama tahet, et tavaõigus reguleeriks nende suhet. Tava järgimise kohustus ilma eraldi kokkuleppeta tuleneb ka võlaõigusseadusest (VÕS § 25 lg 2). Nii tahteautonoomia

doktriini nõue, et kokkulepped, mis kujutavad endast lepinguid, peaksid olema tehtud vaba tahte alusel (Nicholas 1996, 76), kui ka seisukoht, et lepingupooled peaksid olema vabad leppimaks kokku neile sobivates tingimustes (Elliott 2001, 4) ei välista, et õigussuhte sisuks olevaid kohustusi konkretiseeriks hea usu põhimõte ja/või tavad. Järgnevalt peatutakse küsimusel, kuivõrd konfidentsiaalsuskohustus saab tuleneda hea usu põhimõttest.

Tulenevalt õiguskirjandusest ei sisalda hea usu põhimõte konkreetseid käitumisreegleid, vaid on aluseks üldisele käitumisstandardile (Kull 2002, 20). Kuna võlasuhtes tuleb arvestada põhiseaduslike väärtustega, siis on hea usu põhimõtet loetud vahendiks kaitsmaks põhiõigusi ja vabadusi (Kull 2002, 144 – II).

Erialakirjanduses on asutud seisukohale, et heas usus käitumise kohustus laieneb kogu eraõigusele ning selle tähtsus on järjest kasvanud (Kull 2002, 13). TsÜS § 138 lg 1 sätestab, et õiguste teostamisel ja kohustuste täitmisel tuleb toimida heas usus. Samuti tuleneb VÕS § 6 lg-s 1, et võlausaldaja ja võlgnik peavad teineteise suhtes käituma hea usu põhimõttest lähtuvalt. Peter Schlechtriem, käsitledes hea usu põhimõtet BGB-s, on sedastanud, et juba asend seaduses teeb selgeks, et see põhimõte kehtib kõigi võlasuhete kohta (Schlechtriem 1999, 37). Sama võib öelda ka Eesti Vabariigis kehtiva võlaõigusseaduse pinnalt, kus heas usus käitumise nõue on paigutatud seaduse algusesse.

Siiski on dotsent Kingisepp juhtinud tähelepanu asjaolule, et võlaõigusseadus sisaldab mitmeid sätteid, kus on leidnud sätestamist heas usus käitumise nõue täiendavalt (nt VÕS § 26 lg 3; VÕS § 76 lg 2). Tekib küsimus, et kui nii TsÜS § 138 lg 1, kui ka VÕS § 6 lg 1 on rõhutatud kohustust toimida heas usus üldpõhimõttena, siis miks mõned hilisemad sätted seda kordavad. Kui taolist kordust ei esineks, siis oleks selge, et hea usu põhimõte laieneb kõigile õiguste teostamise ja kohustuste täitmise juhtudele. Praegu võib jääda mulje, et hea usu põhimõte laieneb ainult käitumisele, mille kohta konkreetne säte ütleb, et peab vastama hea usu põhimõttele või siis erineb konkreetsetes sättes sisalduv hea usu põhimõte üldisest hea usu põhimõttest.

Autorile tundub, et hea usu põhimõte laieneb kogu eraõigusele, kuid selguse huvides oleks seadusandja pidanud vältima tarbetut kordamist. Näiteks kui isikud sõlmivad lepingu, milles sisaldub põhimõte, et kõik lepingulised kohustused tuleb täita isiklikult ning hiljem korratakse iga kohustuse juures seda üle, siis ei lisa taoline tegevus selgust. Selgitades olukorda näitega matemaatika valdkonnast, võib asuda seisukohale, et kui hea usu põhimõte on kord juba n.ö tõstetud sulgude ette, siis selle hilisem sulgude sisse paigutamine ei loo selgust juurde.

Õiguskirjanduse analüüsi põhjal on Irene Kulli doktoritöös välja toodud hea usu põhimõtte funktsioonidena konkretiseerimine ja tõlgendamine (*adiuvare*), kohustuste täiendamine (*supplere*) ning piiramine ja korrastamine (*corrigerere*), mis tähendab õiguste kuritarvitamise

tõkestamist (Hesselink 1998, 292 – 293 vt Kull 2002, 19). Hea usu põhimõtte üks funktsioonidest on ka kohustuste täiendamine. Hea usu põhimõtte täiendamise funktsioon leiab normatiivse väljenduse võlaõigusseaduse normist, mis sätestab, et lepingupoolte kohustused võivad tuleneda hea usu põhimõttest (VÕS § 23 lg 1 p 4). Seega võib järeldada, et konfidentsiaalsuskohustuse tekkimine on võimalik hea usu põhimõtte alusel. Samas tuleb alati enne hea usu põhimõtte kaudu õiglusotsustuse langetamist kontrollida, kas soovitava eesmärgi saavutamiseks ei oleks kasutatav mõni teine vahend, nagu eriregulatsioon seaduses, seaduse tõlgendamine või analoogia (Kull jt 2004, 73). Selline nõue tuleneb hea usu põhimõtte subsidiaarsusest (vt Kull jt 2004, 70).

Käsitledes spetsiifilisi konfidentsiaalsuskohutuse objekte, on ka erialakirjanduses tehtud viiteid hea usu põhimõttele kui konfidentsiaalsuskohutuse tekkimise alusele. Selle kohaselt, kui ärisaladuse hoidmise kohustust isegi ei ole sätestatud seaduses ega lepingus, võib see tuleneda hea usu põhimõttest. Hea usu nõue seab käitumisstandardi, millest tulenevalt lähtutakse ärilise informatsiooni ja ideede vahetamisel (Hull, 1998, 5).

Asjaolu, et konfidentsiaalsuskohustus võib tuleneda hea usus põhimõttest, ei selgita, millisel juhul see peaks toimuma. Järgnevalt püütakse selgitada, miks võiks konfidentsiaalsuskohustus tekkida hea usu põhimõttest näiteks ärisaladuse edasiandmisel ning mitte seoses müügilepinguga, mille objektiks on saia omandamine.

Lepinguõiguse põhimõttelisemaid tunnuseid seisneb selles, et lepingu olemasolu tuvastamine on objektiivne, mitte subjektiivne. Teiste sõnadega ei keskenduta üksnes poolte seesmisele tahtele, vaid sellele, kas nende käitumine lubab eeldada lepingu sõlmimist (Atiyah 1961, 4). Kuigi võlaõigusseadus sätestab ühise tegeliku tahte prioriteetsuse (VÕS § 29 lg 1), jõutakse sealgi objektiivse tuvastusmeetodi juurde (VÕS § 29 lg 4). Ka Justinianus instrueeris klassikalistes tekstides kohtunikku arvestama poole tegeliku tahtega, aga samal ajal rõhutas vajadust, et selline tahe peab olema tõendatud väljaspool mõistlikku kahtlust. Praktikast oli selliseks tõendiks... poole tahte deklaratsioon (Zimmermann 1996, 625). Nõustun igati Zimmermanniga, et ainuüksi rõhuasetus subjektiivsetele kriteeriumitele ehk ühe poole tahtele mõjutaks või isegi õõnestaks õiguskindlust ja kaubanduslikku läbikäimist. Seega on loomulik kaasaegsed õigussüsteemide taotlus saavutada tasakaalu subjektiivse (ühe poole tahe) ja objektiivse (tahteavaldus) kriteeriumi vahel (Zimmermann 1996, 621 – 622).

Kuna konfidentsiaalsuskohustus esineb üldjuhul lepingulises usaldussuhtes, siis tuleb ka tema olemasolu, sisu ja ulatuse tuvastamisel arvestada nimetatud põhimõtetega. Kui võtta aluseks ainult subjektiivne lähenemine, muutuks ka konfidentsiaalsuskohustuse olemasolu tuvastamine probleemseks, sest lepingu teine pool võib alati väita, et see ei vasta tema tegelikule tahtele. Subjektiivse lähenemise seisukohalt on isiku tahe lepingulist kohustust

loovaks allikaks. Selle tagajärjeks on olukord, et kui isiku tahteavaldus ei peegelda tema tegelikku seesmist tahet, ei ole tahte deklaratsioon ka aluseks lepingulisele vastutusele (Friedmann 2003, 69).

Probleemi muudab keerukamaks asjaolu, kui lepingust ei kajastu konfidentsiaalsuskohustus. Kui nüüd üks osapool väidab, et nimetatud kohustus eksisteerib ja kohus seda tunnustab, ei tähenda see, et lähtutaks ühe poole tegelikust seesmisest tahtest. Pigem on kohus kasutanud objektiivset lähenemist, kuna mõlema poole ühine tegelik tahe ei selgunud. Kirjanduses on siiski täpsustatud, et mõlemad osapooled peavad saama aru, et antav teave on konfidentsiaalne (McDonagh 2001, 261). Kokkuvõtteks asub autor seisukohale, et konfidentsiaalsuskohustuse tuvastamisel ei lähtuta üksnes ühe isiku seesmisest tahtest.

Üldise õigussüsteemi teoorias ja õiguspraktikas on toodud välja, et sõltumata sellest, kas konfidentsiaalsussuhe on lepinguline või tuleneb *equity*'st²³, on selle testimiseks ja eksisteerimise tunnustamiseks peamine vahend eesmärgi uurimine, mille alusel informatsioon avaldati. Kui informatsioon avaldati piiratud eesmärgiks, siis võib harilikult tuvastada konfidentsiaalsuskohustuse olemasolu (Hull 1998, 90). Piiratud eesmärgi tuvastamist nimetatakse piiratud eesmärgi testiks (*Limited Purpose Test*).

Piiratud eesmärgi test leidis tunnustust ühes varasemas konfidentsiaalsuskaasuses *Morison v. Moat*.²⁴ Sellele viidati ka kohtuasjas *Torrington Mfg Ltd v. Smith*: „Kui antud informatsiooni tuleb pidada konfidentsiaalseks, siis selle kasutamine ja avaldamine on piiratud eesmärgiga, milleks ta on antud. See tuleneb konfidentsiaalsuse tavapärasest tähendusest, milleni on jõutud mitmete kaasuste alates *Morrison v Moat*” (Hull 1998, 90). Inglise õiguses on püütud avada konfidentsiaalsuskohustuse rikkumisest tuleneva edu lubava nõude eelduseid kohtuasjas *Coco v A. N. Clark (Engineers) Ltd*. Selles on toodud esile kolm elementi: esiteks peab informatsioon olema konfidentsiaalne, teiseks peab informatsioon olema antud olukorras (usaldussuhe), mis tekitab konfidentsiaalsuskohustuse ning kolmandaks peab leidma aset lubamatu informatsiooni kasutamine, mis kahjustab algselt informatsiooni andnud isikut (Lang 2003, 463). Sarnane on ka arstisaladuse rikkumise tunnused, mille kohaselt tuleb kõigepealt selgitada, kas avaldatud informatsioon oli konfidentsiaalne, siis kas patsient andis informatsiooni olukorras, millega kaasnes kohustus konfidentsiaalsusnõudest kinni pidada ja lõpuks, kas teavet kasutati ilma patsiendi volitusest tema enda kahjuks (Mason jt 1996, 87).

²³ Rooma õigusest pärinev mõiste (*aequitas*), mis elas Inglismaal edasi nn õigluskohutute (*courts of equity*) süsteemina (Ylikangas 1993, 147).

²⁴ *Morison* ja *Moat* tegutsesid koos äri alal, mille eesmärk oli teenida ravimi pealt, mille retsept oli teada ainult *Morison*ile. *Morison* avaldas saladuse *Moat*ile tingimusel, et viimane ei avalda seda kellelegi kunagi. *Moat* andis salajase valemi surivoodil oma pojale, kes lõi oma äri, mis hakkas konkureerima *Morisoni* äri. Kohus leidis, et nimetatud tegevust saab kohus takistada kahel alusel eraldi: lepingu rikkumine ja usalduse kuritarvitamine (Hull 1998, 27).

Kuigi üldise õigussüsteemi raames on piiratud eesmärgi test tunnustatud, tuleb analüüsida selle rakendatavust ka Eesti õiguskorras. Üldises õigussüsteemis on piiratud eesmärgi test kasutatav, kui ei eksisteeri kindlat kokkulepet konfidentsiaalsuskohustuse suhtes. Eestis kehtiva õiguse järgi võib nimetatud kohustuse tuletada hea usu põhimõttest (VÕS § 23 lg 1 p 4). Kui konfidentsiaalsuskohustuse tekkimisel tugineda hea usu põhimõttele (selle täiendamise funktsioonile), tuleb seda kuidagi argumenteerida. Põhjenduseks sobivad väited, et esiteks on tegemist usaldussuhtega ning teiseks anti teave üle piiratud eesmärgiks.

Mitte igasugune usaldussuhtes antud teabe kasutamine ei kujuta endast veel konfidentsiaalsuskohustuse rikkumist. Ka võlaõigusseadus sätestab, et kui lepingueelsetel läbirääkimistel osalenud isikule tehti teatavaks asjaolusid, mis ei kuulu avaldamisele, ei tohi ta, sõltumata lepingu sõlmimisest või sõlmimata jäämisest, neid asjaolusid teistele isikutele avaldada ega neid pahauskselt enda huvides ära kasutada (VÕS § 14 lg 4). Keeld pahauskselt mitte ära kasutada avaldatud informatsiooni võiks olla paremini mõistetav kasutades piiratud eesmärgi testi. Ka sätte sõnastus viitab sellele, et teatud eesmärgiks võib heauskselt kasutada konfidentsiaalsena saadud infot, nt otsustamaks lepingu sõlmimise üle.

Konfidentsiaalsuskohutuse tekkimisega seoses tõusetub küsimus selle tekkest seoses teabe mittesoovitud avaldamisega (*unsolicited disclosure*). Näiteks võivad kaks äriühingut konkureerida. Ühe äriühingu juhatuse saab aga andmeid, et teine äriühing töötab varsti välja tootmismeetodi, millel kogu esimese äriühingu tegevus põhineb. Püüdes seda takistada, tehakse tootmismeetodit väljatöötavale äriühingule ettepanek sõlmida litsentsileping ärisaladuse kasutamiseks, mille sisuks on nimetatud meetod. Ettepaneku juurde lisatakse ärisaladuse üksikasjalik kirjeldus, mis avab täielikult pakutava ärisaladuse olemuse. Probleem on siin selles, et äriühing, kellele pakkumus tehti, ei soovi litsentsilepingut sõlmida, kuna ta oleks ise ka peatselt selle ärisaladuse välja töötanud. Pakkumuse teinud pool on aga arvestanud võlaõigusseaduses sätestatud lepingueelsete läbirääkimiste regulatsiooniga, mille kohaselt kui lepingueelsetel läbirääkimistel osalenud isikule tehti teatavaks asjaolusid, mis ei kuulu avaldamisele, ei tohi ta, sõltumata lepingu sõlmimisest või sõlmimata jäämisest, neid asjaolusid teistele isikutele avaldada ega neid pahauskselt enda huvides ära kasutada (VÕS § 14 lg 4). Seetõttu on ka õiguskirjanduses juhitud tähelepanu asjaolule, et äriühingud, kellele pakutakse leiutisi (ärisaladusi) eraisikute poolt, peaksid töötama välja kindla poliitika nendega tegelemiseks (Hull 1998, 112). Käesoleva töö autori seiskohalt peab see võimaldama fikseerida äriühingu enda poolt välja töötatud ärisaladuse tekkemomendi.

Järgnev analüüs keskendub konfidentsiaalsuskohustuse lõppemisele. Konfidentsiaalsuskohustuse lõppemisel on oluline osa õigusel vabale eneseteostusele, mis väljendub lepinguvabaduse põhimõttes.

Kui konfidentsiaalsuskohutuse kui usalduskohutuse tekkeks ei ole isiku otsene tahteavaldus üldjuhul nõutav, siis konfidentsiaalsuskohutuse lõppemiseks peab isik siiski otseselt tahet avaldama. Näiteks vastavalt advokatuuriseadusele võib klient või tema õigusjärglane vabastada advokaadi kutsesaladuse hoidmise kohustusest oma kirjaliku nõusolekuga (AdvS § 45 lg 2). Sarnaselt saab isik või tema õigusjärglane kirjaliku nõusolekuga vabastada patendivoliniku kutsesaladuse hoidmise kohustusest (PatVS § 7 lg 3). Ka krediitiasutusel on õigus avaldada klienti puudutavat pangasaladust kolmandatele isikutele vaid kliendi kirjalikul nõusolekul (KredS § 88 lg 3). Tervishoiuteenuse osutamise regulatsiooni kohaselt saab patsient samuti loobuda konfidentsiaalsuskohutuse täitmisest (VÕS § 768 lg 1).

Seega võib asuda seisukohale, et peamine konfidentsiaalsuskohutuse lõppemise viis on õigustatud isiku nõusolek. Termin „õigustatud isik” vajab siiski täiendavat määratlemist. Eelkõige on tegemist isikuga, keda konfidentsiaalne teave puudutab. Samas võib tõusetuda päevakorda ka isiku pärija õigus anda nõusolek teabe avaldamiseks. Välismaisest erialakirjandusest tulenevalt ei peeta õigust konfidentsiaalsusele ülimalt isiklikku laadi õiguseks, mis ei läheks üle pärijatele (Campbell 1992, 675). Sarnasest kontseptsioonist lähtutakse ka Eesti õiguskorras, kuna sisuliselt annab nii advokatuuriseaduse (AdvS § 45 lg 2) kui ka patendivoliniku seaduse (PatVS § 7 lg 3) regulatsioon isiku õigusjärglasele õiguse vabastada vastavalt siis advokaat või patendivolinik kutsesaladuse hoidmise kohustusest.

Konfidentsiaalsuskohutuse lõppemise küsimus muutub aktuaalseks ka siis, kui saladuses hoitav teave saab üldsusele teatavaks. Näiteks on kaks isikut sõlminud kokkuleppe, mille alusel üks osapooltest võib kasutada teise ärisaladust, makstes selle eest aastatasu ja hoidudes salajast teavet kolmandatele isikutele avaldamast. Mingil põhjusel saab aga konfidentsiaalne info avalikkusele teatavaks. Tekib küsimus, kuivõrd peab nüüd kohustatud osapool hoiduma konfidentsiaalsuskohustust rikkumast. Samuti on probleemne olukord, kui sõlmitakse kokkulepe konfidentsiaalse teabe üleandmiseks, kuid selgub, et teavet saav osapool seda juba teadis. Autor on seisukohal, et avaldamis- ja enda huvides kasutamise piirangut antud juhul ei eksesteeri.

Sarnased küsimused tekivad ka advokaadi konfidentsiaalsuskohustusega. Advokaat on kohustatud hoidma saladuses talle õigusteenust osutades teatavaks saanud andmeid ning tema poole õigusteenuse saamiseks pöördumist (AdvS § 45 lg 1). Kui kliendilepinguga kohustub advokaat klienti siiski kohtus esindama, saab õigusteenuse saamiseks pöördumise fakt teatavaks. Vastavalt tsiviilkohtumenetluse seadustikule tehakse kohtuotsus avalikult teatavaks kuulutamisega või kantselei kaudu (TsMS § 226 lg 1). Autor on seisukohal, et advokaat võib siiski avaldada ainult seda teavet, mis on avalikult kättesaadav ehk mis tuleneb kohtulahendist. Igal juhul ei tohiks ta avaldada rohkem teavet, kui see, mida kolmas isik saaks

tutvudes iseseisvalt kohtulahendiga. Avaldatud kohtulahend ei õigusta advokaati avaldama kogu teavet, mille ta on saanud kliendiga suheldes usaldussuhte raames.

Lõpetuseks võib asuda seisukohale, et konfidentsiaalsuskohustus on üldjuhul sätestatud seaduses või tuleneb tsiviilõiguse üldpõhimõtetest (hea usu põhimõte). Konfidentsiaalsus kokkuleppel on peamiselt täpsustav ning õigusselgust tagav ülesanne. Konfidentsiaalsuskohustuse lõppemise viis seondub reeglina poolte kokkuleppega. Teised alused (nt ärisaladus saab üldiselt teatavaks) on sekundaarsed ning võivad tekitada mitmeid vaidlusi.

3.3 Konfidentsiaalsuskohustuse erandid

Käesolevas töös võetakse konfidentsiaalsuskohustuse erandite liigitamisel aluseks Ulpianuse loodud era- ja avaliku õiguse eristamise kriteerium. Ulpianus defineerib seda vahet järgmiselt: „Avalik õigus on see, mis lähtub Rooma riigi huvist, eraõigus, mis puudutab üksikisiku kasu” (D.1.1.1.2). Parafraseerides Ulpianust võib öelda, et konfidentsiaalsuskohustuse erandid erahuvides lähtuvad üksikisiku kasust ning avalikes huvides peavad silmas üldist hüve. Iseenesest on see liigitus nagu ka paljud teised tinglik. Põhjus on selles, et ka üksikisiku huvides tegutsemine on lõppastmes taandatav üldistele huvidele nagu ühiskonna rahuldav toimimine ning tema arenguks eelduste loomine.

Õigus konfidentsiaalsusele ei ole seega piiramatu ning esineb mitmeid aluseid konfidentsiaalsuskohustuses erandite tegemiseks. Samas on autor seisukohal, et mida olulisema sotsiaalse institutsiooniga on tegemist, seda piiratamad peaksid olema konfidentsiaalsuskohustuse erandid. Kuigi käesolevas töös keskendutakse eraõiguslikule konfidentsiaalsuskohustusele, peatutakse järgnevalt pihtija ja vaimuliku suhtel, mis juhatab sisse konfidentsiaalsuskohustuses tehtavate erandite temaatikaga seonduvad probleemid. Pihtija ja vaimuliku suhe ning sellega kaasnev pihisaladuse institutsioon iseloomustab autori arvates hästi konfidentsiaalsuskohustuse piiramisega tõusetuvaid probleeme, mis võivad tingida vajaduse võtta lähema vaatluse alla konfidentsiaalsuse olemuse ja eesmärgid.

Katoliku kirik peab pihisaladuse säilitamist äärmiselt oluliseks. Kohustus hoida sakramentaalset saladust peetakse nii tähtsaks, et isegi mitte kahju ärahoidmine ei luba kasutada pihil saadud teadmist. Pole haruldane teoloogide seisukoht, et pihiisa enese elu või riigi päästmiseks ei luba väiksematki pihisaladuse avaldamist (Bevilacqua 1996, 1737). Isegi pihtija ise ei saa vabastada preestrit pihisaladuse hoidmisest, sest pihisaladuse säilitamine ei seonu ainult pihtijaga, vaid ka usaldusega patukahetsuse sakramendi vastu. Seetõttu on kirik alati piinliku hoolega kaitsnud pihtimisel aset leidvat suhtlemist, käsitledes seda konfidentsiaalse suhtena inimese ja Jumala vahel, mis on vahendatud läbi preestri patukahetsussakramendis (Bevilacqua 1996, 1737 – 1738).

Usuvabadusel²⁵ põhineva pihisaladuse kaitse ainsad eesmärgid ei seonu seega isiku õigusega eraelule või informatsioonilisele enesemääramisele. Ka katoliku kiriku kauaaegne õpetus

²⁵ Põhiseadusest tuleneb, et igatühel on usuvabadus (PS § 40 lg 1). Usuvabadus kui õigus ja võimalus vaateid omada viitab *forum internum*’ile ehk siis passiivsele, seesmisele vabadusele (EV PS. Kom väljaanne 2002, 296). Põhiseadusest tuleneb samuti igatühe vabadus nii üksinda kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt täita usutalitust, kui see ei kahjusta avalikku korda, tervist ega kõlblust (PS § 40 lg 3). Siin tähendab usuvabadus aktiivset, eelkõige tegevuse läbi teostatud usuvabadust ehk siis *forum externum*’it (EV PS. Kom väljaanne 2002, 296). Pihisaladuse institut seonduv aktiivse usuvabadusega (*forum externum*). Nimelt võib asuda seisukohale, et usutalituse täitmise vabaduse kaitse hõlmab ka pihisaladuse kaitset.

rõhutada, et pihisaladuse esmane eesmärk on religiooni enese kaitse, individuaalse patukahetseja privaatsfäär on selle suhtes sekundaarne (Bevilacqua 1996, 1741). Sellest tuleneb, et usuvabadus sisaldab endas ka garantiid religioonile kui sotsiaalsele institutsioonile. Ka Eesti kirikute ja koguduste seadusest tuleneb, et vaimulik ei või avaldada temale erapihil või hingehoidlikul vestlusel usaldatut, samuti isikut, kes erapihil või hingehoidlikul vestlusel käis (KiKoS § 22). Kriminaalmenetluse seadustik sätestab omakorda, et Eestis registreeritud usuorganisatsiooni vaimulikul on õigus tunnistajana keelduda kutsetegevuses teatavaks saanud asjaolude kohta ütluste andmisest (KrMS § 72 lg 1 p 1). Selline regulatsioon tundub arvestavat ka religiooni kui institutsiooni enese kaitse eesmärgiga. Sama paragrahvi kolmas lõige sätestab siiski, et vaimulikul ei ole õigust keelduda ütluste andmisest, kui ütluste andmist taotleb kahtlustatav või süüdistatav (KrMS § 72 lg 3). Toodud kohustus vajab täiendavat analüüsimist. Tundub, et seadusandja ei ole siin silmas pidanud religioosse pihisaladuse esmast eesmärki (religiooni enese kaitset ehk usaldust teatud religioosse toimingu suhtes), vaid lähtub pihisaladuse reguleerimisel pihtija õigustest. Ka Eesti kontekstis kehtib seisukoht, et riik ei või võrdsustada pihtija ja pihiisa vahelise kommunikatsiooni n.ö tavalise konfidentsiaalsuskohustusega, mis kaasneb teatud sotsiaalselt olulise elukutsega, ignoreerides selle konfidentsiaalsussuhte religioosset dimensiooni ja õigust aktiivsele usuvabadusele (Bevilacqua 1996, 1743). Pihisaladus kaitseb lisaks pihtijale ka usaldust pihisaladuse kui religioosse toiminguna enese suhtes.

Tsiviilkohtumenetluse seadustikus on sätestatud, et vaimulikku ei või tunnistajana üle kuulata seoses temale usaldatuga (TsMS § 102 lg 4). Isik võib samas anda loa tema kohta konfidentsiaalset teavet omavate isikute nagu arst ja advokaat ülekuulamiseks (TsMS § 102 lg 2 p 1, 2). Loa andmise võimalust vaimuliku ülekuulamiseks seadus aga ette ei näe. Tekib küsimus, et kui annaks isik loa kuulata üle ka vaimulik, siis kuivõrd saaks sellist tegevust pidada õiguspäraseks, sest menetlusseadustikust tuleneb otsene keeld. Autori arvates on tsiviilkohtumenetluse seadustikku võimalik tõlgendada selliselt, et selle regulatsioon kaitseb ka pihisaladust religioosse toiminguna, mille avaldamiseks ei või luba anda isegi pihtija.

Karistusseadustiku paragrahvide 306 ja 307 grammatiline tõlgendamine viitab samuti pihtija õiguste kaitse regulatsioonile. Nimelt sätestab karistusseadustik, et teise isiku poolt toimepandud esimese astme kuriteost mitteteatamise eest karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega (KarS § 307 lg 1). Samas sätestab karistusseadustik, et toimepandud esimese astme kuriteost mitteteatamine kuriteo toimepanija vanema, lapse, lapsendaja, lapsendatu, venna, õe, vanavanema, lapselapse, abikaasa või tema vanema poolt ei ole süüline (KarS § 307 lg 2).

Situatsioonis, kus pihhiisa jätab teatamata esimese astme kuriteost, võib õigustust otsida õigusvastasuse regulatsioonist. Nimelt sätestab karistusseadustik, et õigusvastane on tegu, mis vastab seaduses sätestatud süüteo koosseisule ja mille õigusvastasus ei ole välistatud käesoleva seadustiku, muu seaduse, rahvusvahelise konventsiooni või rahvusvahelise tavaga (KarS § 27). Teo õigusvastasus võib olla välistatud seega ka muu seadusega.

Karistusseadustikust tuleneb ka põhimõte, mille kohaselt tegu, millega rikutakse õiguslikku kohustust, ei ole õigusvastane, kui isik peab üheaegselt täitma mitut õiguslikku kohustust ja tal ei ole võimalik kõiki täita, kuid ta teeb kõik endast oleneva, et täita kohustust, mis on vähemalt sama oluline kui rikutav kohustus (KarS § 30). Kirikute ja koguduste seadust tuleneb aga vaimuliku konfidentsiaalsuskohustus (KiKoS § 22).

Väliskirjanduses on rõhutatud, et seadusandlus, mis arvestab ainult pihtija õigusega on puudulik, kuna see keskendub täielikult teisele eesmärgile jättes välja palju sügavama religioosse konfidentsiaalsuse eesmärgi – religiooni enese kaitse (Bevilacqua 1996, 1741 – 1742). Seega on pihisaladusega seonduvad erandid probleemsed ning kahtluse korral tuleks pigem mitte lubada erandeid pihisaladuse kaitsesse. Samas arvestab Eesti õiguskord küllaltki suures ulatuses pihisaladuse eripäraga ning ei tohiks tekitada õiguslikke ja sotsiaalseid probleeme.

Pihisaladuse olemuse lühianalüüsi mõte seisnes taotluses juhtida tähelepanu asjaolule, et enne konfidentsiaalsuskohustuse suhtes erandite tegemist tuleb mõista, mille või kelle huvides see kohustus üldse eksisteerib.

3.3.1 Konfidentsiaalsuskohustuse erandid erahuvides

Konfidentsiaalsuskohustuse erandite küsimus erahuvides võib tõusetuda seoses kohustuste kollisiooniga. Konfidentsiaalsuskohustus võib kollideeruda teatud juhtudel teatamiskohustusega. See viibki küsimuseni, kuivõrd saab teatamiskohustus õigustada konfidentsiaalsuskohustuse rikkumist. Näiteks on advokaat teadlik, et ühel tema klientidest on pidevalt majanduslikud raskused. Nüüd aga pöördub tema poole isik, kes tahab majanduslikes raskustes oleva kliendiga alustada pikaajalist äriprojekti, millega seoses soovib ta advokaadilt konsultatsiooni. Tundub, et advokaadil esineb samal aja nii teatamis- kui ka konfidentsiaalsuskohustus. Eesti õiguskorras on konfidentsiaalsuskohustust kliendi ja advokaadivahelises usaldussuhtes peetud siiski nii oluliseks, et isegi kirjeldatud juhul ei ole lubatud temas erandite tegemine.

Advokatuuriseadus on selle probleemi lahendanud üheselt. Nimelt tuleneb advokatuuriseadusest, et advokaat ei või õigusteenust osutada, kui ta samas asjas on osutanud või osutab õigusteenust kliendi huvidega vastuolus olevate huvidega isikule (AdvS § 44 lg 4). Seega on leidnud tunnustamist kliendi ja advokaadi vahelise usaldussuhte väärtustamine, mis erinevate kohustuste kollisiooni korral käsitleb konfidentsiaalsuskohustust määravana. Samas on kohustuste kollisioon lahendatav ka proportsionaalsemate vahenditega, kui oleks seda konfidentsiaalsusest erandite tegemine. Autor on seisukohal, et siin ei ole kaalumisel mitte niivõrd kliendi õigus konfidentsiaalsusele erahuvina, kui just advokaadi kutse üldine usaldatavus. Õiguskord kaitseb lisaks kliendi õigustele ka kliendi ja advokaadi suhet kui sotsiaalset institutsiooni.

Järgnevalt analüüsitakse, kuivõrd patsiendi ja arsti usaldussuhe võimaldab erandite tegemist seoses konfidentsiaalsuskohustusega. Tervishoiuteenusega kaasnev konfidentsiaalsuskohustus aitab kindlustada usaldust patsiendi ja arsti suhte kui usaldust nõudva sotsiaalse institutsiooni vastu ning kaitsta isiku õigust eraelule ja informatsioonilisele enesemääramisele. Patsiendi ja arsti suhet iseloomustavad peamiselt kaks põhimõtet: esiteks patsiendi huvide ülimuslikkus ning teiseks patsiendi autonoomia (ka informatsiooniline autonoomia) (Case 2003, 208). Siiski võib tekkida probleem, kui patsient põeb nakkushaigust, mis on ohtlik tema ümbritsevatele. Võlaõigusseadusest tuleneb, et saladuses hoidmise kohustuse täitmisest võib mõistlikus ulatuses kõrvale kalduda, kui andmete avaldamata jätmise korral võib patsient oluliselt kahjustada ennast või teisi isikuid (VÕS § 768 lg 2). Autor on seisukohal, et enne konfidentsiaalsuskohustusest kõrvalekaldumist peab püüdma patsienti veenda, et viimane lubaks ka teiste isikute teavitamist. Vastavalt võlaõigusseadusele võib kokkuleppel patsiendiga kalduda konfidentsiaalsuskohustuse täitmisest kõrvale (VÕS § 768 lg 1).

Kui otsustada siiski arstisaladuse kohutusest kõrvale kaldumise kasuks, peab see olema tehtud mõistlikus ulatuses. Teavitamine võib hõlmama vaid kõige lähemaid isikuid, mitte üldsust tervikuna.

Kuna küsimus on siin eesmärgis takistada teiste isikute nakatamist, siis reguleerib antud olukorda ka karistusõigus. Vastavalt karistusseadustikule karistatakse teise inimese eluohtlikku või tema tervist raskelt kahjustada võivasse olukorda asetamise ja jätmise eest – rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega (KarS § 123).

Konfidentsiaalsuskohustuse erandite lubatavus tõusetub ka päevakorda, kui arst saab näiteks teadlikuks, et tema patsiendil on geneetiline haigus, mille eelsoodumus esineb suure tõenäosusega ka teistel suguvõsa liikmetel (nt eelsoodumus rinnavähiks). Negatiivsete tagajärgede vältimiseks peaksid selle suguvõsa naised käima tihedamalt naistearsti juures kontrollis, järgima teatud dieeti jne (Ngwena jt 1993, 73 vt Case 2003, 212).

Kõige esmane tegevus peab siin olema patsiendilt nõusoleku küsimine. Kui patsient siiski keeldub, tuleb toodud kaasust analüüsida tervishoiuteenuse osutamise lepingu seadusliku regulatsiooni kontekstis. Tuginedes sellele võib konfidentsiaalsuskohustuse täitmisest mõistlikus ulatuses kõrvale kalduda, kui andmete avaldamata jätmise korral võib patsient oluliselt kahjustada ennast või teisi isikuid (VÕS § 768 lg 2). Antud juhul ei saa öelda, et patsient kahjustaks siin oma tegevusega kedagi, kuna geneetiline eelsoodumus haigestumiseks rinnavähki esineb patsiendi sugulastel temast sõltumatult.

Autor on arvamusel, et on võimalik leida viise sugulaste teavitamiseks ilma, et seostada seda patsiendi haigusega. Seejuures peab loomulikult arvestama haiguse raskust, selle teadliku vältimise võimalikkust ning isikute ringi, kellele avaldada see teave.

Arstisaladus ei ole seega oma olemuselt nii absoluutne kui pihisaladus. Põhjuseks võiks olla näiteks ka see, et arst ei tegele üldjuhul niivõrd inimese hingeliste asjade kui tema füüsilise kehaga. Psühholoogidele ja psühhiaatritele laienev konfidentsiaalsuskohustus peaks oma olemuselt olema rangem, sest nemad on suuremal määral seotud inimese hingeeluga. Seda eesmärki peab silmas ka psühhiaatrilise abi seadus sätestades, et psüühikahäirega isiku raviarst ei ole kohustatud andma kellelegi ütlusi isiku eraelu kohta, mida ta sai teada oma tööülesannete tõttu (PsAS § 5 lg 3) ning psühhiaatrilist ravi ja diagnoosi puudutav teave on isiku eraelu saladus ja selle edastamine väljapoole raviprotsessi on lubatud ainult isiku enda või tema seadusliku esindaja kirjalikul nõusolekul, samuti juurdlusorgani, politsei, prokuratuuri või kohtu seadusest tuleneva nõude alusel (PsAS § 5 lg 2). Nagu näha, ei ole psühhiaatrilist ravi ja diagnoosi puudutav teave absoluutselt konfidentsiaalne ning nähakse ette erandeid. Autor peab toodud erandeid siiski põhjendatuks.

Arstisaladuse hoidmise kohustus ja erandite lubatavuse vahekord viib järgmise dialeemmani. Nimelt tekib küsimus, kas konfidentsiaalsusreegleid eirates jõuda selleni, et inimene loobub nõu ja ravi otsimast ning seetõttu suureneb haiguse levik, või absoluutset konfidentsiaalsust nõudes asetada teised inimesed ebaõiglaselt võimalikku nakkusohtu (Mason jt 1996, 91). Ühene vastus siin puudub. Üldpõhimõttena võib lähtuda seisukohast, et vaatamata eranditele, on arstikutse raames omandatud patsiente puudutav teave konfidentsiaalne. Erandite tegemisel arstisaladuse hoidmise osas peab arvestama, et oluline aspekt on arstikutse suhtes eksisteeriva usalduse kaitse, mistõttu peab erandite tegemine jääma äärmuslikuks abinõuks, mida rakendatakse kui muud võimalused on end ammendanud.

3.3.2 Konfidentsiaalsuskohustuse erandid avalikes huvides

Konfidentsiaalsuskohustuse suhtes võidakse näha ette erandeid lisaks erahuvile ka avalikes huvides. Erandite lubatavus seondub loomulikult konkreetse usaldussuhte olemusega. Näiteks kaasuse *Gartside v Outram* asuti seisukohale, et töötaja konfidentsiaalsuskohustust ei eksisteeri tööandja kuritegudega seonduvalt. *Initial Services Ltd v Putterill* laiendas nimetatud seisukohta veelgi. Selle kohaselt ei eksisteeri konfidentsiaalsuskohustust ebamoraalsete asjaolude suhtes, nagu näiteks klientide petmine (Crump 1980, 120). Nimetatud kaasused lähtuvad ideest, et õigusrikkumistele reageerimine on suurem väärtus, kui töötaja lojaalsus tööandja suhtes. Käesoleva töö autor nõustub, et kuigi töötaja ja tööandja suhet võib iseloomustada usaldussuhtena, ei ole sellest tulenev konfidentsiaalsuskohustus nii ulatuslik, et hõlmaks ka tööandja õigusvastase käitumise. Probleemsem on muidugi erandite lubatavus tööandja ebamoraalse käitumise puhul. Näiteks peab töötaja tööandja müügitegevust ebamoraalseks ning avaldab selle kohta teavet. Kahtluse korral tuleb pidada neid pigem mittesoovitavaks. Töötaja ja tööandja suhtest ei tulene siiski absoluutset konfidentsiaalsuskohustust.

Arstisaladuses erandite tegemine on oma olemuselt keerulisem. Kõigepealt võib peatuda erandite lubatavusel hariduslikel eesmärkidel. Näiteks arstitudengite viibimise võimaldamine tervishoiuteenuse osutamise juures. Taoline olukord on võlaõigusseaduse reguleeritud üheselt. Kõrvalise isiku juuresolek tervishoiuteenuse osutamisel on lubatud üksnes patsiendi nõusolekul välja arvatud juhul, kui tervishoiuteenuse osutamine kõrvalise isiku juuresolekuta ei ole võimalik, patsiendi nõusolekut ei ole võimalik küsida ja tervishoiuteenuse osutamata jätmine ohustaks oluliselt patsiendi tervist (VÕS § 765). Nimetatud norm järgib patsiendi autonoomia austamise põhimõtet. Seejuures toodud erandid on mõeldud pigem tervishoiuteenuse osutaja kaitseks, kui tervishoiuteenuse osutamine toimub teatud tingimustes. Näiteks osutab arst teadvuseta isikule abi avalikus kohas.

Arstisaladuses erandite tegemise lubatavus võiks tõusetuda päevakorda ka seoses teadusuuringutega. Õiguskirjanduses on põhjendatult rõhutatud, et rahva tervise parandamine läbi meditsiiniliste uuringute on oluline ühiskondlik väärtus (Case 2003, 208). Autor on seisukohal, et see ei pea toimuma konfidentsiaalsuse arvel. Teadusuuringute tegemine ei eelda reeglina uuritud isikute identifitseerimist võimaldavate andmete avaldamist. Seetõttu on võimalik edendada rahva tervist ka tingimustes, kus konkreetsed uuritavad ei kajastu uuringust.

Viimasena vaadeldakse avalikes huvides erandite lubatavust kliendi ja advokaadi vahelises usaldussuhtes. Eelneva pinnalt võib öelda, et advokaadi konfidentsiaalsuskohustus ei võimalda

üldjuhul erandite tegemist erahuvides, kuna tegemist on äärmiselt intensiivse usaldussuhtega. Karistusseadustikust tuleb eraldi koosseiski, mis sätestab karistuse kutse- või ametitegevuses teatavaks saanud teise isiku tervist, eraelu või äritegevust puudutava teabe avaldamise eest isiku poolt, kellel on seadusest tulenev kohustus hoida sellist teavet saladuses (KarS § 157). Selle paragrahvi eesmärgiks on luua võimalus usaldusliku suhte tekkeks olukorras, kus üks isik peab teisele isikule avaldama konfidentsiaalset informatsiooni (KarS. Kom väljaanne 2002, 321). Nimetatud paragrahv ei seonu ainult advokaadi kutsesaladusega, kuid iseloomustab siiski selle olulisust. Ka üldise õiguse süsteemi õiguspraktikas on jõutud sarnasele järeldusele. Nimelt kaasuse *Russel McVeagh McKenzie & Co v Tower Corporation* leidis rõhutamist, et konfidentsiaalsuskohustust kaitsevad normid aitavad tagada informatsiooni vaba ning täieliku vahetamise, mis on vajalik õigusteenuse osutamiseks (Mcvea 2000, 374).

Advokaadi kutsesaladuse suhtes tehtavad erandid on mitmel juhul seaduses otseselt reguleeritud. Advokatuuriseadusest tuleneb advokaadi õigus esimese astme kuriteo ärahoidmiseks esitada halduskohtu esimehele või tema määratud sama kohtu halduskohtunikule põhjendatud kirjalik taotlus kutsesaladuse hoidmise kohustusest vabastamiseks (AdvS § 44 lg 5). Tegemist on just nimelt advokaadi õiguse, mitte kohustusega. Nimetatud säte arvestab kliendi ja advokaadi vahelise usaldussuhte olemust ning võimaldab siiski advokaadil talitada ka vastavalt üldistele huvidele.

Huvitav regulatsioon tuleneb aga rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadusest. Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse regulatsiooni aluseks on direktiiv 2001/97/EC (edaspidi **Rahapesu tõkestamise direktiiv**), mis sätestab, et direktiivile allutatakse iseseisvad õigusnõustajad (s.h advokaadid). Veelgi üldisemal tasemel tuleneb sama regulatsioon FATF-i neljakümnest soovituselt (edaspidi **FATF-i nelikümmend soovitust**).²⁶

Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadust kohaldatakse ka advokaadile ja muule isikule, kes osutab nõustamisteenuseid (RahaPTRTS § 5 lg 1 p 7), kui ta tegutseb vahetult oma kliendi nimel või kasuks mis tahes rahalises või kinnisvaratehingus või aitab kliendil kavandada või sooritada tehingut, mis käsitleb:

- 1) kinnisvara ning osa, aktsia või ettevõtte tasu eest võõrandamist;
- 2) kliendi raha, väärtpaberite või muu vara haldamist;
- 3) panga-, hoiu- või väärtpaberikontode avamist või haldamist;
- 4) äriühingute asutamiseks, tegevuseks või juhtimiseks vajalike vahendite hankimist;

²⁶ FATF (*Financial Action Task Force*) valitsustevaheline organisatsioon, mille eesmärgiks on võidelda rahapesu ja terrorismi rahastamisega. FATF-i kohta lähemalt: http://www1.oecd.org/fatf/AboutFATF_en.htm#What%20is.

5) äriühingute või sarnaste üksuste asutamist, tegevust või juhtimist (RahaPTRTS § 5 lg 2).²⁷ Sisuliselt tähendab rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse kohaldamine advokaadile seda, et kui ta tuvastab tehingu sooritamisel olukorra, mille tunnused osutavad rahapesule, teatab ta sellest viivitamatult rahapesu andmebüroole (RahaPTRTS § 15 lg 1). Seejuures ei või isikut informeerida tema kohta rahapesu andmebüroole edastatud teatest (RahaPTRTS § 15 lg 5). Nii kohustusliku informatsiooni esitamatajätmine, mitteõigeaegne esitamine, kui ka isiku informeerimine rahapesu andmebüroole esitatud andmetest on karistatavad (vt RahaPTRTS § 26², 26⁴; KarS § 396).

Käesoleva töö autori arvates on nimetatud regulatsioon probleemne. Kui kliendi ja advokaadi suhte reguleerimisel teistes aktides arvestatakse selle usalduslikku iseloomu, siis nimetatud seadus ignoreerib seda täiesti. Täpsem on öelda, et Rahapesu tõkestamise direktiiv, sest viimane on rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse regulatsiooni aluseks, mis puudutab advokaatide teatamiskohustust.

Olukorda püüab mõnevõrra pehmendada rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse säte, mille kohaselt advokaatidele ei laiene teatamiskohustus kliendi õigusliku olukorra hindamisel ega kliendi nõustamisel kohtu- või vaidemenetluses, samuti seoses õiguslike vaidlustega mis tahes muus menetluses, sealhulgas nõustamisega menetluse algatamise või vältimise küsimustes, sõltumata sellest, kas teave on saadud enne menetlust, menetluse kestel või pärast menetlust (RahaPTRTS § 15 lg 4).

Vaatamata toodud sättele ning taotlusele siduda teatamiskohustus pigem advokaadi vahendustegevusega (vt RahaPTRTS § 5 lg 2), on teatamiskohutuse täitmine, millega omakorda kaasneb veel advokaadi kohustus seda kliendi eest varjata, kokkusobimatu kliendi ja advokaadi usaldussuhtega. Ühiskonnas peab olema institutsioone, mille poole võiks isik abi saamiseks pöörduda ilma, et ta kardaks enda n.ö ülesandmist. Seadusandja võib informatori küll formaalselt vastutusest vabastada²⁸, kuid iseenesest võib säilida vastuolu ühiskonna aluseks olevate väärtuste, sh põhiõigustega.

Kuna rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse regulatsioon tugineb Rahapesu tõkestamise direktiivile, siis ei ole tegemist kitsalt Eesti-keskse probleemiga. Sel teemal on võtnud sõna ka Euroopa Liidu Advokatuuride ja Õigusliitude Nõukogu (edaspidi **CCBE**). Sissejuhatavalt on CCBE avaldanud seisukoha usalduse kaitse kohta Euroopa advokaadi ja

²⁷ Käesolevas töös ei analüüsita pangasaladuse piirangut samas aktis. Üldjoontes võib nõustuda Ingrid Ulsti avaldatud seisukohaga: „Pangasaladuse kontseptsioon on teisenemas ja suure tõenäosusega ei muutu pangasaladus enam kunagi sama oluliseks ja laiaulatuslikuks, kui see oli varem” (Ulst 2003, 505).

²⁸ Vastavalt rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadusele rahapesu andmebüroo teavitamist teavitamiskohustusega isiku poolt ning asjakohaste andmete edastamist ei loeta seaduse või lepinguga pandud konfidentsiaalsusnõude rikkumiseks ning nende isikute suhtes ei kohaldata vastavate andmete avaldamise eest õigusakti või lepinguga ettenähtud vastutust (RahaPTRTS § 17 lg 2).

kliendi vahelises suhtes (edaspidi **Positsioon usalduse kaitsest**). Selle kohaselt on kliendi ja advokaadi vahelise usaldussuhte kaitse osa põhiõiguste ning samuti õigusriigi põhimõtte kaitsest, mistõttu CCBE on mures Euroopa hiljutiste arengute pärast, kuna need mõjutavad isiku põhiõigusi ja õigusriigi põhimõtet läbi privaatsfääri ja inimväärikuse ründamise. See väljendub advokaatide kohustamises avaldada andmeid, mis on neile avaldatud usaldussuhte raames (Positsioon usalduse kaitsest 2004, 2). CCBE on asunud seisukohale, et isikul on õigus eeldada tema ja advokaadi vahelise suhtluse konfidentsiaalsuse kaitset. Kui seda talle ei võimaldata, siis on takistatud nii õigusabi saamine kui ka õiguse leidmine. CCBE on rõhutanud vajadust kaitsta täielikult kliendi ja advokaadi vahelist kommunikatsiooni konfidentsiaalsust (Positsioon usalduse kaitsest 2004, 3).

CCBE positsioon nõude suhtes advokaadile teatada rahapesu kahtlustest ning Euroopa Komisjoni ettepaneku suhtes seondult kolmanda Euroopa Ühenduste direktiiviga rahapesust (edaspidi **CCBE positsioon Rahapesu direktiivi suhtes**) leiab, et advokaadile kohustuse panemine avaldada klienti puudutavat informatsiooni, kahjustab kliendi ja advokaadi vahelist suhet. Seetõttu taotleb CCBE nimetatud kohustuse tühistamist advokaatide suhtes (CCBE positsioon Rahapesu direktiivi suhtes 2004, 2).

Belgia Advokatuur on omakorda asunud Rahapesu direktiivist tuleneva advokaadi teatamiskohustuse suhtes eitavale seisukohale ning pöördunud Belgia konstitutsioonikohtusse. Argumendina on muuhulgas toodud Rahapesu direktiivi vastuolu inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikliga 6.²⁹ Rahapesu direktiivist tuleneva teatamiskohustuse panemine advokaatidele rikub advokaatide iseseisvuse ja kutsesaladuse nõuet, mis moodustavad IPKK artiklist 6 tuleneva kaitseõiguse (*right of the defence*) tuumiku (CCBE positsioon Rahapesu direktiivi suhtes 2004, 3).³⁰

Nii Rahapesu tõkestamise direktiiv, kui ka FATF-i nelikümmend soovitus lähtuvad avalikust huvist võidelda rahapesu kuritegude vastu. Kahtlemata on tegemist õige eesmärgiga. Seda kinnitatakse ka rahvusvahelise advokaadikutse ühiseisukohas seondult rahapesu vastase võitlusega (edaspidi **Ühiseisukoht**), milles olid esindatud nii Ameerika Ühendriigid, Euroopa, Jaapan kui ka Kanada. Siiski juhitakse tähelepanu asjaolule, et igati tervitatava rahapesuvastase võitlusega ei pea kaasnema teiste õiguste kadumine. Advokaadikutse keskme moodustavad kliendi ja advokaadi vaheline usaldussuhe ning advokatuuri sõltumatus. Kliendi ja advokaadi vahelise usalduse ning advokatuuri sõltumatuse kaitse on aluseks ka

²⁹ Igauhel on oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamise korral õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud õigusemõistmise volitustega institutsioon (IPKK art 6 lg 1).

³⁰ Samasele järeldusele jõuti anglo-ameerika kaasuses *MacDonald Estate v Martin*, kus asuti seisukohale, seda küll muus kontekstis, et erandite lubamine konfidentsiaalsuskohustuse suhtes riivab advokaadikutse tervikkust /*integrity*/ ning avalikku usaldust õigusemõistmisesse (Mcvea 2000, 374).

demokraatliku ja õiglase ühiskonna eksisteerimisele ning õigusriigi põhimõtte edendamisele (Ühisseisukoht 2003, 1). Ühisseisukohas on asjakohaselt juhitud tähelepanu, et enne nii põhimõtteliste õiguste piiramist tuleks viia läbi põhjalik ja adekvaatne uuring küsimuses, millises ulatuses advokaate ikkagi kasutatakse rahapesus (Ühisseisukoht 2003, 1).

Analüüsides Rahapesu direktiivi Eesti õigussüsteemi kontekstis, võib asuda seisukohale, et sellest tulenev konfidentsiaalsuskohustuse piirang ei ole kuigi proportsionaalne. Advokatuuriseadusest tuleneb, et isegi esimese astme kuriteo ärahoidmiseks ei ole advokaat kohustatud, vaid on üksnes õigustatud esitama halduskohtu esimehele või tema määratud sama kohtu halduskohtunikule põhjendatud kirjaliku taotluse kutsesaladuse hoidmise kohustusest vabastamiseks (AdvS § 44 lg 5). Rahapesu põhikoosseis on seejuures teise astme kuritegu, kuigi rahapesu kvalifitseeritud koosseis on esimese astme kuritegu (vt KarS § 394). Antud olukorras on autoril keeruline mõista, miks osade esimese astme kuritegude puhul on advokaadil ainult õigus küsida halduskohtult luba kutsesaladuse avaldamiseks ning teiste puhul, mis isegi ei pruugi olla esimese astme kuriteod, kohustus anda teavet oma kliendi suhtes. Samuti tekib küsimus, et kui rahapesu kahtluse puhul peab teatama, siis miks ei pea seda tegema teiste kuritegudega seoses.

Autor ei eita kuritegevuse vastase võitluse vajadust, kuid asub siiski seisukohale, et võetud meetmed peavad olema proportsionaalsed. Piltlikult öeldes advokaatide muutmine politsei salaagentideks ei ole seda kahtlemata. Kui isik kutsutakse politseisse või mõnda teisse jõustruktuuri, siis on ta teadlik selle institutsiooni ühiskondlikust rollist. Kui ta aga läheb advokaadi juurde, siis kaasnevad sellega omad ootused ja ettekujutlused. Vaevalt mahub nendesse ettekujutlustesse advokaadi salakuulaja roll. Autor nõustub kirjanduses avaldatud seisukohaga, et avalik huvi võib seisneda ka selles, et õiguskord tagab kliendi poolt advokaadile antud teabe salajasuse ning õiguse eeldada, et avaldatud teavet ei saa tema vastu kasutada. Õigusnormid, mis seda kaitsevad, aitavad kaasa vabale ja täielikule informatsiooni andmisele, mis on õigusteenuse osutamise eelduseks (Mcvea 2000, 373 – 374).

Autor on seisukohal, et esimese sammuna peab Eesti Advokatuur kujundama oma seisukoha Rahapesu direktiivist tuleneva advokaadi teatamiskohustuse suhtes. Autori andmetel seda 1. juuni 2005. aasta seisuga veel ei ole (Advokatuuri e-kiri 2005).

3.4 Kokkuvõte

Autor jõudis järeldusele, et konfidentsiaalsuskohutuse eesmärgiks on usalduse kui ühiskondliku väärtuse kaitse. Salajasus on kõigest üks vahend selle saavutamiseks.

Konfidentsiaalsuskohustus on üldjuhul sätestatud seaduses või tekib tsiviilõiguse üldpõhimõtete (näiteks hea usu põhimõtte) alusel. Kokkuleppel on konfidentsiaalsuskohutuse suhtes peamiselt täpsustav ning õigusselgust loov roll, mis aitab vältida vaidlusi nii konfidentsiaalsuskohutuse eksisteerimise kui ka selle objekti küsimuses.

Konfidentsiaalsuskohutuse peamine lõppemise alus on poolte kokkulepe (täpsemalt õigustatud isiku nõusolek teda puudutavat konfidentsiaalset teavet avaldada). Konfidentsiaalsuskohutuse lõppemine võib olla tingitud ka asjaolust, et konfidentsiaalne teave saab avalikuks. Seejuures ei tohi konfidentsiaalsuskohutusele allutatud isik olla kuidagi paremas olukorras, kui avalikust allikast teavet hankinud isik. Sellisele tulemusele võib jõuda ka advokaadi konfidentsiaalsuskohutust analüüsides. Näiteks kui eksisteerib avalikustatud kohtulahend, siis lõppeb selles ulatuses ka advokaadi konfidentsiaalsuskohustus.

Konfidentsiaalsuskohutuse erandite regulatsioon kehtivas õiguses on probleemne. Seda eriti kliendi ja advokaadi usaldussuhte puhul. Kuigi seadusandja arvestab üldjuhul nimetatud suhte eripäraga, esineb ka vastuolulisi regulatsioone. Üheks probleemiks on rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadusest tulenev advokaadi teatamiskohustus. Nimetatud probleem ei piirdu üksnes Eesti õiguskorraga, vaid on omane kõigile Euroopa Liidu liikmesmaadele. Advokaadi teatamiskohustus seoses rahapesu kahtlusega tuleneb nii Rahapesu direktiivist kui ka FATF-i neljakümnest soovitusest. Tegemist on nõudega, mis mõjub negatiivselt kliendi ja advokaadi vahelisele usaldussuhtele. Samal ajal on see ühiskonna seisukohalt vahendiks võitluses rahapesu vastu. Advokaadi seisukohalt aga puudutab see otseselt usaldussuhet kliendiga, mille keskmes on klienti puudutava teabe saladuses hoidmine. Selline regulatsioon muudab advokaadi piltlikult öeldes salakuulajaks, kes saades kliendilt usaldussuhtes raames konfidentsiaalset teavet, peab selles vastavatele riiklikele institutsioonidele edastama. Ühiskondlik positsioon eeldab advokaadilt usaldatavust.

Lõppsõna

Konfidentsiaalsuse kui usalduse uurimisel pidas autor vajalikuks alustada õigussüsteemi hierarhia tipust ehk siis konfidentsiaalsuskohutuse põhiseaduslikest alustest.

Analüüsid konfidentsiaalsuskohutuse põhiseaduslikke aluseid jõudis autor järeldusele, et konfidentsiaalsuskohustus tugineb lõppastmes põhiõigustele. Näiteks konfidentsiaalsuskohustus, mille objektiks on arstisaladus, kaitseb isiku õigusi eraelule ja informatsioonilisele enesemääramisele. Konfidentsiaalsuskohustus ei ole seejuures põhiõigustega samatasemeline mõiste. Õigusega informatsioonilisele enesemääramisele ei korrespondeeru konfidentsiaalsuskohustus, vaid kohustus austada isiku õigust informatsioonilisele enesemääramisele. Konfidentsiaalsuskohustus saab olla vaid viimase osaks.

Konfidentsiaalsuskohutuse aluseks olevad põhiõigused ei ole piiranguteta, mistõttu peavad esinema kaalukad asjaolud, millele toetudes võib öelda, et näiteks isiku õigused eraelule ja informatsioonilisele enesemääramisele kaaluvad üles teise isiku väljendamisvabaduse. Autori arvates on sellisteks asjaoludeks erilise suhte eksisteerimine teabe saaja ja teabe andja vahel, mida käesolevas töös nimetatakse usaldussuhteks. Töö autor lähtub eeldusest, et eraõiguslik konfidentsiaalsuskohustus esineb peamiselt usaldussuhtes.

Usalduse kategooria oli omane juba Vana-Rooma õigusele. Üldise õiguse ja Mandri-Euroopa traditsiooniga maades ei ole lähenemine sellele kategooriale ühesugune. Tuginedes vastavatele ajaloolisele praktikale ja välismaisele teooriale ning praktikale analüüsis autor nende kategooriate rakendamist Eesti õigussüsteemis.

Autor jõudis järeldusele, et Eesti õiguskorras esineb õigussuhteid, mida võib vaadelda usaldussuhtena. Usaldussuhe on võlasuhe, mis võib olla nii lepinguline kui ka lepinguväline. Lepinguliseks usaldussuhteks on näiteks suhe kliendi ja advokaadi ning patsiendi ja arsti vahel, lepinguväliseks usaldussuhteks aga erilist usaldusseisundit omava asjatundja ning sellele usaldusele tugineva kolmanda isiku vaheline suhe vastavalt VÕS §-le 1048.

Usaldussuhet iseloomustava kindlad tunnused. Tulenevalt Eesti õigusest võib usaldussuhet määratleda läbi usaldusseisundit omava isiku ning usalduskohustuste, mis tekivad reeglina lepingueelses staadiumis. Usaldusseisund on üldjuhul tingitud isiku professionaalsest seisundist (nt advokaat, kinnisvaramaakler, psühholoog, arst, äriühingu juhtorgani liige, patendivolinik) või isikule usaldatud teabe tõttu (nt lepingueelsetel läbirääkimistel avaldatakse

isikule ärisaladus). Usalduskohustused on reeglina sätestatud seaduses või tekivad tsiviilõiguse põhimõtete alusel.

Magistritöö omab otseseid puutepunkte õiguspraktikaga. Autor on seisukohal, et tulevikus suureneb kohtuvaidluste arv, mis keskendub näiteks arsti õiguste ja kohustuste täpsele piiritlemisele. Juba praegu on Riigikohus võtnud seisukoha arsti teatamis- ja arvestamiskohustuse suhtes (3-1-1-63-00).

Kuigi uurimustöös analüüsiti peamiselt usaldussuhet advokaadi ja arstiga, on sellest tulenevad järeldused kasutatavad ka patendivoliniku, kinnisvaramaakleri, äriühingu juhtorgani liikme või ka suhtekorraldaja kohustuste selgitamisel.

Kuna usaldussuhtega seonduvad usaldusseisundi omaja ulatuslikud kohustused, on oluline mõista selle olemust. Praktikas võib osutada oluliseks usaldussuhtest tulenevate kohustuste rikkumise vältimine. Näiteks peab asjatundja, kes annab oma arvamuse arvestama VÕS § 1048 regulatsiooniga. Praktilist tähtsust võib omada asjatundja kohustus uute teadmiste saamisel oma arvamuse täiendamise kohustusega seonduv. Uurimuses on põhjendatud seda väidet pikemalt.

Konfidentsiaalsuskohustuse, nii nagu ka teiste usalduskohustuste eesmärgiks on usalduse kaitse. Saladuses hoidmine on kõigest vahendiks usalduse kaitsmisel.

Sarnaselt teistele usalduskohustustele on ka konfidentsiaalsuskohustus üldjuhul sätestatud seaduses (nt advokaadil, tervishoiuteenuse osutajal, patendivolinikul) või tekib tsiviilõiguse põhimõtete (nt hea usu põhimõtte) alusel.

Konfidentsiaalsuskohustuse erandite regulatsioon kehtivas õiguses on probleemne. Seda eriti seoses advokaadi teatamiskohustusega, mis tuleneb rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadusest. Viimane omakorda tugineb Rahapesu direktiivile. Küsimus ei ole selles, et kuritegevuse vastu ei tule võidelda, vaid vahendite ja rollide sobivuses. Kui politsei või mõni muu jõustruktuur tegeleb kuritegude uurimisega, siis on see ühiskondlikult aktsepteeritav, kuna esineb rollide selgus. Autor on seisukohal, et advokaadi roll ühiskonnas eeldab usaldust, mida ei tohi kuritarvitada advokaat, riik ega ka teised institutsioonid. Seetõttu toetab autor CCBE ettepanekut, et Rahapesu direktiiv vajab advokaadi teatamiskohustuse osas muutmist. Samuti on soovitatav, et Eesti Advokatuur esitaks selge seisukoha nimetatud teatamiskohustuse suhtes.

Ühiskondlik eksisteerimine eeldab lisaks muudele väärtustele ka usalduse kaitset. Vastupidisel juhul kaotavad mõtte usaldusega seonduvad sotsiaalsed institutsioonid nagu näiteks kliendi ja advokaadi, patukahetseja ja pihtija, patsiendi ja psühholoogi suhe. Sel juhul jääb üle vaid nõustuda Vana-Kreeka filosoof Xenokratese mõttekäiguga, mille kohaselt on tal tulnud kahetseda vaid öeldut, aga väljaütlemata jäänut mitte kunagi (Kuulsate inimeste kuulsad mõtted 2000, 216).

Aleksei Kelli

2. juuni 2005. a

Summary

Duty of Confidentiality in a Fiduciary Relationship

1. Constitutional Bases of Duty of Confidentiality

Comprehension of legal system begins from constitution. All legal relationships, rights and duties may be regarded as results of the interaction between fundamental rights.³¹ The duty of confidentiality is no exception.

The author's objective is to provide his concept of possible fundamental rights and their limitations which could constitute the constitutional bases of duty of confidentiality. The first and the most general of fundamental rights which could serve as constitutional base of duty of confidentiality is the right to free self-realisation. It is provided in section 19 of the Constitution of the Republic of Estonia (hereinafter **the Constitution**). Duty of confidentiality is also influenced by the right to the inviolability of private and family life and the right to property which are provided in sections 26 and 32 of the Constitution.

For avoidance of doubt it must be emphasized that duty of confidentiality is not directly derived from *e.g.* the right to the inviolability of private and family life or some other fundamental right. The right to the inviolability of private and family life corresponds with the duty to respect the inviolability of private and family life. Duty of confidentiality could form a part of the described duty.

There is also a complicated question about how the fundamental rights influence private law. The author is of opinion that in some cases it might take place through general clauses of civil law as good faith (*bona fides*), good morals or public order.

The author did not intend to provide all-embracing catalogue of fundamental rights which influence duty of confidentiality but to show the constitutional framework of duty of confidentiality.

According to the thesis, some fundamental rights could be used as substantive arguments to determine whether duty of confidentiality exists. For instance the duties of the parties may also arise from the principles of good faith and reasonableness as provided in clause 23 (1) 4) of the Law of Obligations Act (hereinafter **LOA**). However this requires further argumentation. The arising of duty of confidentiality from the principle of good faith could be

³¹ Professor Raul Narits has put it as follows: „The catalogue of fundamental rights is the substance of the Constitution that shapes and forms the substantive basic order” (Narits 1998, 31).

supported in some context by the right to free self-realisation or the right to the inviolability of private and family life.

2 Fiduciary Relationships as a Precondition for Duty of Confidentiality

A normal social intercourse requires trust. Society also contains relationships which are exclusively based on trust. These kinds of relationships are called fiduciary relationships. “Fiduciary” is etymologically derived from “*fides*” which refers to trust.

Relationships between attorney and client or patient and doctor may serve as examples. Although a fiduciary relationship could be characterized as moral, psychological or some other phenomenon, in this thesis it is analyzed as a legal category. Moral aspects of fiduciary relationship are discussed if they have some legal outcome.

A moral fiduciary relationship does not need to precede a legal fiduciary relationship. They both arise essentially at the same time. For instance, an attorney-client legal fiduciary relationship does not require the preceding moral fiduciary relationship between them.

The author is of the opinion that a fiduciary relationship primarily means an obligation. Roman lawyers regarded an obligation, first of all, as a legal bond between persons. Today the term “obligation” refers to a relationship which, on the one hand, is viewed as a personal right and on the other, as a duty (Zimmermann 1996, 1). The author believes that a fiduciary relationship is an obligation which arises from bases provided by law. Accessory fiduciary duties already arise at a precontractual stage irrespective of the parties’ direct declaration of will and some of them do not cease to exist at the conclusion of a contract or even at the termination of a contract. This usually applies to the duty of confidentiality.

Legal fiduciary relationship may even be based on a fiduciary position of an expert described in section 1048 of LOA.³² Section 1048 of LOA is, however, an exceptional provision in general concept of fiduciary relationships (Uusen-Nacke 2003, 541).

The concept of fiduciary relationship is developed more clearly in the Common law system. Today in Common law system the term “fiduciary relationship” refers to one person’s duty to act for the benefit of other (*Black’s Law Dictionary* 1999, *sv fiduciary relationship*, 640). This

³² Section 1048 of LOA provides that the behaviour of an expert is deemed to be unlawful if the expert provides incorrect information or an incorrect opinion to another person in a financial matter or, regardless of receiving new knowledge concerning the matter, fails to correct the information or opinion already provided, and if the expert enjoys particular trust due to his professional activities and the person who was given the information or opinion could expect to rely on such trust. Although, there are no other duties which could be characterized as fiduciary in the relationship between an expert who enjoys trust due to his profession and a third party who relies on such trust referred to in section 1048 of LOA, it may still be regarded as one of fiduciary relationships.

means that the person (fiduciary) has to perform duties arisen from fiduciary relationship (fiduciary duties).

According to literature on Common law, a fiduciary relationship is not a subcategory of contract which arises by offer and acceptance. Nor is it a subcategory of noncontractual obligations. Like noncontractual obligations it arises from bases of law rather than by agreement. A fiduciary relationship belongs to a category of obligations of good faith (Worthington 1999, 504). American courts have acknowledged that remedies for breach of fiduciary duties have a deterrent purpose which justifies the inclusion of punitive damages (DeMott, 1992 474 – 475).

The starting-point for analyzing the concept of fiduciary relationship in continental tradition could be Roman law. Roman law clearly emphasized the importance of a category of trust (*fiducia*) in legal relationships. Roman law provided for certain relationships where one party acted for another in his own right. In this fiduciary relationship the person (fiduciary) was under a duty to safeguard the interest of the person relying on trust (Zimmermann 1996, 50).

The importance of trust in Roman law also becomes evident from provisions for authorisation agreement (*mandatum*). *Mandatum* was based on personal confidence. The term “*mandatum*” is etymologically derived from „*manus*” and “*dare*”. In the ancient world the offering of one’s hand was a most intimate sign of friendship (Zimmermann 1996, 424).

Besides the fiduciary relationship of an expert enjoying particular trust due to his profession and a third party relying on trust, some legal writers have also mentioned a contractual relationship (between client and attorney) as fiduciary (Markesinis and Unbearth 2002, 329). Legal writers have pointed out that an attorney and client have a special fiduciary relationship (Uusen-Nacke 2003, 540).

The author could not find a legal definition of a fiduciary relationship in Estonian legal system. However the author reached a conclusion that there are types of legal relationships which may be characterized as fiduciary. Relationships between client and attorney, patient and doctor could serve as examples.

It could be said that all fiduciary duties constitute a duty of a fiduciary to prefer the interests of a person relying on trust to his own (Lodge and Cunningham 1993, 295).

A fiduciary has principal and accessory fiduciary duties. Since principal duties of a fiduciary may vary, the author concentrates on accessory duties of a fiduciary. Accessory duties characteristic to a fiduciary relationship are duty of confidentiality, duty of loyalty, duty of notification and duty to respect the other party. In the context of analyzing fiduciary relationship between a bank and a borrower Common law writers have emphasized the

following duties: duty to not disclose, duty of disclosure to the borrower and duty to act in the borrower's best interest (Lodge and Cunningham 1993, 295 – 301).

Duty of confidentiality characterizes a fiduciary relationship similarly to duty of loyalty (*see* Pope and Lee 1999, 258). Etymologically, “confidentiality” is derived from “*confidentia*” which means trust. Legal literature sometimes refers to confidential relationships as fiduciary relationships (Beatson 1998, 261).

Confidentiality also refers to secrecy. The author is of the opinion that secrecy is a measure to protect trust.

Some legal writers of Common law tradition have taken up a position that duty of confidentiality contains two duties: duty not to disclose the confidential information and duty prohibiting its use (Hull 1998, 90; Coleman 1992, 44). In this thesis duty of confidentiality only refers to duty to maintain secrecy. Otherwise it would be difficult to distinguish duty of confidentiality from duty of loyalty.

The author reached a conclusion that the Estonian legal order indirectly recognizes fiduciary relationships. For instance, client and attorney or patient and doctor have contractual fiduciary relationships. Fiduciary relationship may be non contractual as in the relationship between the expert who enjoys particular trust and the person who relies on such trust pursuant to section 1048 of LOA.

Fiduciary relationships have certain features which distinguish them from other legal relationships. In accordance with the Estonian law, fiduciary relationship can be characterized through a party who enjoys particular trust due to his profession (fiduciary) and fiduciary's specific extensive accessory duties (fiduciary duties) which already arise at a precontractual stage. Fiduciary duties are usually provided by law or arise from principles of civil law. As a rule, a fiduciary relationship is a legal obligation which is independent of the existence of a contract. In case there is a contract between a fiduciary and a person relying on trust, the fiduciary relationship may give rise to some accessory duties of the fiduciary (fiduciary duties) if they are not already provided in the contract or extend the scope of application of such duties.

3 Differences of Duty of Confidentiality as a Fiduciary Duty

Defining confidential information as the object of duty of confidentiality may sometimes become of essential importance in performance of the duty. It is not usually very difficult to define information which is object of duty of confidentiality of attorneys and providers of

health care service. However the concept of trade secret is not so clear. The thesis deals with some problems related to the distinction of trade secrets from professional skills.

Duty of confidentiality is usually provided by law or arises from principles of civil law. The contract mainly specifies the object of duty of confidentiality.

The provisions of the authorisation agreement as a general framework of a contractual fiduciary relationship impose a duty of confidentiality on a mandatary. Pursuant to subsections 625 (1) and (2) of LOA during the performance of a mandate, the mandatary shall maintain the confidentiality of facts which become known thereto in connection with the mandate and which the mandator has a legitimate interest in keeping confidential and a mandatary's duty to maintain confidentiality shall continue after the expiry of the authorisation agreement to the extent needed to protect the legitimate interests of the mandator.

The provisions of a contract for provision of health care services specify duty of confidentiality arising from a patient-doctor fiduciary relationship. Subsection 768 (1) provides that providers of health care services shall maintain the confidentiality of information regarding the identity of patients and their state of health which has become known to them in the course of providing health care services. Actually, a similar duty in the moral sense was already provided in the Hippocratic Oath: "What I may see or hear in the course of the treatment or even outside of the treatment in regard to the life of men, which on no account one must spread abroad, I will keep to myself, holding such things shameful to be spoken about".

Duty of confidentiality is also imposed on an attorney by legal and moral norms. Subsection 45 (1) of the Bar Association Act (hereinafter **BAA**) provides that an attorney is required to maintain the confidentiality of information which has become known to him in the provision of legal services, the confidentiality of persons who request the advocate to provide legal services. Such duty shall have an unspecified term and it shall also apply after the termination of the activities of the advocate. Pursuant to subsection 5 (1) of the Code of Conduct of the Estonian Bar Association (hereinafter **CCEBA**) the relationship between an attorney and his client is founded upon trust. Therefore, all information given or received by him in the course of rendering legal services, is confidential.

Duty of confidentiality is not without limitations. The limitations can be divided into two groups: limitations made in private interest and those made in public interest. There are not many limitations made in private interest. However, the situation is rather complicated in respect to limitations made in public interest. The legislator has imposed a duty of notification about the client's affairs on attorneys. If attorney identifies a situation which might be an

indication of money laundering, he shall promptly notify the Financial Intelligence Unit thereof as provided in subsection 15 (1) of Money Laundering and Terrorist Financing Prevention Act. This duty is in contradiction with attorney's duty of confidentiality.

4. Conclusions

The thesis concentrated on characterizing of duty of confidentiality. The duty is influenced by many fundamental rights. The main legal context (relationship) where duty of confidentiality exists is fiduciary relationship. It is specific legal relationship (obligation) where one party has fiduciary position and fiduciary duties which are derived from the position. Duty of confidentiality is one of fiduciary duties which characterize the relationship. This duty has limitations, especially in public interest, which may have harmful effect to society. The author is of opinion that all limitation to duty of confidentiality should take into consideration the concept of fiduciary relationship and how the limitation would affect it.

Aleksei Kelli

2 June 2005

KASUTATUD KIRJANDUSE LOETELU

1. **Aarnio, A.** Õiguse tõlgendamise teooria. Juura, Õigusteabe AS, 1996.
2. **Alexy, R.** Kollisioon ja kaalumine kui põhiõiguste dogmaatika põhiprobleemid. – Juridica, 2001, nr I, lk 5 – 13.
3. **Alexy, R.** Põhiõigused Eesti põhiseaduses. Eriväljaanne. – Juridica, 2001, nr I, lk 5 – 94.
4. **Anderson, R., R., Steele, W., W.** Fiduciary Duty, Tort and Contract: A Primer on the Legal Malpractice Puzzle. – Southern Methodist University Law Review, Vol 47, 1993 – 1994, pp 235 – 269.
5. **Annus, T.** Riigiõigus. Õpik kõrgkoolidele. Juura, Õigusteabe AS, 2001.
6. **Arpo, M., Kingisepp, M.** Raviteenuse osutamise tsiviilõiguslikest alustest. – Juridica, 2000, nr 7, lk 451 – 460.
7. **Atiyah, P.** The Law of Contract. Oxford University Press, 1961.
8. **Beale, H., Hartkamp, A., Kötz, H., Tallon, D.** Cases, Materials and Text on Contract Law. Hart Publishing, 2002.
9. **Beatson, J.** Anson's Law of Contract. 27th Edition. Oxford University Press, 1998.
10. **Beatson, J., Friedmann, D.** Good Faith and Fault in Contract Law. Clarendon Press, 1997.
11. **Belling, D. W.** Põhiõiguste tähendus eraõigusele. – Juridica, 2004, nr 1, lk 3 – 10.
12. **Bevilacqua, A. C.** Confidentiality Obligation of Clergy from the Perspective of Roman Catholic Priests. – Loyola of Los Angeles Law Review, Vol 29, June 1996, pp 1733 – 1746.
13. **Borowski, M.** *Ad rem* ja *ad acta*. – Juridica, 2001, nr 1, lk 3 – 4.
14. **Brock, J.** The Propriety of Profitmaking: Fiduciary Duty and Unjust Enrichment. – University of Toronto Faculty of Law Review, Vol 58, Issue 2, Winter 2000, pp. 185 – 212.
15. **Campbell, D.** International Bank Secrecy. Sweet & Maxwell Ltd, 1992.
16. **Cane, P., Stapleton J.** The Law of Obligations. Essays in Celebration of John Fleming. Clarendon Press, 1998.
17. **Case, P.** Confidence Matters: The Rise and Fall of Informational Autonomy in Medical Law. – Medical Law Review, Vol 11, Issue 2, 2003, pp. 208 – 236.
18. **Catherwood, G.** Restrictive Covenants and Fiduciary Duty. Available: <http://www.fasken.com/WEB/FMDWEBSITEFRENCH.NSF/0/3BEE8E26894EEA4B8>

5256C47006886BD/\$File/GMC_RESTRICTIVE_COVENANTS_AND_FIDUCIARY_DUTY.PDF?OpenElement, 10 December 2004.

19. **Cranston, R.** Banks, Liability and Risks. Lloyd's of London Press Ltd, 1995.
20. **Crump, D. W.** Dix and Crump on Contracts of Employment. Butterworths, 1980.
21. **Coleman, A.** The Legal Protection of Trade Secrets. Sweet & Maxwell Ltd, 1992.
22. **DeMott, D., A.** Fiduciary Obligation under Intellectual Siege: Contemporary Challenges to the Duty to Be Loyal. – Osgoode Law Journal, Vol 30, Issue 2, 1992, pp. 472 – 497.
23. **Descartes, R.** Meditatsioonid esimesest filosoofiast. Katkendid. – Akadeemia, 1996, nr 8, lk 1642 – 1665.
24. **DiMatteo, L. A.** Equitable Law of Contracts: Standards and Principles. Transnational Publishers, Inc., 2001.
25. **Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne.** Juura, Õigusteabe AS, 2002.
26. **Elliott, C., Quinn, F.** Contract Law. Pearson Education Limited, 2001.
27. **Елютина, Е. В.** Правовая регламентация сохранения тайны. Государство и право, 2002, №. 8, с 16 – 23.
28. **Fernandez, A. R.** Arsti eraõigusliku vastutuse põhimõtted Saksa õiguses. – Juridica, 1998, nr 3, lk 115 – 123.
29. **Freeman, M. D. A.** Lloyd's introduction to jurisprudence. Sweet & Maxwell Ltd, 2001.
30. **Friedmann, D.** The Objective Principle and Mistake and Involuntariness in Contract and Restitution. – The Law Quarterly Review, Vol. 119, January 2003, pp. 68 – 93.
31. **Гусева, Н. С.** Защита коммерческой тайны в праве ФРГ и Российской Федерации. – Законодательство, 2002, №. 4, с 71 – 75.
32. **Hattenauer, H.** Euroopa õiguse ajalugu. I raamat. Fontes Iuris, 1995.
33. **Hull, J.** Commercial Secrecy: Law and Practice. Sweet & Maxwell Ltd, 1998.
34. **Ilus, T.** Isikuandmete kaitse olemus ja arengusuunad. – Juridica, 2002, nr 7, lk 435 – 446.
35. **Jaggo, O., Olle, V., Paal, K.** Meditsiiniõiguse kommentaarid. Eesti Patsientide Nõukoda, 2003.
36. **Janis, M., Kay, R., Bradley, A.** European Human Rights Law. Text and Material. Second Edition. Oxford University Press, 2000.
37. **Jones, P.** Privacy and the Private Sector: Law at the Crossroads of Evolution. – European Public Law, Vol 6, Issue 2, 2000, pp 275 – 301.

38. **Justinian's Institutes.** Translated with an Introduction by Peter Birks and Grant McLeod with Latin text of Paul Krueger. Duckworth, 1987.
39. **Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne.** Juura, Õigusteabe AS, 2002.
40. **Kingisepp, M.** Tarbijaõiguse areng, olemus ja kohaldamissfäär (loengukonspekt), 2004.
41. **Kingisepp, M.** Kahjuhüvitis postmodernses deliktiõiguses. Doktoriväitekiri. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2002.
42. **Kingisepp, M.** Võlasuhte olemus. I osa. (loengukonspekt), 2001.
43. **Koh, P.** Once a Director, Always a Fiduciary? – Cambridge Law Journal, Vol 62, Issue 2, July 2003, pp. 403 – 443.
44. **Kukrus, A.** Tööstusomandi õiguskaitse. Mats 1995.
45. **Kull, I., Käerdi, M., Kõve, V.** Võlaõigus I. Üldosa. Juura, Õigusteabe AS, 2004.
46. **Kull, I.** European and Estonian Law of Obligations – Transposition of Law or Mutual Influence? – Juridica International, 2004, No I, pp. 32 – 44.
47. **Kull, I., Parrest, I.** Teatamiskohustus võlaõigusseaduse kontekstis. – Juridica, 2003, nr 4, lk 213 – 224.
48. **Kull, I.** Hea usu põhimõtte kaasaegses lepinguõiguses. Doktoriväitekiri. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2002.
49. **Kull, I.** Principle of Good Faith and Constitutional Values in Contract Law. – Juridica International, 2002, No VII, pp. 142 – 148.
50. **Kuulsate inimeste kuulsad mõtted.** I osa. Aforismid. Muinas- ja antiikaeg. Ersen, 2000.
51. **Köhler, H.** Tsiviilseadustik. Üldosa. Õpik. Juura, Õigusteabe AS, 1998.
52. **Lagerspetz, O.** Usaldus kui kõlbeline nõue. III Avatud Ühiskonna Foorum „Usaldus” (18. aprill 1998). Avatud Eesti Fond, 1999.
53. **Lahe, J.** Lepingueelsete kohustuste ning eellepingu rikkumisest tulenev tsiviilõiguslik vastutus. – Juridica, 2004, nr 10, lk 681 – 687.
54. **Lando, O.** The Structure and Salient Features of the Principles of European Contract Law. – Juridica International, 2002, No VII, pp. 4 – 15.
55. **Lang, J.** The Protection of Commercial Trade Secrets. – European Intellectual Property Review, Vol 25, Issue 10 October 2003, pp. 462 – 471.
56. **Larenz, K.** Lehrbuch des Schuldrechts. Band I. Allgemeiner Teil. 14. Auflage. Verlag C.H. Beck, 1987.
57. **Laurie, G. T.** Patsiendi autonoomia tegelikkus või fiktsioon. – Juridica, 1994, nr 10, lk 250 – 251.

58. **Link, E-H.** HIV ja AIDS ning patsiendi õiguste kaitse Eestis. – *Juridica*, 1999, nr 6, lk 266 – 268.
59. **Lodge, K. M., Cunningham, T. J.** The banker as inadvertent fiduciary: Beware a borrower's special trust and confidence. – *Commercial Law Journal*, Vol 98, Issue 3 Fall 1993, pp 277 – 303.
60. **Luts, M., Sootak J.** Tekste meditsiiniõigusest II. Kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadus. Kommenteeritud väljaanne. Sihtasutus Iuridicum, 1998.
61. **Markesinis, B. S., Unberath, H.** The German Law of Torts. A comparative Treatise. Fourth Edition Entirely Revised and Updated. Hart Publishing, 2002.
62. **Markesinis, B. S., Lorenz, W., Dannemann, G.** The German Law of Obligations. Law of Contracts and Restitution: A Comparative Introduction. Volume I. Clarendon Press, 1997.
63. **Maruste, R.** Põhiseadus ja selle järelevalve. Võrdlevad selgitused. Kommentaarid. Tekstid. Juura, Õigusteabe AS, 1997.
64. **Mason, J. K., McCall Smith, R. A.** Õigus ja meditsiinieetika. Juura, Õigusteabe AS, 1996.
65. **McDonagh, M.** FOI and confidentiality of commercial information. – *Public Law*, Summer 2001, pp 256 – 267.
66. **McGhee, J.** The Role of Fiduciary Obligations in Commercial Disputes. Available: <http://portal.nasstar.com/2/Files/Seminar/PDF/JMlectureOct99.pdf>, 22 September 2004.
67. **Merusk, K., Narits, R.** Eesti konstitutsiooniõigusest. Juura, Õigusteabe AS, 1998.
68. **Mevea, H.** „Heard it through the Grapevine”: Chinese Walls and Former Client Confidentiality in Law Firms. – *The Cambridge Law Journal*, Vol 59, Part 2 July 2000, pp 370 – 389.
69. **Miller, D.** Tõde avatud ühiskonnas. III Avatud Ühiskonna Foorum „Usaldus” (18. aprill 1998). Avatud Eesti Fond, 1999.
70. **Musy, A. M.** Disclosure of Information in the Pre-contracting Bargaining. A Comparative Analyses. Available: <http://www.jus.unitn.it/cardoza/Review/Contract/Musy-1995/musy1.htm>, 24 August 2004.
71. **Myers, J. M.** International Strategies to Combat Money Laundering. Available: http://www.icclr.law.ubc.ca/Publications/Reports/myer_pap.pdf, 28 March 2005.
72. **Narits, R.** Õiguse entsüklopeedia. Juura, Õigusteabe AS, 2002.
73. **Narits, R.** Fundamental Rights and Freedoms in Estonian Constitution. – *Juridica International*, 1998, No I, pp. 25 – 34.

74. **Nicholas, B.** The French Law of Contract. Oxford University Press, 1996.
75. **Nicolas, B.** An Introduction to Roman Law. Oxford University Press, 1975.
76. **Nõmper, A.** Stigma abordi kaasus. Ettepanek muuta karistusseadustiku eelnõu. – Juridica, 2000, nr 7, lk 435 – 450.
77. **Ojamäe, E.** Töötaja konkurentsikeeld kui lojaalsuskohustus. – Juridica, 2004, nr 2, lk 103 – 116.
78. **Ovey, C., White, R.** Jacobs & White European Convention on Human Rights. Third Edition. Oxford University Press, 2002.
79. **Paulus, C. G.** Tsiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuse tegemise menetlus ja sundtäitmine. Juura, Õigusteabe AS, 2002.
80. **Peden, E.** Policy Concerns Behind Implication of Terms in Law. – The Law Quarterly Review, Vol. 117, July 2001, pp. 459 – 476.
81. **Pilving, I.** Sugupuud müügiks ja roolijoodikud häbiposti? Isikuandmetega seonduvad piirangud avaliku teabe avaldamisel. – Juridica, 2004, nr 2, lk 75 – 85.
82. **Pisuke, H.** Autor ja ülikool. Autoriõiguse alused. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004.
83. **Pisuke, H., Kukrus, A.** The Enforcement of Industrial Property Rights in Estonia. – International Review of Industrial Property and Copyright Law, Vol 32, August 2001, pp. 875 – 1002.
84. **Pope, D. J., Lee, S.** Breach of Fiduciary Duty and Punitive Damages. – Defense Counsel Journal, Vol. 66, April 1999, pp. 257 – 265.
85. **Potter, L.** Failure to Disclose HMO Incentives and the Breach of Fiduciary Duty: Is a New Cause of Action Against Physicians the Best Solution? – University of San Francisco Law Review, Vol 34, 1999 – 2000, pp. 733 – 764.
86. **Raa, R., Siibak, K.** Pangasaladus. – Juridica, 2002, nr 3, lk 171 – 176.
87. **Raud, R.** Usaldus ja kontroll. Ettekanne Avatud Ühiskonna Foorumil (18. aprill 1998). Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.sirp.ee/Arhiiv/15.05.98/Sots/sots1-5.html>, 19. november 2004.
88. **Raukas, M.** Capita selecta loengukonspekt TÜ Õigusinstituudis peetud loengute põhjal. Koostas A. Kelli, 2003.
89. **Reid, K.** A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights. 2nd Edition. Sweet&Maxwell Ltd, 2004.
90. **Rojahn, S.** Unfair Competition – Trade Secrets: Arguing Trade Secrets Infringement. Enforcement of Intellectual Property Rights and Patent Litigation. Proceedings of the Symposium held from 10 to 14 September 2001. European Patent Office, 2001.
91. **Schlechtriem, P.** Võlaõigus. Eriosa. 4. trükk. Juura, Õigusteabe AS, 2000.

92. **Schlechtriem, P.** Võlaõigus. Üldosa. Juura, Õigusteabe AS, 1999.
93. **Sepper, S.** Politsei proovib kangutada ajakirjanduse alustalasid. – Eesti Päevaleht (21.02.2004). Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.epl.ee/artikkel_258328.html, 10. detsember 2004.
94. **Северин, В. А.** Право и информация. – Вестник Московского Университета, 2000, №. 5, с 55 – 73.
95. **Северин, В. А.** Право и информация. – Вестник Московского Университета, 2001, №. 6, с 21 – 36.
96. **Sootak, J.** Meditsiiniõiguse eetilistest lähtekohtadest. – Juridica, 1995, nr 8, lk 331 – 332.
97. **Zimmermann, R.** The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civil Tradition. Oxford University Press, 1996.
98. **Tampuu, T.** Sissejuhatus lepinguväliste võlasuhete õigusesse: üldprobleemid, tasu avaliku lubamise ning asja ettenäitamise õigus. – Juridica, 2002, nr 4, lk 230 – 241.
99. **Tiivel, T.** Piiratud vastutusega äriühingu juhatuse liikme lojaalsuskohustus. – Juridica, 2001, nr 4, lk 225 – 233.
100. **Triipan, M.** Proportsionaalsuse printsiip riigi- ja haldusõiguses. – Juridica, 2001, nr 5, lk 305 – 313.
101. **Tsitaadiraamat.** Ersen, 2002.
102. **Ulst, I.** Rahapesu ja terrorismi finantseerimine: regulatiivsed aspektid ja finantssüsteemi kaitsmine. – Juridica, 2003, nr 7, lk 501 – 508.
103. **Uusen-Nacke, T.** Kolmandat isikut kaitsev leping. Asjatundja vastutus kolmandate isikute ees. – Juridica, 2003, nr 8, lk 536 – 542.
104. **Varul, P.** On Effect of Constitution on Bannkrruptcy Law. – Juridica International, 2002, No VII, pp. 150 – 157.
105. **Varul, P.** Legal Policy Decisions and Choices in the Creation of New Private Law in Estonia. – Juridica International, 2000, No V, pp. 104 – 118.
106. **Watkin, T. G.** An historical Introduction to Modern Civil Law. Dartmouth Publishing Company Limited, Ashgate Publishing Ltd, 1999.
107. **Whincup, M. H.** Contract Law and Practice. The English System and Continental Comparisons. Kulwer Law and Taxation Publishers, 1990.
108. **Wieacker, F. A.** History of private law in Europe with particular reference to Germany. Oxford University Press, 1995.
109. **Wilhelmsson, T.** Critical studies in private law. A Treatise on Need-Rational Principles in Modern Law. Kluwer, 1992.

110. **Wittgenstein, L.** Tõsikindlusest. Ilmamaa, 2000.
111. **Worthington, S.** Fiduciaries: When is Self-Denial Obligatory? – Cambridge Law Journal, Vol 58, Issue 3, November 1999, pp. 500 – 508.
112. **Ylikangas, H.** Miks õigus muutub? Seadus ja õigus ajaloolise arengu osana. Fontes iuris, 1993.

KASUTATUD MUU MATERJALI LOETELU

113. **Advokatuuri e-kiri.** 1. juuni 2005.
114. **Black's Law Dictionary.** Seventh Edition. Editor in Chief Bryan A. Garner. West Group, 1999.
115. **CCBE position on the requirements on a lawyer to report suspicions of money laundering and on the European Commission Proposal for a Third EU Directive on Money Laundering** (November 2004). Available: http://www.ccbe.org/doc/En/ccbe_position_paper_money_laundering_%20051104_en.pdf, 14 April 2005.
116. **Confidentiality and Confidential Disclosure Agreements.** Available: <http://www.patent.gov.uk/patent/info/cda.pdf>, 28 March 2005.
117. **Digestae. Liber Primus.** Available: <http://www.thelatinlibrary.com/justinian/digest1.shtml>, 17 November 2004.
118. **Eesti Advokatuuri eetikakoodeks.** Jõustunud 1. juunil 1999. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.advokatuur.ee/?sisu_id=5, 14. mai 2004.
119. **Eesti ajakirjanduseetika koodeks.** Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.eall.ee/eetikakoodeks.html>, 14. mai 2004.
120. **Eesti arstieetika koodeks.** Vastu võetud Eesti Arstide Liidu üldkogu poolt 6. oktoober 1995. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.arstideliit.ee/arstieetika_koodeks.php, 17. detsember 2004.
121. **Euroopa Liidu Advokaatide Eetikakoodeks.** Vastu võetud Euroopa Liidu riikide Advokatuuride ja Õigusliitude poolt Lyonis 28. novembril 1998. aastal peetud CCBE Plenaaristungil ja muudetud CCBE Plenaaristungil 6. detsembril 2002. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.ccbe.org/doc/Ee/code2002_ee.pdf, 5. jaanuar 2005.
122. **Financial Action Task Force on Money Laundering. The Forty Recommendations** (20 June 2003), Available: http://www1.oecd.org/fatf/pdf/40Recs-2003_en.pdf, 10 April 2005.
123. **Hippocratic Oath,** <http://www.pbs.org/wgbh/nova/doctors/oath_classical.html>, 28 February 2005.
124. **Joint statement by the international legal profession on the fight against money-laundering.** Available: http://www.ccbe.org/doc/En/signed_statement_030403_en.pdf, 14 April 2005.
125. **Advokatuuri e-kiri**
126. **Piibel. Vana ja Uus Testament.** Soome Piibliselts, 1989.

127. **Protection of Confidences between European Lawyer and Client** (December 2004).
Available: http://www.ccbe.org/doc/En/protection_of_confidences_between_lawyer_and_client_en.pdf, 12 April 2005.

KASUTATUD ÕIGUSALLIKATE LOETELU

128. **Advokatuuriseadus.** 21. märts 2001. – RT I 2001, 36, 201; 2003, 4, 22.
129. **Audiitortegevuse seadus.** 10. veebruar 1999. – RT I 1999, 24, 360; 2003, 23, 133.
130. **Avaliku teabe seadus.** 15. november 2000 – RT I 2000, 92, 597; 2003, 26, 158.
131. **Eesti Vabariigi põhiseadus.** Rahvahääletusel vastu võetud 28. juuni 1992. – RT I 1992, 26, 349; 2003, 29, 174.
132. **Haldusmenetluse seadus.** 6. juuni 2001. – RT I 2001, 58, 354; 2003, 78, 527.
133. **Isikuandmete kaitse seadus.** 12. veebruar 2003. – RT I 2003, 26, 158; 2004, 30, 208.
134. **Karistusseadustik,** 6. juuni 2001. – RT I 2001, 61, 364; 2004, 54, 387.
135. **Kirikute ja koguduste seadus,** 12. veebruar 2002. – RT I 2002, 24, 135; 2004, 54, 391.
136. **Kohanimeseadus,** 5. november 2003. – RT I 2003, 73, 485; 2004, 22, 148.
137. **Konkurentsiseadus.** 5. juuni 2001. – RT I 2001, 56, 332; 2003, 23, 133.
138. **Krediitiasutuste seadus.** 09. veebruar 1999 – RT I 1999, 23, 349; 2004, 37, 255.
139. **Kriminaalmenetluse seadustik.** 12. veebruar 2003. – RT I 2003, 27, 166; 2004, 54, 387.
140. **Kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadus.** 11. juuni 1997. – RT I 1997, 51, 824; 2003, 18, 102.
141. **Nimeseadus.** 15. detsember 2004. – RT I 2005, 1, 1.
142. **Patendivoliniku seadus.** 21. veebruar 2001. – RT I 2001, 27, 151; 2003, 88, 594.
143. **Psühhiaatrilise abi seadus.** 12. veebruar 1997. – RT I 1997, 16, 260; 2002, 62, 377.
144. **Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise.** 25. november 1998. – RT I 1998, 110, 1811; 2005, 13, 64.
145. **Raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus.** 25. novembril 1998. – RTI 1998, 107, 1766.
146. **Tarbijakaitse seadus.** 11. veebruar 2004. – RT I 2004, 13, 86; 41, 278.
147. **Tsiviilkohtumenetluse seadustik.** 22. aprill 1998. – RT I 1998, 43/45, 666; 2004, 46, 329.
148. **Tsiviilseadustiku üldosa seadus.** 27. märts 2002. – RT I 2002, 35, 216; 2003, 78, 523.
149. **Võlaõigusseadus.** 26. september 2001. – RT I 2002, 35, 216; 2004, 37, 255.
150. **Äriseadustik.** 15. veebruar 1995. – RT I 1995, 26/28, 355; 2003, 88, 591.
151. **Nimeteadusliku usaldusasutuse määramine.** VV korraldus 17. juunist 2004 nr 430-k. – RTL 87, 1376, 2004.

152. **Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon.** 4. november 1950. – RT II 1996, 11/12, 34.
153. **Directive 2001/97/EC** of the European Parliament and of the Council of 4 December 2001 amending Council Directive 91/308/EEC on prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering. Available: http://europa.eu.int/celex/cgi/sga_rqst?SESS=21706!CTXT=6!UNIQ=5!APPLIC=celexext!FILE=VISU_viana_6_0_1!DGP=0!VI_txt0, 12 April 2005.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA LOETELU

Eesti Vabariigi kohtulahendid

154. **Riigikohtu tsiviilkolleegiumi** 21. detsembri 2004. a otsus OÜ Amaterasu kassatsioonkaebus suhtes Tallinna Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi 15. 06. 2004. a otsusele OÜ Amaterasu hagi AS NG Investeeringud vastu aktsiate ülevõtmise õiglase hüvitise määramiseks ja 149 648 krooni 38 senti saamiseks, nr 3-2-1-145-04, RT III 2005, 3, 27.
155. **Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi** 6. märtsi 2002. a otsus tunnistada käibemaksuseaduse § 18 lg 8 2. lause 12. juunil 1996 vastu võetud käibemaksuseaduse muutmise seadusega kehtestatud redaktsioonis põhiseadusevastaseks, nr 3-4-1-1-02, RT III 2002, 8, 74.
156. **Riigikohtu kriminaalkolleegiumi** 30. mail 2000. a otsus tühistada Tartu Ringkonnakohtu kriminaalkolleegiumi 20. märtsi 2000. a otsus Irene Kärneri süüdistusasjas ning saata kriminaalasi uueks arutamiseks Tartu Ringkonnakohtu teisele kohtukoosseisule, nr 3-1-1-63-00, RT III 2000, 19, 202.
157. **Riigikohtu kriminaal- ja tsiviilkolleegiumi vaheline erikogu** 1. detsembril 1997. a otsus Yens Marsen Lutheri kassatsioonkaebuse alusel Tallinna Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi 27. märtsi 1997. a otsuse Yens Marsen Lutheri hagi Ülo Pärnitsa ja AS-i Media vastu au teotavate andmete ümberlükkamiseks ja au teotamisega tekitatud moraalse kahju hüvitamiseks, nr 3-2-1-99-97, RT III 1997, 33, 352.

Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendid

158. *Niemietz v Germany*, 16 December 1992 (No. 251B). Available: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=2376613&skin=hudoc-en&action=request>, 1 February 2005.
159. *Plon (societe) v. France*, 18 May 2004 (No. 58148/00). Available: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=6&portal=hbkm&action=html&highlight=secret&sessionId=2378590&skin=hudoc-en>, 1 February 2005.

Euroopa Kohtu lahendid

160. *Case C-309/99*. Available:

http://europa.eu.int/celex/cgi/sga_rqst?SESS=22516!CTXT=6!UNIQ=5!APPLIC=celexext!FILE=VISU_visom_6_0_2!DGP=0!VI_txt1, 1 February 2005.

Üldise õigussüsteemi kohtute lahendid

161. *Russel McVeagh McKenzie & Co v. Tower Corporation* (1998). In: H. Mcvea, *Op cit*, p 374.
162. *Vallinoto v. DiSandro* (1997). In: D. J. Pope, S. Lee, *Op cit*, p 262.
163. *Doe v. Roe* (1997). In: D. J. Pope, S. Lee, *Op cit*, p 261.
164. *Hendry v. Pelland* (1996). In: D. J. Pope, S. Lee, *Op cit*, p 263.
165. *Bristol and West Building Society v. Mothew* (1996). In: P. Cane, J. Stapleton, *Op. Cit*, 129; J. McGhee, *Op cit*, p 3.
166. *Hendry v Pelland* (1996). In: D. J. Pope, S. Lee, *Op cit*, p 263.
167. *Henderson v. Merret Syndicates* (1995). In: J. McGhee, *Op cit*, p 3.
168. *Attorney - General of Hong Kong v. Reid* (1994). In: J. McGhee, *Op cit*, p 5.
169. *Lansing Linde Ltd v. Kerr* (1991). In: J. Lang, *Op cit*, p 463.
170. *Ainsworth v. First Bank* (1991). In: K. M. Lodge, T. J. Cunningham, *Op cit*, p 286.
171. *MacDonald Estate v. Martin* (1991). In: H. Mcvea, *Op cit*, p 374.
172. *Attorney General v. Guardian Newspapers (No 2)* (1990). In: P. Case, *Op cit*, p 218.
173. *Deist v. Waccholz* (1983). In: K. M. Lodge, T. J. Cunningham, *Op cit*, pp 283 – 284.
174. *In re Teltronics* (1983). In: K. M. Lodge, T. J. Cunningham, *Op cit*, pp 285.
175. *Thomas Marshall (Exports) Ltd v. Guinle* (1978). In: A. Coleman, *Op cit*, p. 44; D. W. Crump, *Op cit*, p 119.
176. *Umbaugh Pole Building Co v. Scott* (1979). In: K. M. Lodge, T. J. Cunningham, *Op cit*, p 287.
177. *Daugherty v. Runner* (1978). In: R. R. Anderson, W. W. Steele, *Op cit*, p 245.
178. *Pigg v. Robertson* (1977). In: K. M. Lodge, T. J. Cunningham, *Op cit*, pp 299 – 300.
179. *El Du Pont de Nemours v. Christopher* (1970) *US Court of Appeals for Fifth Circuit*. In J. Lang, *Op cit*, p 467.
180. *Coco v A. N. Clark (Engineers) Ltd* (1969). In: J. Lang, *Op cit*, pp. 463, 468.
181. *The Main Tunnel* (1978). In: H. Beale, A. Hartkamp, H. Kötz, D. Tallon, *Op cit*, p 289.

182. ***Seager v. Copydex Ltd*** (1967). In: H. Beale, A. Hartkamp, H. Kötz, D. Tallon, *Op cit*, p 288.
183. ***Initial Services Ltd v. Putterill*** (1967). In: D. W. Crump, *Op cit*, p 120.
184. ***Searle Australia Pty Ltd v. Public Interest Advocacy Centre*** (1967). In: M. McDonagh, *Op cit*, p 262.
185. ***Torrington Mfg Ltd v. Smith*** (1966). In: J. Hull, *Op cit*, p 90.
186. ***Printers and Finishers Ltd v. Holloway*** (1964). In: D. W. Crump, *Op cit*, p 118.
187. ***Saltman Engineering Co. Ltd v. Campbell Engineering Co. Ltd*** (1963). In: J. Hull, *Op cit*, pp. 90 – 91; A. Coleman, *Op cit*, p 5.
188. ***Yuster v. Keefe*** (1910). In: K. M. Lodge, T. J. Cunningham, *Op cit*, p 294.
189. ***Gartside v. Outram*** (1856). In: D. W. Crump, *Op cit*, p 120.
190. ***Morison v. Moat*** (1851). In: J. Hull, *Op cit*, p 27.

KASUTATUD LÜHENDITE LOETELU

AdvS	–	advokatuuriseadus
AudS	–	audiitortevgevuse seadus
AvTS	–	avaliku teabe seadus
CCBE	–	Council of the Bars and Law Societies of Europe
CCDA	–	Confidentiality and Confidentiality Disclosure Agreements
FATF	–	Financial Action Task Force
HMS	–	haldusmenetluse seadus
IPKK	–	inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon
TRIPS	–	intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping
IKS	–	isikuandmete kaitse seadus
KarS	–	karistusseadustik
KiKoS	–	kirikute ja koguduste seadus
KNS	–	kohanimeseadus
KonkS	–	konkurentsiseadus
KredS	–	krediitiasutuste seadus
KrMS	–	kriminaalmenetluse seadustik
KVEKS	–	kunstliku viljastamise ja embrüokaitse seadus
LS	–	liiklusseadus
PatVS	–	patendivoliniiku seadus
PS	–	põhiseadus
PsAS	–	psühhiaatrilise abi seadus
RahaPTRTS	–	rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise
RasedKSS	–	raseduse katkestamise ja steriliseerimise seadus
TKS	–	tarbijakaitse seadus
TRIPS	–	intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping
TsMS	–	tsiviilkohtumenetluse seadustik
VÕS	–	võlaõigusseadus
ÄS	–	äriseadustik